Barnets bästa vid fortsatt vård enligt LVU

Utredning som ett led i socialutskottets beredning av fråga om ändring i LVU

Förord

Socialutskottet beslutade den 6 maj 2021 att ge en utredare i uppdrag att utreda förutsättningarna att införa barnets bästa som ett självständigt rekvisit vid prövning av upphörande av vård i familjehem enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga.

Ett uppdragsavtal ingicks i juni 2021 mellan Riksdagsförvaltningen och hovrättspresident Anders Hagsgård innebärande att han från och med den 1 augusti 2021 skulle vara utredare. Den 22 juni 2021 förordnades generalsekreteraren vid Sveriges advokatsamfund advokat Mia Edwall Insulander, professorerna Pernilla Leviner och Tommy Lundström samt doktoranden Charlotte Palmstierna att biträda utredaren som experter.

Som sekreterare anställdes från och med den 1 augusti 2021 hovrättsassessor Mathilda Rydstern.

Experterna har ställt sig bakom utredningens förslag, med reservation för att utredningen har haft ett begränsat uppdrag och inte kunnat behandla alla de frågor som experterna anser att det finns behov av att utreda. Mia Edwall Insulander, Pernilla Leviner och Tommy Lundström har utvecklat dessa synpunkter i ett särskilt yttrande som finns bifogat till promemorian.

Härmed överlämnas promemorian Barnets bästa vid fortsatt vård enligt LVU. I och med detta är utredningens uppdrag slutfört.

Stockholm den 1 mars 2022

Anders Hagsgård

/Mathilda Rydstern

Innehållsförteckning

Förord ... 3
1 Sammanfattning ... 6
2 Lättläst sammanfattning ... 10
3 Författningsförslag ... 13
3.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga ... 13
3.2 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453) ... 36
4 Uppdraget och dess genomförande ... 40
4.1 Uppdraget i korthet ... 40
4.2 Vårt arbete ... 41
4.3 Avgränsningar ... 41
4.4 Utredningens disposition ... 42
5 Barn i samhällets vård – gällande rätt ... 43
5.1 Inledning ... 43
5.2 Rättsliga utgångspunkter ... 43
5.3 Frivillig vård med stöd av SoL ... 44
5.4 Vård med stöd av LVU ... 45
6 Tidigare utredningar och remisskritik ... 55
6.1 Barnpsykiatrikommittén ... 55
6.2 LVU-utredningen ... 55
6.3 Utredningen om tvångsvård för barn och unga ... 56
6.4 Barnkonventionsutredningen ... 58
6.5 Barnets bästa när vård enligt LVU upphör ... 58
6.6 Kort sammanfattning och analys ... 60
7 Lagstiftningen i Norge, Finland och Danmark ... 61
7.1 Norge ... 61
7.2 Finland ... 62
7.3 Danmark ... 63
7.4 Kort sammanfattning ... 64
8 Internationella regler om barnet som rättighetsbärare ... 66
8.1 Inledning ... 66
8.2 Barnkonventionen ... 66
8.3 Europakonventionen ... 80
9 Barnets bästa vid fortsatt vård enligt LVU ... 83
9.1 Inledning ... 83
9.2 Skäl för att införa barnets bästa vid bedömningen av om vården ska upphöra ... 83
9.3 Bemötande av remisskritik ... 89
9.4 Sammanfattande slutsatser ... 93
10 Utredningens förslag ... 95
10.1 Inledning ... 95
10.2 En prövning i två steg ... 96
10.3 En ny grund för fortsatt vård införs ... 100
10.4 Bestämmelsen ska vara tillämplig även för barn som är placerade med stöd av 3 § LVU ... 108
10.5 Socialnämnden ska revidera vårdplanen ... 108

10.6 Vård som har fortsatt enligt utredningens förslag till 21 § andra stycket LVU upphör när barnet fyller 18 år ... 109
10.7 Ett särskilt beslut ska fattas som ska prövas av domstol ... 110
10.8 Möjligheten att begära hemtagning regleras och begränsas ... 111
10.9 Flyttningsförbudet tas bort i LVU och flyttas till SoL ... 113
10.10 Barnrättsperspektivet stärks genom att barn benämns i lagen ... 116
11 Konsekvenser för ärendehanteringen ... 118
11.1 Begäran om att vård enligt LVU ska upphöra ... 118
11.2 Överväganden ... 119
12 Författningskommentarer ... 124
Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga ... 124
Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453) ... 134
13 Källförteckning ... 139

Bilaga 1
Utredningens direktiv ... 144

Bilaga 2
Särskilt yttrande ... 151

1 Sammanfattning

I promemorian lämnas förslag som syftar till att stärka tryggheten för barn som vårdas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU.

Utredningens arbete och uppdrag

Utredningens arbete påbörjades i augusti 2021 och har letts av hovrättspresident och utredare Anders Hagsgård. En expertgrupp har bistått utredaren.

Utredningens uppdrag har framför allt bestått av att överväga och lämna förslag på hur en reglering bör utformas som innehåller barnets bästa som ett självständigt rekvisit vid prövningen av om vård enligt 2 § LVU i familjehem ska upphöra. I uppdraget har också ingått att göra en fördjupad analys av motsvarande förslag som Utredningen om tvångsvård för barn och unga lämnade i sitt slutbetänkande Barns och ungas rätt vid tvångsvård (SOU 2015:71). Utredningen skulle också analysera remisskritik av tidigare förslag, analysera konsekvenserna för ärendehanteringen i socialnämnden och förfarandet i domstol och lämna övriga nödvändiga författningsförslag. I uppdraget har även ingått att ta del av det förslag som lämnats av Socialdepartementets särskilda utredare (Ds 2021:7) och som den 3 februari 2022 mynnat ut i lagrådsremissen Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat.

Ett förslag med större barnrättsperspektiv

Sedan den 1 januari 2020 gäller FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) som svensk lag. I samband med inkorporeringen av barnkonventionen som svensk lag konstaterade regeringen att barn inte alltid behandlas som rättighetsbärare, att ett barnrättsbaserat synsätt inte alltid genomsyrar verksamheter på alla nivåer och att synsättet inte fått tillräckligt genomslag vid beslutsprocesser. Det var särskilt tydligt i situationer där barn på olika sätt är särskilt utsatta och kan ha svårt att ta till vara sina rättigheter.

De senaste årens rättspolitiska satsningar talar för en viss perspektivförskjutning där barnets behov och rättigheter i vissa fall trumfar föräldrarnas intressen. Denna perspektivförskjutning har inte fått ett tillräckligt genomslag i LVU. Det behövs därför bestämmelser som ger utrymme för ett större barnrättsperspektiv. Det huvudsakliga förslaget som lämnas av utredningen handlar om tvångsvårdens upphörande och rör en begränsad del av ett komplext rättsområde. Förslaget har dock en principiell betydelse genom att vad som bedöms vara bäst för ett barn lyfts in i bedömningen av om tvångsvården ska upphöra eller inte.

Vårdens upphörande ska prövas i två steg

Lagstiftningen som rör tvångsvård av barn och unga innehåller svåra och komplexa bedömningar, inte minst när frågan är om tvångsvården ska upphöra eller inte. En försvårande faktor är att det många gånger handlar om att prognostisera en framtida situation och tillämpa lagen utefter den. Sådana bedömningar ställer höga krav på lagstiftningen och rättstillämparen.

Nuvarande lagstiftning ger begränsad ledning för hur prövningen av vårdens upphörande ska ske.

Utredningen lämnar förslag som innebär att prövningen av om vården ska upphöra får ett tydligt tillvägagångssätt samt ett tydligare barnrättsperspektiv. Förslaget innebär att vårdens upphörande ska prövas i två steg. Det första steget knyter an till frågan om förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 § LVU fortfarande är uppfyllda, medan det andra steget knyter an till frågan om det finns en risk för att ett barns hälsa eller utveckling allvarligt skadas genom att vården upphör. Vid den bedömningen ska vad som bedöms vara bäst för barnet vara avgörande. Syftet med förslaget är att prövningen av om vård enligt LVU ska upphöra eller inte ska göras genom ett transparent och rättssäkert tillvägagångssätt. Detta bedöms stärka tryggheten, säkerheten och stabiliteten för placerade barn.

En ny grund för fortsatt vård enligt LVU

Utredningens förslag om en prövning i två steg innebär att ett barn kan fortsätta att vårdas med stöd av LVU även om förutsättningar för vård enligt 2 eller 3 § LVU inte längre finns. Detta är en förhållandevis stor förändring av grundläggande betydelse som tydligt bör framgå av lagen. Utredningen föreslår därför att en ny grund för fortsatt vård enligt LVU ska införas.

Den nya grunden innebär följaktligen att ett barn kan fortsätta att vårdas med stöd av lagen trots att förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 § LVU inte längre finns. För att den nya grunden för fortsatt vård ska bli tillämplig krävs dock att det finns ett inledande beslut om vård. Det inledande beslutet om vård kan även fortsättningsvis bara grundas på 2 eller 3 § LVU.

Utredningens förslag innebär att den nya grunden för fortsatt vård enligt LVU kan tillämpas på alla barn som vårdas med stöd av lagen, oavsett om det inledande beslutet om vård grundades på 2 eller 3 § LVU. Vård som fortgår med stöd av den nya grunden ska dock upphöra senast när barnet fyller 18 år. En ung person mellan 18 och 20 år kan alltså inte vara kvar i tvångsvård om förutsättningarna för vård enligt 3 § LVU saknas.

Socialnämnden ska fatta ett beslut som ska prövas av domstol

Att tvångsvårda ett barn är en mycket ingripande åtgärd, och starka rättssäkerhetsgarantier är påkallade. En följd av detta är exempelvis att det är förvaltningsrätten som beslutar om att inleda vård enligt lagen, efter ansökan från socialnämnden. Utredningens förslag innebär att vården enligt LVU kan

fortsätta på en annan grund än det underliggande beslutet om inledande av vård. I ett sådant fall har visserligen en domstol redan beslutat att ett barn ska vårdas med stöd av lagen, men utifrån andra omständigheter. Liknande rättssäkerhetsgarantier som vid inledande av vård är därför påkallade. Som en följd av detta lämnar utredningen ett förslag om att en socialnämnd ska fatta ett särskilt beslut om den finner att grunden för den fortsatta vården ska ändras. Beslutet ska därefter underställas förvaltningsrätten.

Socialnämnden ska ha en plan för den fortsatta vården

Att ett barn vårdas med stöd av LVU kan normalt inte ses som en långsiktig lösning för att säkra ett barns behov av stabilitet och trygghet. Grundtanken är att ett barn ska kunna återförenas med sina föräldrar eller, om det inte är möjligt, till exempel att en vårdnadsöverflyttning ska ske. För att tydliggöra vad som på sikt är tanken att vården ska utmynna i föreslår utredningen att en socialnämnd – om vården ska fortsätta med stöd av den föreslagna nya grunden för fortsatt vård – ges en skyldighet att revidera vårdplanen. Vårdplanen ska i normalfallet ta sin utgångspunkt i de skäl som domstolen anför för att vården ska fortsätta. Det kan till exempel vara att verka för ett fungerande umgänge mellan ett barn och hans eller hennes vårdnadshavare.

Möjligheten att begära en hemtagningsutredning regleras och begränsas

I nuvarande LVU finns ingen bestämmelse som reglerar vem som kan begära att vård med stöd av lagen ska upphöra. Många gånger väcks frågan om vårdens uppgörande genom att en vårdnadshavare gör en s.k. hemtagningsbegäran. En sådan begäran innebär att socialnämnden inleder en hemtagningsutredning, som mynnar ut i ett överklagbart beslut. Rutinerna kring en hemtagningsbegäran har utarbetats i praktiken. Med tanke på att det är fråga om tvångsvård av barn och unga är det angeläget att en sådan bestämmelse förs in i lagen. Utredningen lämnar därför ett förslag om att det i lagen tas in en uttrycklig bestämmelse om att den eller de som har vårdnaden om ett barn samt barn som har fyllt 15 år får begära att vården ska upphöra.

Det saknas för närvarande helt begränsningar i en vårdnadshavares möjlighet att göra en hemtagningsbegäran. En vårdnadshavare kan alltså vid upprepade tillfällen begära att vården ska upphöra och på det sättet påkalla upprepade hemtagningsutredningar. Detta leder till att socialnämnden vid upprepade tillfällen kan behöva inleda en hemtagningsutredning. Upprepade hemtagningsutredningar riskerar att påverka ett barn negativt och hans eller hennes möjlighet att komma till ro och anpassa sig till sin miljö. Det påverkar även socialtjänstens arbete och kan påverka en vårdnadshavares möjligheter att ta till sig erbjudna insatser eller komma till den insikt om förutsättningarna som motiverade vården som krävs för att vården ska kunna upphöra. Det är

således ingen som gynnas av upprepade hemtagningsutredningar och begäran om att vården ska upphöra – allra minst barnen.

Utredningen föreslår därför att det införs en begränsning av en vårdnadshavares möjlighet att begära att vård som har beslutats med stöd av 2 § LVU ska upphöra. En socialnämnd behöver inte pröva en sådan begäran om frågan om vård har prövats av nämnden eller rätten de senaste sex månaderna. Förslaget bedöms öka tryggheten och stabiliteten hos placerade barn.

Flyttningsförbudet tas bort i LVU och flyttas till socialtjänstlagen

Ett flyttningsförbud innebär att ett barns vårdnadshavare förbjuds att flytta barnet från exempelvis ett familjehem. För att förvaltningsrätten ska få meddela ett sådant förbud krävs att det finns en påtaglig risk för att ett barns hälsa eller utveckling skadas om han eller hon skiljs från hemmet. Bestämmelserna om flyttningsförbud syftar till att hindra skadliga hemtagningar och förbereda en skonsam hemflytt för barnet samt att bevaka barnets bästa. Bestämmelserna om flyttningsförbud används dock sällan, och det kan ifrågasättas om de uppfyller det syfte lagstiftaren tänkte sig.

Utredningen föreslår att flyttningsförbudet tas bort i LVU och i stället flyttas till socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL. Detta innebär att det inte längre ska vara möjligt att besluta om flyttningsförbud när det beslutats att vård enligt LVU ska upphöra. De situationer där flyttningsförbud hade kunnat meddelas ryms av förslaget till ändring i 21 § LVU och barnet ska i stället fortsätta att vårdas enligt LVU. Förslaget bedöms öka tryggheten och stabiliteten för tvångsvårdade barn.

För barn som är frivilligt placerade, det vill säga med stöd av SoL, kan det finnas situationer där möjligheten att meddela ett flyttningsförbud ska kvarstå. Bestämmelserna om flyttningsförbud flyttas därför till SoL.

Lagens namn ändras och *barnet* förs in i lagtexten

Majoriteten av de som vårdas med stöd av LVU är barn under 18 år. Trots detta utgår lagen, i sin nuvarande lydelse, från *den unge* och ordet *barn* återfinns bara i tre bestämmelser i lagen. För att stärka och synliggöra barnrättsperspektivet föreslår utredningen att *den unge* genomgående ändras till *barnet eller den unge*.

Att lagen handlar om barn bör även framgå av lagens namn. Utredningen föreslår därför att lagens namn ändras till lagen med särskilda bestämmelser om vård av barn och unga. Den kan förslagsvis förkortas LBU.

Ikraftträdande

Ändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2023.

2 Lättläst sammanfattning

Vi har arbetat med reglerna som handlar om när vård enligt lagen med vissa bestämmelser om vård av unga (LVU) ska avslutas.
Vi startade vårt arbete i augusti 2021.
Arbetet har letts av utredaren och domaren Anders Hagsgård.

År 2015 föreslog staten att det skulle komma en helt ny LVU.
I den nya lagen skulle socialnämnden och domstolarna
pröva vad som blir bäst för barnet
när frågan är om vården enligt LVU ska avslutas.
Det kan man läsa mer om i SOU 2015:71 från tvångsvårdsutredningen.
Det blev ingen ny LVU.

År 2021 undersökte staten igen om socialnämnderna och domstolarna
ska pröva vad som är bäst för barnet
när frågan är om vården enligt LVU ska avslutas.
Det kan man läsa mer om i Ds 2021:7 från Socialdepartementet.
Staten tyckte inte att man skulle pröva
vad som är bäst för barnet
när frågan är om vården enligt LVU ska avslutas.

Vårt uppdrag har varit att

- föreslå hur en regel kan se ut som gör att en socialnämnd eller en domstol ska pröva vad som är bäst för ett barn när frågan är om vård enligt LVU ska avslutas
- fundera över vilken betydelse en sådan regel kan ha för socialnämndernas och domstolarnas arbete
- noggrant undersöka statens förslag från 2015
- noggrant undersöka varför statens tidigare förslag inte har blivit lag
- fundera över om några andra nya regler behövs och föreslå hur de ska se ut.

Våra förslag

Enligt de regler som gäller nu och
handlar om när vården enligt LVU ska avslutas
ska socialnämnden eller domstolen
pröva om barnets föräldrar kan ta hand om barnet igen
eller om barnet har blivit av med sitt missbruk
eller slutat begå brott.

I så fall ska vården enligt LVU avslutas
och barnet ska flytta hem till sin eller sina föräldrar igen.

Socialnämnden eller domstolen ska alltså inte
pröva vad som är bäst för barnet.

Vi föreslår en ny regel
som betyder att socialnämnden eller domstolen
först ska pröva om
barnets föräldrar kan ta hand om barnet igen
eller om barnet har slutat missbruka eller begå brott.

Om barnets föräldrar kan ta hand om barnet igen
eller om barnet har slutat missbruka eller begå brott
ska socialnämnden eller domstolen pröva
om det finns en risk för
att barnets hälsa eller utveckling kan skadas
allvarligt om vården avslutas.

När socialnämnden eller domstolen
prövar om barnets hälsa eller utveckling
kan skadas om vården avslutas
ska socialnämnden eller domstolen
pröva vad som blir bäst för barnet.

Om det är bäst för barnet att fortsätta att vårdas
enligt LVU
ska barnet inte flytta tillbaka hem
till sin eller sina föräldrar.

Den nya regeln betyder att ett barn kan fortsätta
att vårdas enligt LVU
även om barnets föräldrar kan ta hand om barnet igen
eller om
barnet har slutat missbruka eller begå brott.

Vi föreslår också en ny regel
som begränsar
en vårdnadshavares möjlighet
att kräva att hans eller hennes barn
ska flytta tillbaka till vårdnadshavaren.

Den nya regeln kan betyda
att en vårdnadshavare
behöver vänta i sex månader innan
ett nytt krav kan lämnas in till socialnämnden.

Den nya regeln gäller bara ett barn som vårdas
på grund av att barnets föräldrar inte
kan ta hand om honom eller henne.

Vi föreslår också att ordet barn
skrivs in i lagen på alla platser
där det står den unge.

Ordet barn borde också
finnas med i lagens namn.
Vi föreslår därför
att lagen ska byta namn.

Det nya namnet ska vara
lagen med särskilda bestämmelser
om vård av barn och unga.
Den kan kallas för LBU.

3 Författningsförslag

3.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

dels att lagen ska heta lagen med särskilda bestämmelser om vård av barn och unga,

dels att 24–31 §§ och 44 § i sina nuvarande lydelser ska upphävas,

dels att nuvarande 21 a § ska betecknas 21 c §,

dels att 1, 2, 3, 4, 6, 6 a, 8, 9, 9 a, 9 b, 10, 11, 12, 12 a, 13, 13 a, 14, 15, 15 b, 15 c, 16, 17, 17 a, 17 b, 17 c, 19, 20 c, 21, 22, 31 b, 31 c, 31 d, 31 i, 31 h, 32, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 43, 43 b och 43 c §§ ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas två nya paragrafer, 21 a och 21 b §§, av följande lydelse,

dels att rubriken närmast före 2 § ska lyda ”Förutsättningar för vård”:

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	1 §
Insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom ska göras i samförstånd med den unge och hans eller hennes vårdnadshavare enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453). Insatserna ska präglas av respekt för den unges människovärde och integritet.	Insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom ska göras i samförstånd med *barnet eller* den unge och hans eller hennes vårdnadshavare enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453). Insatserna ska präglas av respekt för *barnet och* den unges människovärde och integritet.
Den som är under 18 år ska dock *beredas* vård enligt denna lag, om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § föreligger och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge har fyllt 15 år, av honom eller henne själv.	Den som är under 18 år ska dock *ges* vård enligt denna lag, om någon av de *förutsättningar* som anges i 2, 3 § *eller 21 § andra stycket är uppfyllda* och det kan antas att behövlig vård inte kan ges *barnet* med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när *barnet* har fyllt 15 år, av honom eller henne själv.
Vård med stöd av 3 § får även *beredas* den som har fyllt 18 men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till	Vård med stöd av 3 § får även *ges till* den som har fyllt 18 men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till den

den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke.	unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke.
Vissa andra åtgärder får vidtas utan samtycke enligt 22, *24* och 31 a §§.	Vissa andra åtgärder får vidtas utan samtycke enligt 22 och 31 a §§.
Vid beslut enligt denna lag ska vad som är bäst för den unge vara avgörande.	Vid beslut enligt denna lag ska vad som *bedöms vara* bäst för *barnet och* den unge vara avgörande.
	Med barn avses varje människa under 18 år.
	Med ung person eller den unge avses varje människa mellan 18 och 20 år.
	Förutsättningar för vård
	2 §
Vård *skall* beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att *den unges* hälsa eller utveckling skadas.	Vård *ska* beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att *barnets* hälsa eller utveckling skadas.
	3 §
Vård *skall* också beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.	Vård *ska* också beslutas om *barnet eller* den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende.
Vård *skall* också beslutas om den som dömts till sluten ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § brottsbalken vid verkställighetens slut bedöms vara i uppenbart behov av fortsatt vård för att inte löpa sådan risk som avses i första stycket.	Vård *ska* också beslutas om den som dömts till sluten ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § brottsbalken vid verkställighetens slut bedöms vara i uppenbart behov av fortsatt vård för att inte löpa sådan risk som avses i första stycket.

4 §

Beslut om vård med stöd av denna lag meddelas av förvaltningsrätten efter ansökan av socialnämnden.

Ansökan *skall* innehålla en redogörelse för

- den unges förhållanden,
- de omständigheter som utgör grund för att den unge behöver *beredas* vård,
- tidigare vidtagna åtgärder,
- den vård som socialnämnden avser att anordna,
- hur relevant information lämnats till den unge,
- vilket slags relevant information som lämnats, samt
- den unges inställning.

Ansökan *ska* innehålla en redogörelse för

- *barnets eller* den unges förhållanden,
- de omständigheter som utgör grund för att *barnet eller* den unge behöver *ges* vård,
- hur relevant information lämnats till *barnet eller* den unge,
- *barnets eller* den unges inställning.

6 §

Socialnämnden får besluta att den som är under 20 år omedelbart *skall* omhändertas, om

1. det är sannolikt att den unge behöver *beredas* vård med stöd av denna lag, och
2. rättens beslut om vård inte kan avvaktas med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras.

Om socialnämndens beslut om omhändertagande inte kan avvaktas, får nämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta om omhändertagande. Beslutet *skall* anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

När socialnämnden har ansökt om vård med stöd av lagen, får även rätten besluta att den unge omedelbart *skall* omhändertas.

Socialnämnden får besluta att den som är under 20 år omedelbart *ska* omhändertas, om

1. det är sannolikt att *barnet eller* den unge behöver *ges* vård med stöd av denna lag, och
2. rättens beslut om vård inte kan avvaktas med hänsyn till risken för *barnets eller* den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras.

Om socialnämndens beslut om omhändertagande inte kan avvaktas, får nämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta om omhändertagande. Beslutet *ska* anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

När socialnämnden har ansökt om vård med stöd av lagen, får även rätten besluta att *barnet eller* den unge omedelbart *ska* omhändertas.

6 a §

Är svensk domstol inte behörig att besluta om *beredande av* vård enligt denna lag, får socialnämnden besluta att den som är under 18 år omedelbart ska omhändertas, om

1. åtgärder av behörig utländsk myndighet inte kan avvaktas med hänsyn till risken för *den unges* hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras, och
2. det är sannolikt att *den unge* tillfälligt behöver vård som avses i denna lag.

Är svensk domstol inte behörig att besluta om vård enligt denna lag, får socialnämnden besluta att den som är under 18 år omedelbart ska omhändertas, om

1. åtgärder av behörig utländsk myndighet inte kan avvaktas med hänsyn till risken för *barnets* hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras, och
2. det är sannolikt att *barnet* tillfälligt behöver vård som avses i denna lag.

För beslut enligt första stycket gäller 6 § andra stycket och, för det fall socialnämnden har ansökt om vård med stöd av lagen, 6 § tredje stycket.

I 9 a och 9 b §§ finns bestämmelser om fortsatt omhändertagande för tillfällig vård av *den unge*.

I 9 a och 9 b §§ finns bestämmelser om fortsatt omhändertagande för tillfällig vård av *barnet*.

Denna paragraf ansluter, tillsammans med 7–9 b §§, till rådets förordning (EG) nr 2201/2003 av den 27 november 2003 om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar samt om upphävande av förordning (EG) nr 1347/2000 (Bryssel II-förordningen) och lagen (2012:318) om 1996 års Haagkonvention.

8 §

Om förvaltningsrätten fastställer ett beslut om omedelbart omhändertagande, ska socialnämnden inom fyra veckor från den dag då omhändertagandet verkställdes ansöka hos förvaltningsrätten om att den unge ska

1. *beredas* vård med stöd av denna lag, eller
2. vara fortsatt omhändertagen för tillfällig vård enligt 9 a §.

Om förvaltningsrätten fastställer ett beslut om omedelbart omhändertagande, ska socialnämnden inom fyra veckor från den dag då omhändertagandet verkställdes ansöka hos förvaltningsrätten om att *barnet eller* den unge ska

1. *ges* vård med stöd av denna lag, eller
2. vara fortsatt omhändertagen för tillfällig vård enligt 9 a §.

Förvaltningsrätten får medge förlängning av denna tid, om ytterligare utredning eller någon annan särskild omständighet gör det nödvändigt.

9 §

Ett omedelbart omhändertagande upphör

1. om ansökan om vård eller ansökan om fortsatt omhändertagande för tillfällig vård enligt 9 a § inte har gjorts inom den tid som anges i 8 § och inte heller förlängning av tiden har begärts, eller
2. när rätten avgör frågan om vård eller frågan om fortsatt omhändertagande.

Ett beslut om omedelbart omhändertagande får inte verkställas om den unge är häktad.

Ett beslut om omedelbart omhändertagande får inte verkställas om *barnet eller* den unge är häktad.

Om det inte längre finns skäl för ett omhändertagande, ska socialnämnden besluta att detta genast ska upphöra. Ett sådant beslut får meddelas också av den rätt som prövar en fråga om vård med stöd av lagen eller en fråga om fortsatt omhändertagande enligt 9 a §.

9 a §

Förvaltningsrätten får medge att ett omhändertagande enligt 6 a § ska fortsätta om *den unge* fortsatt behöver tillfällig vård och socialnämnden har ansökt om fortsatt omhändertagande inom den tid som anges i 8 § första stycket, tiden för ett beslut om förlängd tidsfrist enligt 8 § andra stycket inte har löpt ut eller tiden för ett gällande beslut om fortsatt omhändertagande inte har löpt ut.

Förvaltningsrätten får medge att ett omhändertagande enligt 6 a § ska fortsätta om *barnet* fortsatt behöver tillfällig vård och socialnämnden har ansökt om fortsatt omhändertagande inom den tid som anges i 8 § första stycket, tiden för ett beslut om förlängd tidsfrist enligt 8 § andra stycket inte har löpt ut eller tiden för ett gällande beslut om fortsatt omhändertagande inte har löpt ut.

Socialnämnden ska i ansökan ange hur lång tid *den unge* behöver vara *omhändertagen* och vilka omständigheter som utgör grund för ett fortsatt omhändertagande. Tillsammans med ansökan ska socialnämnden överlämna handlingarna i ärendet till förvaltningsrätten.

Socialnämnden ska i ansökan ange hur lång tid *barnet* behöver vara *omhändertaget* och vilka omständigheter som utgör grund för ett fortsatt omhändertagande. Tillsammans med ansökan ska socialnämnden överlämna handlingarna i ärendet till förvaltningsrätten.

Om ansökan har kommit in till förvaltningsrätten inom föreskriven tid, får omhändertagandet fortsätta i avvaktan på förvaltningsrättens beslut.

Ett medgivande om fortsatt omhändertagande får lämnas för högst två månader åt gången, räknat från den dag då domstolen meddelar beslut i frågan. Ett fortsatt omhändertagande får pågå under högst ett år i följd, såvida inte fortsatt tillfällig vård är nödvändig.

9 b §

Ett fortsatt omhändertagande för tillfällig vård enligt 9 a § upphör om socialnämnden inte har ansökt om att *den unge* ska vara fortsatt *omhändertagen* innan tiden för gällande beslut om fortsatt omhändertagande har löpt ut.

Om det inte längre finns skäl för att *den unge* ska vara *omhändertagen*, ska socialnämnden eller, i förekommande fall, rätten besluta att omhändertagandet genast ska upphöra.

Ett fortsatt omhändertagande för tillfällig vård enligt 9 a § upphör om socialnämnden inte har ansökt om att *barnet* ska vara fortsatt *omhändertaget* innan tiden för gällande beslut om fortsatt omhändertagande har löpt ut.

Om det inte längre finns skäl för att *barnet* ska vara *omhändertaget*, ska socialnämnden eller, i förekommande fall, rätten besluta att omhändertagandet genast ska upphöra.

10 §

Vården *skall* anses påbörjad när den unge på grund av ett beslut om omedelbart omhändertagande eller om vård har placerats utanför sitt eget hem.

Vården *ska* anses påbörjad när *barnet eller* den unge på grund av ett beslut om omedelbart omhändertagande eller om vård har placerats utanför sitt eget hem.

För vårdens innehåll och utformning gäller bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453) och föreskrifterna i 11–20 §§.

11 §

Socialnämnden bestämmer hur vården av den unge *skall* ordnas och var han eller hon *skall* vistas under vårdtiden. I fråga om den som vårdas i ett hem som avses i 12 § första stycket får dock Statens institutionsstyrelse i samband med att den unge transporteras besluta att han eller hon tillfälligt *skall* vistas i ett annat sådant hem.

Nämnden får medge att den unge vistas i sitt eget hem, om detta kan antas vara bäst ägnat att främja vården av honom eller henne. Vård med stöd av denna lag *skall* dock alltid inledas utanför den unges eget hem.

Om nämndens beslut enligt första eller andra stycket inte kan avvaktas, får ordföranden eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat

Socialnämnden bestämmer hur vården av *barnet eller* den unge *ska* ordnas och var han eller hon *ska* vistas under vårdtiden. I fråga om den som vårdas i ett hem som avses i 12 § första stycket får dock Statens institutionsstyrelse i samband med att *barnet eller* den unge transporteras besluta att han eller hon tillfälligt *ska* vistas i ett annat sådant hem.

Nämnden får medge att *barnet eller* den unge vistas i sitt eget hem, om detta kan antas vara bäst ägnat att främja vården av honom eller henne. Vård med stöd av denna lag *ska* dock alltid inledas utanför *barnets eller* den unges eget hem.

Om nämndens beslut enligt första eller andra stycket inte kan avvaktas, får ordföranden eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat

besluta i frågan. Beslutet *skall* anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

Nämnden eller den åt vilken nämnden har uppdragit vården *skall* ha uppsikt över den unge och, i den utsträckning det behövs för att genomföra vården, bestämma om hans eller hennes personliga förhållanden.

Nämnden har under vårdtiden samma ansvar som vårdnadshavaren för att den unges grundläggande rättigheter enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken tillgodoses.

besluta i frågan. Beslutet *ska* anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

Nämnden eller den åt vilken nämnden har uppdragit vården *ska* ha uppsikt över *barnet eller* den unge och, i den utsträckning det behövs för att genomföra vården, bestämma om hans eller hennes personliga förhållanden.

Nämnden har under vårdtiden samma ansvar som vårdnadshavaren för att *barnets eller* den unges grundläggande rättigheter enligt 6 kap. 1 § föräldrabalken tillgodoses.

12 §

För vård av unga som på någon grund som anges i 3 § behöver stå under särskilt noggrann tillsyn ska det finnas särskilda ungdomshem.

Om socialnämnden har beslutat att den unge ska vistas i ett hem som avses i första stycket ska Statens institutionsstyrelse anvisa plats i ett sådant hem. I akuta situationer ska Statens institutionsstyrelse omedelbart anvisa en sådan plats.

För vård av *barn eller* unga som på någon grund som anges i 3 § behöver stå under särskilt noggrann tillsyn ska det finnas särskilda ungdomshem.

Om socialnämnden har beslutat att *barnet eller* den unge ska vistas i ett hem som avses i första stycket ska Statens institutionsstyrelse anvisa plats i ett sådant hem. I akuta situationer ska Statens institutionsstyrelse omedelbart anvisa en sådan plats.

12 a §

Om den unge är placerad på ett särskilt ungdomshem och vårdas eller har vårdats på sjukhus, ska verksamhetschefen vid vårdenheten genast underrätta Statens institutionsstyrelse om den unge önskar lämna eller redan har lämnat vårdenheten.

Får någon som tillhör hälso- och sjukvårdspersonalen och är verksam vid ett särskilt ungdomshem kännedom om att den unge har en sådan smittsam sjukdom som enligt 1 kap. 3 § andra stycket smittskyddslagen (2004:168) utgör en allmänfarlig sjukdom, ska Statens

Om *barnet eller* den unge är placerad på ett särskilt ungdomshem och vårdas eller har vårdats på sjukhus, ska verksamhetschefen vid vårdenheten genast underrätta Statens institutionsstyrelse om *barnet eller* den unge önskar lämna eller redan har lämnat vårdenheten.

Får någon som tillhör hälso- och sjukvårdspersonalen och är verksam vid ett särskilt ungdomshem kännedom om att *barnet eller* den unge har en sådan smittsam sjukdom som enligt 1 kap. 3 § andra stycket smittskyddslagen (2004:168) utgör en allmänfarlig sjukdom, ska Statens

institutionsstyrelse underrättas, om det inte står klart att det inte finns någon risk för smittspridning.	institutionsstyrelse underrättas, om det inte står klart att det inte finns någon risk för smittspridning.
	13 §
Har *den unge* beretts vård med stöd av 2 §, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vård enligt lagen fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.	Har *barnet getts* vård med stöd av 2 § *eller har vården därefter fortsatt med stöd av 21 § andra stycket*, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vård enligt lagen fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.
Har den unge beretts vård med stöd av 3 §, ska socialnämnden inom sex månader från dagen för verkställighet av vårdbeslutet pröva om vård med stöd av lagen ska upphöra. Denna fråga ska därefter prövas fortlöpande inom sex månader från senaste prövning.	Har *barnet eller* den unge *getts* vård med stöd av 3 § *eller har vården därefter fortsatt med stöd av 21 § andra stycket*, ska socialnämnden inom sex månader från dagen för verkställighet av vårdbeslutet pröva om vård med stöd av lagen ska upphöra. Denna fråga ska därefter prövas fortlöpande inom sex månader från senaste prövning.
När *den unge* har varit *placerad* i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen.	När *barnet* har varit *placerat* i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen.
Vid övervägande enligt tredje stycket ska följande särskilt beaktas:	
- *den unges* och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,	- *barnets* och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,
- *den unges* relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose *den unges* behov av en trygg och god uppväxt,	- *barnets* relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose *barnets* behov av en trygg och god uppväxt,
- familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose *den unges* behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och	- familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose *barnets* behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och

- *den unges* relation till sina föräldrar.	- *barnets* relation till sina föräldrar.

13 a §

Socialnämnden ska noga följa vården av den som får vård med stöd av denna lag.

Socialnämnden ska följa vården främst genom

1. regelbundna personliga besök i det hem där den unge vistas,	1. regelbundna personliga besök i det hem där *barnet eller* den unge vistas,
2. enskilda samtal med den unge,	2. enskilda samtal med *barnet eller* den unge,
3. samtal med den eller dem som tagit emot den unge i sitt hem, och	3. samtal med den eller dem som tagit emot *barnet eller* den unge i sitt hem, och
4. samtal med vårdnadshavarna.	
Socialnämnden ska särskilt uppmärksamma den unges hälsa, utveckling, sociala beteende, skolgång samt relationer till anhöriga och andra närstående.	Socialnämnden ska särskilt uppmärksamma *barnets eller* den unges hälsa, utveckling, sociala beteende, skolgång samt relationer till anhöriga och andra närstående.

14 §

Socialnämnden har ett ansvar för att *den unges* behov av umgänge med föräldrar och vårdnadshavare så långt möjligt tillgodoses.	Socialnämnden har ett ansvar för att *barnets* behov av umgänge med föräldrar och vårdnadshavare så långt möjligt tillgodoses.

Om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med vård enligt denna lag, får socialnämnden

1. besluta hur *den unges* umgänge med vårdnadshavare och med föräldrar som har umgängesrätt reglerad genom dom eller beslut av domstol eller genom avtal ska utövas, eller	1. besluta hur *barnets* umgänge med vårdnadshavare och med föräldrar som har umgängesrätt reglerad genom dom eller beslut av domstol eller genom avtal ska utövas, eller
2. besluta att *den unges* vistelseort inte ska röjas för föräldrar eller vårdnadshavare.	2. besluta att *barnets* vistelseort inte ska röjas för föräldrar eller vårdnadshavare.

Socialnämnden ska minst en gång var tredje månad överväga om ett sådant beslut som avses i andra stycket fortfarande behövs.

Av 30 § tredje stycket folkbokföringslagen (1991:481) framgår när socialnämnden får ansöka om skyddad folkbokföring för barn som vårdas enligt 2 § denna lag.

15 §

Om den unge vårdas på någon grund som anges i 3 § och vistas i ett hem för särskilt noggrann tillsyn, får han eller hon hindras att lämna hemmet och i övrigt underkastas den begränsning av rörelsefriheten som är nödvändig för att vården *skall* kunna genomföras. Den unges rörelsefrihet får också inskränkas när det behövs av hänsyn till andra intagnas eller personalens säkerhet.

Om *barnet eller* den unge vårdas på någon grund som anges i 3 § och vistas i ett hem för särskilt noggrann tillsyn, får han eller hon hindras att lämna hemmet och i övrigt underkastas den begränsning av rörelsefriheten som är nödvändig för att vården *ska* kunna genomföras. *Barnets eller* den unges rörelsefrihet får också inskränkas när det behövs av hänsyn till andra intagnas eller personalens säkerhet.

15 b §

Den som omfattas av bestämmelserna i 15 § får *beredas* vård vid en enhet inom hemmet som är låsbar eller på något annat sätt inrättad för särskilt noggrann tillsyn (vård vid låsbar enhet),

1. om det är nödvändigt med hänsyn till den unges eller andras säkerhet, eller
2. om det är nödvändigt för att förhindra att den unge avviker eller för att i övrigt genomföra vården.

Den som omfattas av bestämmelserna i 15 § får *ges* vård vid en enhet inom hemmet som är låsbar eller på något annat sätt inrättad för särskilt noggrann tillsyn (vård vid låsbar enhet),

1. om det är nödvändigt med hänsyn till *barnets eller* den unges eller andras säkerhet, eller
2. om det är nödvändigt för att förhindra att *barnet eller* den unge avviker eller för att i övrigt genomföra vården.

Den som vårdas vid en låsbar enhet ska ges möjlighet att dagligen vistas utomhus och ges möjlighet att ägna sig åt fysisk aktivitet eller någon annan fritidssysselsättning.

Vård vid en låsbar enhet får pågå under högst två månader i följd. Om särskilda behandlingsskäl föranleder det, får dock vården vid enheten pågå längre tid, förutsatt att någon av de omständigheter som anges i första stycket fortfarande gäller och att den unge samtidigt ges möjlighet till vistelse i öppnare former eller utanför hemmet.

Vård vid en låsbar enhet får pågå under högst två månader i följd. Om särskilda behandlingsskäl föranleder det, får dock vården vid enheten pågå längre tid, förutsatt att någon av de omständigheter som anges i första stycket fortfarande gäller och att *barnet eller* den unge samtidigt ges möjlighet till vistelse i öppnare former eller utanför hemmet.

15 c §

Den som omfattas av bestämmelserna i 15 § får, om det är särskilt påkallat på grund av att den unge uppträder våldsamt eller är så påverkad av berusningsmedel att han eller hon inte kan hållas till ordningen, hållas i avskildhet. Den unge ska då stå under fortlöpande uppsikt av personalen och ha möjlighet att tillkalla personal. Han eller hon får inte hållas i sådan avskildhet längre tid än vad som är oundgängligen nödvändigt och inte i något fall under längre tid än fyra timmar i följd.

Den som omfattas av bestämmelserna i 15 § får, om det är särskilt påkallat på grund av att *barnet eller* den unge uppträder våldsamt eller är så påverkad av berusningsmedel att han eller hon inte kan hållas till ordningen, hållas i avskildhet. *Barnet eller* den unge ska då stå under fortlöpande uppsikt av personalen och ha möjlighet att tillkalla personal. Han eller hon får inte hållas i sådan avskildhet längre tid än vad som är oundgängligen nödvändigt och inte i något fall under längre tid än fyra timmar i följd.

En läkare eller sjuksköterska ska skyndsamt yttra sig om varje åtgärd som vidtas enligt första stycket. Om läkaren eller sjuksköterskan begär det, ska åtgärden genast avbrytas.

16 §

Den som omfattas av bestämmelserna i 15 § får inte inneha narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana varor som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor eller injektionssprutor, kanyler eller andra föremål som är särskilt ägnade att användas för missbruk av eller annan befattning med narkotika. Den unge får inte heller inneha något annat som kan vara till men för vården eller ordningen vid hemmet. Om sådan egendom påträffas, *skall* den omhändertas.

Den som omfattas av bestämmelserna i 15 § får inte inneha narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana varor som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor eller injektionssprutor, kanyler eller andra föremål som är särskilt ägnade att användas för missbruk av eller annan befattning med narkotika. *Barnet eller d*en unge får inte heller inneha något annat som kan vara till men för vården eller ordningen vid hemmet. Om sådan egendom påträffas, *ska* den omhändertas.

17 §

Den som omfattas av bestämmelserna i 15 § får, om det behövs, kroppsvisiteras eller ytligt kroppsbesiktigas vid ankomst till hemmet för kontroll av att han eller hon inte bär på sig något som enligt 16 § inte får innehas. Detsamma

gäller om det under vistelsen i hemmet uppkommer misstanke att sådan egendom ska påträffas hos honom eller henne.

En kroppsvisitation eller en ytlig kroppsbesiktning ska genomföras i närvaro av ett vittne om inte den unge avstår från den rätten.	En kroppsvisitation eller en ytlig kroppsbesiktning ska genomföras i närvaro av ett vittne om inte *barnet eller* den unge avstår från den rätten.
Den unge ska tillfrågas om han eller hon önskar att någon särskild person ur personalen genomför eller närvarar vid kroppsvisitationen eller den ytliga kroppsbesiktningen. Den unges önskemål ska så långt det är möjligt tillgodoses.	*Barnet eller d*en unge ska tillfrågas om han eller hon önskar att någon särskild person ur personalen genomför eller närvarar vid kroppsvisitationen eller den ytliga kroppsbesiktningen. *Barnets eller d*en unges önskemål ska så långt det är möjligt tillgodoses.

All den hänsyn som omständigheterna medger ska iakttas vid kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning.

17 a §

Den som omfattas av bestämmelserna i 15 § är, om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl, skyldig att vid ankomsten till hemmet lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv- eller svettprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor. Den unge får uppmanas att lämna prov endast om det finns anledning till det.	Den som omfattas av bestämmelserna i 15 § är, om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl, skyldig att vid ankomsten till hemmet lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv- eller svettprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor. *Barnet eller d*en unge får uppmanas att lämna prov endast om det finns anledning till det.
Första stycket första meningen gäller också om det under vistelsen i hemmet kan misstänkas att den unge är påverkad av någon sådan dryck eller vara eller något sådant medel som anges i första stycket.	Första stycket första meningen gäller också om det under vistelsen i hemmet kan misstänkas att *barnet eller* den unge är påverkad av någon sådan dryck eller vara eller något sådant medel som anges i första stycket.

17 b §

Om det behövs för att genomföra vården eller upprätthålla ordningen vid hemmet, får bostadsrum och andra slutna förvaringsställen som	Om det behövs för att genomföra vården eller upprätthålla ordningen vid hemmet, får bostadsrum och andra slutna förvaringsställen som

disponeras av någon som omfattas av bestämmelserna i 15 § undersökas (rumsvisitation). En rumsvisitation får endast utföras för att söka efter föremål som den unge inte får inneha enligt 16 §.	disponeras av någon som omfattas av bestämmelserna i 15 § undersökas (rumsvisitation). En rumsvisitation får endast utföras för att söka efter föremål som *barnet eller* den unge inte får inneha enligt 16 §.

En rumsvisitation ska genomföras i närvaro av ett vittne. All den hänsyn som omständigheterna medger ska iakttas.

17 c §

Om det behövs för att genomföra vården eller upprätthålla ordningen vid hemmet, får säkerhetskontroll genomföras med metalldetektor eller annan liknande anordning på de särskilda ungdomshem som Statens institutionsstyrelse bestämmer. Det ska för varje särskilt ungdomshem anges i vilka situationer kontroller får genomföras. Sådan kontroll får bara genomföras på unga som omfattas av bestämmelserna i 15 § för att söka efter föremål som den unge inte får inneha enligt 16 §.	Om det behövs för att genomföra vården eller upprätthålla ordningen vid hemmet, får säkerhetskontroll genomföras med metalldetektor eller annan liknande anordning på de särskilda ungdomshem som Statens institutionsstyrelse bestämmer. Det ska för varje särskilt ungdomshem anges i vilka situationer kontroller får genomföras. Sådan kontroll får bara genomföras på *barn eller* unga som omfattas av bestämmelserna i 15 § för att söka efter föremål som *barnet eller* den unge inte får inneha enligt 16 §.

19 §

Den som omfattas av bestämmelserna i 15 § får underkastas övervakning av sina brev och andra försändelser, om detta behövs med hänsyn till ordningen vid hemmet eller till den unges särskilda förhållanden. För detta ändamål får Statens institutionsstyrelse öppna och ta del av försändelser som kommer till eller sänds från den unge. Om en ankommande försändelse innehåller egendom som den unge inte får inneha enligt 16 §, *skall* egendomen omhändertas.	Den som omfattas av bestämmelserna i 15 § får underkastas övervakning av sina brev och andra försändelser, om detta behövs med hänsyn till ordningen vid hemmet eller till *barnets eller* den unges särskilda förhållanden. För detta ändamål får Statens institutionsstyrelse öppna och ta del av försändelser som kommer till eller sänds från *barnet eller* den unge. Om en ankommande försändelse innehåller egendom som *barnet eller* den unge inte får inneha enligt 16 §, *ska* egendomen omhändertas.
Brev mellan den unge och en svensk myndighet eller advokat eller hans eller hennes offentliga biträde *skall* vidarebefordras utan föregående granskning.	Brev mellan *barnet eller* den unge och en svensk myndighet eller advokat eller hans eller hennes offentliga biträde *ska* vidarebefordras utan föregående granskning.

20 c §

Den unge ska erbjudas ett uppföljande samtal efter ett verkställt beslut om

*Barnet eller d*en unge ska erbjudas ett uppföljande samtal efter ett verkställt beslut om

1. avskildhet enligt 15 c §,
2. kroppsvisitation och ytlig kroppsbesiktning enligt 17 §, eller
3. rumsvisitation enligt 17 b §.

Under samtalet ska den unge få information om vad som var anledningen till att tvångsåtgärden behövde tillgripas och ges möjlighet att framföra sin uppfattning om den vidtagna åtgärden.

Under samtalet ska *barnet eller* den unge få information om vad som var anledningen till att tvångsåtgärden behövde tillgripas och ges möjlighet att framföra sin uppfattning om den vidtagna åtgärden.

21 §

När vård med stöd av denna lag inte längre behövs, skall socialnämnden besluta att vården skall upphöra. Nämnden *skall* noga förbereda *den unges* återförening med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne.

När det inte längre finns förutsättningar för vård enligt 2 eller 3 § och de omständigheter som ledde till ett beslut om vård har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt ska socialnämnden besluta att vården ska upphöra. Nämnden *ska* noga förbereda *barnets* återförening med den eller de som har vårdnaden om honom eller henne.

Även om förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 § inte längre finns ska vården ändå fortsätta om barnets hälsa eller utveckling riskerar att allvarligt skadas om vården upphör. Vid bedömningen av denna risk ska vad som bedöms vara bäst för barnet vara avgörande.

Vid bedömningen enligt andra stycket ska bland annat följande beaktas:

- *barnets inställning till vården och fortsatt placering samt vad barnet uttryckt i övrigt,*
- *barnets relation till vårdnadshavare, syskon, familjehemmet eller annan omsorgsgivare,*

	- *barnets förankring i förskola eller skola och i den sociala miljön,* - *barnets ålder, placeringstid och behov av kontinuitet, och* - *om barnet har särskilda behov, pågående behandling eller annan insats.* *Om vården ska fortsätta med stöd av andra stycket ska socialnämnden revidera vårdplanen i enlighet med 11 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453).*
Vård som har beslutats med stöd av 2 § *skall* upphöra senast när *den unge* fyller 18 år.	Vård som har beslutats med stöd av 2 § *eller som fortsätter med stöd av andra stycket ska* upphöra senast när *barnet* fyller 18 år.
Vård som har beslutats med stöd av 3 § *skall* upphöra senast när den unge fyller 21 år.	Vård som har beslutats med stöd av 3 § ska upphöra senast när den unge fyller 21 år. *Vård som har beslutats med stöd av 3 § och som fortsätter med stöd av andra stycket ska upphöra när barnet fyller 18 år.*
	21 a § *Ett barn som har fyllt 15 år och den eller de som har vårdnaden om ett barn får begära att vård utanför det egna hemmet ska upphöra.* *En begäran från en vårdnadshavare om att vård som ges med stöd av 2 § eller vård som därefter fortsatt med stöd av 21 § andra stycket ska upphöra behöver inte prövas av socialnämnden om frågan om vård har prövats av nämnden eller rätten de senaste sex månaderna.*
	21 b § *Om en socialnämnd finner att ett barn ska fortsätta att vårdas med stöd av 21 § andra stycket i stället för med stöd av 2 eller 3 §, ska nämnden fatta ett särskilt beslut om fortsatt vård.*

Beslutet ska underställas förvaltningsrätten senast inom fyra veckor från dagen för beslutet.

Om beslutet inte har underställts förvaltningsrätten inom föreskriven tid, upphör beslutet om vård.

22 §

Om det kan antas att den som är under 20 år till följd av ett beteende som avses i 3 § kommer att behöva *beredas* vård enligt denna lag om beteendet fortsätter och det stöd eller den behandling som den unge behöver inte kan ges med samtycke av den unge själv, om han eller hon har fyllt 15 år, och av den unges vårdnadshavare, får socialnämnden besluta

1. att den unge ska hålla regelbunden kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson som socialnämnden utsett, eller

2. att den unge ska delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten.

Om det kan antas att den som är under 20 år till följd av ett beteende som avses i 3 § kommer att behöva *ges* vård enligt denna lag om beteendet fortsätter och det stöd eller den behandling som *barnet eller* den unge behöver inte kan ges med samtycke av *barnet eller* den unge själv, om han eller hon har fyllt 15 år, och av *barnets* vårdnadshavare, får socialnämnden besluta

1. att *barnet eller* den unge ska hålla regelbunden kontakt med en särskilt kvalificerad kontaktperson som socialnämnden utsett, eller

2. att *barnet eller* den unge ska delta i behandling i öppna former inom socialtjänsten.

När ett sådant beslut meddelas, ska en särskild behandlingsplan finnas.

Bestämmelserna i 13 § andra stycket, 13 a § första stycket samt 21 § första och *tredje* styckena gäller i tillämpliga delar också i fråga om beslut enligt första stycket. Prövning enligt 13 § andra stycket av om ett sådant beslut ska upphöra att gälla ska ske första gången inom sex månader från dagen för nämndens beslut.

Bestämmelserna i 13 § andra stycket, 13 a § första stycket samt 21 § första och *femte* styckena gäller i tillämpliga delar också i fråga om beslut enligt första stycket. Prövning enligt 13 § andra stycket av om ett sådant beslut ska upphöra att gälla ska ske första gången inom sex månader från dagen för nämndens beslut.

Första stycket är också tillämpligt om den som är under 20 år och som dömts till sluten ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § brottsbalken vid verkställighetens slut bedöms vara i uppenbart behov av fortsatta insatser för att hindra ett sådant beteende som avses i första stycket.

31 b §

Beslut om utreseförbud meddelas av förvaltningsrätten efter ansökan av socialnämnden.

Ansökan ska innehålla en redogörelse för

1. *den unges* förhållanden,
2. de omständigheter som utgör grund för att *den unge* behöver skyddas genom ett utreseförbud,
3. tidigare vidtagna åtgärder,
4. hur relevant information lämnats till *den unge*,
5. vilket slags relevant information som lämnats, och
6. *den unges* inställning.

1. *barnets* förhållanden,
2. de omständigheter som utgör grund för att *barnet* behöver skyddas genom ett utreseförbud,
4. hur relevant information lämnats till *barnet*,
6. *barnets* inställning.

31 c §

Om ett utreseförbud har meddelats ska socialnämnden inom sex månader från dagen för beslutet pröva om utreseförbudet ska upphöra. Denna fråga ska därefter prövas fortlöpande inom sex månader från senaste prövning.

Om det inte längre finns skäl för ett utreseförbud, ska socialnämnden besluta att utreseförbudet ska upphöra. Ett utreseförbud upphör senast när *den unge* fyller 18 år.

Om det inte längre finns skäl för ett utreseförbud, ska socialnämnden besluta att utreseförbudet ska upphöra. Ett utreseförbud upphör senast när *barnet* fyller 18 år.

31 d §

Socialnämnden får besluta om tillfälligt utreseförbud, om

1. det är sannolikt att ett utreseförbud behövs, och
2. rättens beslut om utreseförbud inte kan avvaktas med hänsyn till risken för att *den unge* förs utomlands eller lämnar Sverige.

2. rättens beslut om utreseförbud inte kan avvaktas med hänsyn till risken för att *barnet* förs utomlands eller lämnar Sverige.

Om socialnämndens beslut om tillfälligt utreseförbud inte kan avvaktas, får nämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta om ett sådant förbud. Beslutet ska anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

När socialnämnden har ansökt om utreseförbud, får även rätten besluta om ett tillfälligt utreseförbud.

31 i §

Socialnämnden får för en viss resa besluta om ett tillfälligt undantag från ett utreseförbud. Sådant beslut får endast fattas om det inte finns någon risk för att *den unge* förs utomlands eller lämnar Sverige eller under resan förs eller beger sig till annat land i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas.

Socialnämnden får för en viss resa besluta om ett tillfälligt undantag från ett utreseförbud. Sådant beslut får endast fattas om det inte finns någon risk för att *barnet* förs utomlands eller lämnar Sverige eller under resan förs eller beger sig till annat land i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas.

31 h §

Beslut om utreseförbud eller tillfälligt utreseförbud hindrar inte beslut enligt 21 *a* § första stycket.

Ett utreseförbud eller ett tillfälligt utreseförbud upphör när ett beslut enligt 21 *a* § första stycket har verkställts.

Beslut om utreseförbud eller tillfälligt utreseförbud hindrar inte beslut enligt 21 *c* § första stycket.

Ett utreseförbud eller ett tillfälligt utreseförbud upphör när ett beslut enligt 21 *c* § första stycket har verkställts.

32 §

I ett ärende enligt denna lag får socialnämnden besluta om läkarundersökning av den unge samt utse läkare för undersökningen. Om undersökningen inte lämpligen kan genomföras i den unges hem, får nämnden bestämma någon annan plats för den. I ett mål enligt denna lag har rätten samma befogenhet.

Läkarundersökning *skall*, om den inte av särskilda skäl är obehövlig, ske innan nämnden gör ansökan enligt 4 §.

I ett ärende enligt denna lag får socialnämnden besluta om läkarundersökning av *barnet eller* den unge samt utse läkare för undersökningen. Om undersökningen inte lämpligen kan genomföras i *barnets eller* den unges hem, får nämnden bestämma någon annan plats för den. I ett mål enligt denna lag har rätten samma befogenhet.

Läkarundersökning *ska*, om den inte av särskilda skäl är obehövlig, ske innan nämnden gör ansökan enligt 4 §.

34 §

Om den unge är omhändertagen *eller om ett tillfälligt flyttningsförbud* eller ett tillfälligt utreseförbud har meddelats, ska förvaltningsrätten ta upp målet till avgörande inom två veckor från den dag då ansökan om vård, fortsatt omhändertagande för

Om *barnet eller* den unge är omhändertagen eller ett tillfälligt utreseförbud har meddelats, ska förvaltningsrätten ta upp målet till avgörande inom två veckor från den dag då ansökan om vård, fortsatt omhändertagande för tillfällig vård eller

tillfällig vård, *flyttningsförbud* eller utreseförbud kom in. Förvaltningsrätten får förlänga denna tid, om ytterligare utredning eller någon annan särskild omständighet gör det nödvändigt.	utreseförbud kom in. Förvaltningsrätten får förlänga denna tid, om ytterligare utredning eller någon annan särskild omständighet gör det nödvändigt.
35 §	
I mål om *beredande* eller upphörande av vård, *flyttningsförbud*, fortsatt omhändertagande för tillfällig vård eller utreseförbud enligt denna lag ska förvaltningsrätten och kammarrätten hålla muntlig förhandling, om detta inte är uppenbart obehövligt. Muntlig förhandling ska alltid hållas, om någon part begär det. Parterna ska upplysas om sin rätt att begära muntlig förhandling.	I mål om *vård* eller upphörande av vård, fortsatt omhändertagande för tillfällig vård eller utreseförbud enligt denna lag ska förvaltningsrätten och kammarrätten hålla muntlig förhandling, om detta inte är uppenbart obehövligt. Muntlig förhandling ska alltid hållas, om någon part begär det. Parterna ska upplysas om sin rätt att begära muntlig förhandling.
Om en enskild part som har kallats vid vite att inställa sig personligen till en förhandling uteblir, får rätten förordna att han eller hon ska hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag.	
36 §	
Den unge ska få relevant information. Den unge ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne. Om den unge inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Den unges åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.	*Barnet eller d*en unge ska få relevant information. *Barnet eller d*en unge ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör honom eller henne. Om *barnet eller* den unge inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. *Barnets eller d*en unges åsikter och inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad.
Om *den unge* har fyllt 15 år, har han eller hon rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag. Den som är yngre får höras i domstol, om han eller hon inte kan antas ta skada av det.	Om *barnet* har fyllt 15 år, har han eller hon rätt att själv föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag. Den som är yngre får höras i domstol, om han eller hon inte kan antas ta skada av det.
Den som är förordnad som offentligt biträde enligt 39 § för någon som är under 15 år, utan att samtidigt vara	Den som är förordnad som offentligt biträde enligt 39 § för någon som är under 15 år, utan att samtidigt

biträde för vårdnadshavaren, är utan särskilt förordnande *den unges* ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser.

vara biträde för vårdnadshavaren, är utan särskilt förordnande *barnets eller* den unges ställföreträdare i det mål eller ärende som förordnandet avser.

37 §

Vid handläggning i kammarrätt av andra mål enligt denna lag än mål om omedelbart omhändertagande, *tillfälligt flyttningsförbud* och tillfälligt utreseförbud ska nämndemän ingå i rätten.

Vid handläggning i kammarrätt av andra mål enligt denna lag än mål om omedelbart omhändertagande och tillfälligt utreseförbud ska nämndemän ingå i rätten.

39 §

I mål och ärenden om *beredande av* vård enligt 2 eller 3 §, omedelbart omhändertagande enligt 6 eller 6 a §, fortsatt omhändertagande enligt 9 a §, upphörande av fortsatt omhändertagande enligt 9 b §, upphörande av vård enligt 21 §, *flyttningsförbud enligt 24 §, upphörande av flyttningsförbud enligt 26* §, utreseförbud enligt 31 a §, upphörande av utreseförbud enligt 31 c § eller tillfälligt utreseförbud enligt 31 d § eller vid överklagande enligt 41 § första stycket 1 ska offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser samt för dennes vårdnadshavare, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Till offentligt biträde för den unge får endast den förordnas som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget.

Behövs offentligt biträde både för den unge och för *dennes* vårdnadshavare, förordnas gemensamt biträde, om det inte finns motstridiga intressen mellan dem.

I mål och ärenden om vård enligt 2 eller 3 §, omedelbart omhändertagande enligt 6 eller 6 a §, fortsatt omhändertagande enligt 9 a §, upphörande av fortsatt omhändertagande enligt 9 b §, upphörande av vård *eller fortsatt vård* enligt 21 §, utreseförbud enligt 31 a §, upphörande av utreseförbud enligt 31 c § eller tillfälligt utreseförbud enligt 31 d § eller vid överklagande enligt 41 § första stycket 1 ska offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser samt för dennes vårdnadshavare, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Till offentligt biträde för *barnet eller* den unge får endast den förordnas som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget.

Behövs offentligt biträde både för *barnet eller* den unge och för *barnets* vårdnadshavare, förordnas gemensamt biträde, om det inte finns motstridiga intressen mellan dem.

Vid överklagande enligt 42 § ska offentligt biträde förordnas för den som är under 15 år och som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Offentligt biträde förordnas av den domstol som handlägger målet. I ärenden hos socialnämnd förordnas offentligt biträde av förvaltningsrätten.

40 §

Beslut om omedelbart omhändertagande, om förebyggande insatser, *om tillfälligt flyttningsförbud* eller om tillfälligt utreseförbud gäller omedelbart.	Beslut om omedelbart omhändertagande, om förebyggande insatser eller om tillfälligt utreseförbud gäller omedelbart.

Andra beslut av socialnämnden enligt denna lag gäller omedelbart, om nämnden inte bestämmer något annat.

Rätten får bestämma att andra beslut som rätten har meddelat ska gälla omedelbart.

41 §

Socialnämndens beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol, när nämnden har

1. beslutat om var vården av den unge ska inledas eller beslutat i fråga om att flytta den unge från det hem där han eller hon vistas,	1. beslutat om var vården av *barnet eller* den unge ska inledas eller beslutat i fråga om att flytta *barnet eller* den unge från det hem där han eller hon vistas,
2. beslutat i fråga om fortsatt vård med stöd av lagen,	
3. med stöd av 14 § beslutat i fråga om umgänge eller beslutat att den unges vistelseort inte ska röjas,	3. med stöd av 14 § beslutat i fråga om umgänge eller beslutat att *barnets eller* den unges vistelseort inte ska röjas,
4. fattat beslut enligt 22 § eller prövat om ett sådant beslut ska upphöra att gälla,	
5. med stöd av 31 § beslutat i fråga om umgänge,	
6. *beslutat i fråga om fortsatt flyttningsförbud,*	
7. *beslutat i fråga om upphörande av ett fortsatt omhändertagande för tillfällig vård*	6. *beslutat i fråga om upphörande av ett fortsatt omhändertagande för tillfällig vård*
8. *beslutat i fråga om fortsatt utreseförbud, eller*	7. *beslutat i fråga om fortsatt utreseförbud, eller*
9. *beslutat i fråga om tillfälligt undantag från ett utreseförbud.*	8. *beslutat i fråga om tillfälligt undantag från ett utreseförbud.*

Andra beslut av nämnden enligt denna lag får inte överklagas.

Rättens beslut enligt 8 och 31 f §§ i fråga om förlängd ansökningstid och enligt 32 § om läkarundersökning får inte överklagas.

43 §

Polismyndigheten eller, om det gäller en transport av någon som vårdas i ett sådant särskilt hem som avses i 12 §, Kriminalvården ska lämna hjälp för att på begäran av

1. socialnämnden eller nämndens ordförande eller rätten bereda en läkare, som avses i 32 §, tillträde till den unges hem eller för att föra den unge till läkarundersökningen,

1. socialnämnden eller nämndens ordförande eller rätten bereda en läkare, som avses i 32 §, tillträde till *barnets eller* den unges hem eller för att föra *barnet eller* den unge till läkarundersökningen,

2. socialnämnden eller någon ledamot eller tjänsteman som nämnden har förordnat genomföra beslut om vård eller omhändertagande med stöd av denna lag, och
3. Statens institutionsstyrelse efterforska och hämta den som vårdas vid ett hem för särskilt noggrann tillsyn på någon grund som anges i 3 §, om den unge har avvikit från hemmet, eller ombesörja någon annan förflyttning av honom eller henne.

3. Statens institutionsstyrelse efterforska och hämta den som vårdas vid ett hem för särskilt noggrann tillsyn på någon grund som anges i 3 §, om *barnet eller* den unge har avvikit från hemmet, eller ombesörja någon annan förflyttning av honom eller henne.

En begäran enligt första stycket får göras endast om

1. det på grund av särskilda omständigheter kan befaras att åtgärden inte kan utföras utan att de särskilda befogenheter som anges i 10 och 10 a §§ polislagen (1984:387) eller, om det gäller en transport som utförs av Kriminalvården, 4 kap. 4 § och 10 § första stycket häkteslagen (2010:611) behöver tillgripas, eller
2. det annars finns synnerliga skäl.

Andra stycket gäller inte en begäran av rätten och inte heller en begäran av Statens institutionsstyrelse om efterforskning.

43 b §

Den som begär hjälp enligt 43 § ska utan hinder av sekretess lämna den verkställande myndigheten de uppgifter om den unge eller närstående till denne som behövs för planeringen och genomförandet av åtgärden.

Den som begär hjälp enligt 43 § ska utan hinder av sekretess lämna den verkställande myndigheten de uppgifter om *barnet eller* den unge eller närstående till denne som behövs för planeringen och genomförandet av åtgärden.

43 c §

Den unge får tas i förvar, om det är nödvändigt för att en transport enligt 43 § ska kunna genomföras. Den som är under femton år får dock inte tas i förvar.	*Barnet eller d*en unge får tas i förvar, om det är nödvändigt för att en transport enligt 43 § ska kunna genomföras. Den som är under femton år får dock inte tas i förvar.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2023.

3.2 Förslag till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Härigenom föreskrivs
dels att 16 kap. 3 och 6 §§ ska ha följande lydelse,
dels att det ska införas nio nya paragrafer, 6 kap. 17–25 §§, av följande lydelse,
dels att rubriken närmast före 6 kap. 17 § ska lyda ”Flyttningsförbud m.m.”

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	6 kap.
	Flyttningsförbud m.m.
	17 §
	Förvaltningsrätten får efter ansökan av socialnämnden för viss tid eller tills vidare förbjuda den som har vårdnaden om ett barn att ta barnet från ett hem som avses i 6 kap. 6 § första stycket, om det finns en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas om han eller hon skiljs från hemmet (flyttningsförbud).
	18 §
	Ansökan om flyttningsförbud görs av den socialnämnd som har lämnat medgivande enligt 6 kap. 6 § att ta emot barnet i ett enskilt hem. Samma nämnd beslutar om tillfälligt flyttningsförbud enligt 20 §.
	19 §
	Socialnämnden ska minst en gång var tredje månad överväga om ett flyttningsförbud fortfarande behövs.
	När ett flyttningsförbud inte längre behövs, ska socialnämnden besluta att förbudet ska upphöra.

20 §

Socialnämnden får besluta om tillfälligt flyttningsförbud, om

1. *det är sannolikt att ett flyttningsförbud behövs, och*
2. *rättens beslut om flyttningsförbud inte kan avvaktas med hänsyn till risken för barnets hälsa eller utveckling.*

Om socialnämndens beslut om tillfälligt flyttningsförbud inte kan avvaktas, får nämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta om ett sådant förbud. Beslutet ska anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

När socialnämnden har ansökt om flyttningsförbud, får även rätten besluta om ett tillfälligt flyttningsförbud.

21 §

Har socialnämnden beslutat om tillfälligt flyttningsförbud, ska beslutet underställas förvaltningsrätten. Då gäller bestämmelserna i 7 § första–tredje styckena lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av barn och unga.

22 §

Om förvaltningsrätten fastställer ett beslut om tillfälligt flyttningsförbud, ska socialnämnden inom två veckor från dagen för förvaltningsrättens beslut ansöka om flyttningsförbud.

23 §

Ett tillfälligt flyttningsförbud upphör

1. *om ansökan om flyttningsförbud inte har gjorts inom den tid som anges i 22 §, eller*
2. *när rätten avgör frågan om flyttningsförbud.*

Om det inte längre finns skäl för ett tillfälligt flyttningsförbud, ska socialnämnden besluta att detta genast ska upphöra. Ett sådant beslut får meddelas också av den rätt som prövar en fråga om flyttningsförbud.

24 §

Om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med ett flyttningsförbud eller ett tillfälligt flyttningsförbud får socialnämnden besluta hur barnets umgänge ska utövas med vårdnadshavare och med föräldrar som har umgängesrätt reglerad genom dom eller beslut av domstol eller genom avtal.

25 §

I mål och ärenden om flyttningsförbud, fortsatt flyttningsförbud, tillfälligt flyttningsförbud och upphörande av flyttningsförbud gäller bestämmelserna i 34, 35, 37, 39 och 40 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av barn och unga.

16 kap

3 §

Socialnämndens beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol, om nämnden har meddelat beslut i fråga om

- ansökan enligt 2 a kap. 8 §,
- bistånd enligt 4 kap. 1 §,
- vägran eller nedsättning av fortsatt försörjningsstöd enligt 4 kap. 5 §,
- förbud eller begränsning enligt 5 kap. 2 §,

- medgivande enligt 6 kap. 6 §,
- medgivande enligt 6 kap. 12 §,
- återkallelse av medgivande enligt 6 kap. 13 §,
- samtycke enligt 6 kap. 14 §, *eller*
- avgifter eller förbehållsbelopp enligt 8 kap. 4–9 §§.

- samtycke enligt 6 kap. 14 §,
- *fortsatt flyttningsförbud enligt 6 kap. 19 §, eller*

Beslut i frågor som avses i första stycket gäller omedelbart. En förvaltningsrätt eller kammarrätt får dock förordna att dess beslut ska verkställas först sedan det har vunnit laga kraft.

På begäran av sökanden får verkställandet av beslut om bistånd enligt 4 kap. 1 § senareläggas om verkställandet sker inom ett valfrihetssystem enligt lagen (2008:962) om valfrihetssystem.

6 §

Till böter döms den som

1. överträder ett förbud eller en begränsning som har meddelats med stöd av 5 kap. 2 §,
2. åsidosätter någon av bestämmelserna i 6 kap. 6 § första stycket eller 12 § första stycket, eller, om inte gärningen är belagd med straff i lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling, 10 §,
3. *överträder ett flyttningsförbud enligt 6 kap. 17 § eller ett tillfälligt flyttningsförbud enligt 6 kap. 20 §,*
4. utan tillstånd driver verksamhet som avses i 7 kap. 1 §,
5. i strid mot ett förbud som har meddelats enligt 13 kap. 9 eller 10 § fortsätter verksamheten.

Allmänt åtal för brott som avses i första stycket 1 eller 2 får väckas endast efter medgivande av Socialstyrelsen.

Allmänt åtal för brott som avses i första stycket 3 får väckas endast efter medgivande av socialnämnden eller Socialstyrelsen.

Allmänt åtal för brott som avses i första stycket *3* eller 4 får väckas endast efter medgivande av Inspektionen för vård och omsorg.

Allmänt åtal för brott som avses i första stycket *4* eller *5* får väckas endast efter medgivande av Inspektionen för vård och omsorg.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2023.

4 Uppdraget och dess genomförande

Den 6 maj 2021 beslutade socialutskottet att ge en utredare i uppdrag att utreda förutsättningarna för att införa barnets bästa som ett självständigt rekvisit vid prövning av upphörande av vård i familjehem enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). Socialutskottets direktiv till utredningen återfinns i sin helhet i bilaga 1.

4.1 Uppdraget i korthet

Socialutskottet konstaterar i direktiven att samhället har ett stort ansvar för utsatta barn och unga. Detta ansvar är särskilt tydligt i fråga om barn och unga som befinner sig i samhällets vård. Enligt barnkonventionen, som sedan den 1 januari 2020 har ställning som lag, har Sverige en skyldighet att tillgodose ett barns rättigheter. Detta innebär bland annat en skyldighet att vidta åtgärder för att skydda barn och barns rätt att uttrycka sina åsikter. Enligt utskottet är det angeläget att stärka barnrättsperspektivet och rättssäkerheten för barn och unga som tvångsvårdas enligt LVU.

I direktiven konstaterar socialutskottet även att tryggheten och stabiliteten för långsiktigt placerade barn måste öka. Eftersom det rör sig om tvångsvård är det, enligt utskottet, av stor vikt att regleringen på området är tydlig och svarar mot högt ställda krav på rättssäkerhet.

Av direktiven framgår vidare att flera utredningar har övervägt hur principen om barnets bästa kan stärkas i samband med bedömningen av om vård enligt LVU ska upphöra. Detta har dock, trots övervägande positiv remisskritik, inte lett till någon ändrad lagstiftning.

Socialdepartementet presenterade i februari 2021 sin promemoria Barnets bästa när vård enligt LVU upphör (Ds 2021:7). Socialdepartementet föreslog vissa ändringar i lagen men ansåg inte att barnets bästa ska föras in som ett självständigt rekvisit vid vårdens upphörande. Socialdepartementets förslag återfinns numera i en lagrådsremiss.[1]

Med hänsyn till vikten av att en ny reglering inom området stärker barnrättsperspektivet och rättssäkerheten för barn och unga ansåg socialutskottet att ytterligare ett uppdrag bör ges. Syftet med ett sådant uppdrag är enligt utskottet att analysera frågorna och ta fram lagförslag om barnets bästa som självständigt rekvisit när fråga är om vård enligt LVU ska upphöra.

Mot denna bakgrund fick utredaren i uppdrag att

- göra en fördjupad analys av det förslag som Utredningen om tvångsvård för barn och unga lämnade i sitt slutbetänkande (SOU 2015:71) om att

[1] Lagrådsremiss från den 3 februari 2022, Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat.

barnets bästa ska vara ett självständigt rekvisit vid prövningen av om vård enligt 2 § LVU i familjehem ska upphöra
- analysera konsekvenserna för ärendehanteringen i socialnämnden och förfarandet vid domstol
- analysera remisskritiken
- överväga och lämna förslag på hur en reglering bör utformas som innehåller barnets bästa som ett självständigt rekvisit vid prövningen av om vård enligt 2 § LVU i familjehem ska upphöra
- lämna övriga nödvändiga författningsförslag.

Av direktiven framgår även att utredaren ska ta del av den norska, danska och finska lagstiftningens bestämmelser på området. Utredaren ska också ta del av och analysera det förslag som lämnats av Socialdepartementets särskilda utredare.

4.2 Vårt arbete

Vi påbörjade vårt arbete i augusti 2020. Under arbetets gång har sex sammanträden med utredningens experter hållits.

Vi har utifrån olika frågeställningar hämtat in information och synpunkter från en rad aktörer. Utifrån ett antal frågeställningar har utredningen genomfört möten med företrädare för Unicef och frivilligorganisationer, advokater vid Sveriges advokatsamfund, företrädare för socialtjänster i västsvenska kommuner, domare vid förvaltningsrätten i Göteborg, företrädare för Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) och forskare vid Karlstads respektive Göteborgs universitet. Under mötet med frivilligorganisationerna var Rädda Barnen, Barnens Rätt i Samhället (Bris) och Barnrättsbyrån samt även Unicef representerade. Vi har också, med Barnrättsbyråns förtjänst, samtalat med två ungdomar som båda har erfarenhet av vård enligt LVU. Vi vill särskilt tacka dessa ungdomar för att de ville dela med sig av sina erfarenheter.

Under arbetets gång har vi samrått med utredningen Barn och unga i samhällets vård (S 2021:06). I övrigt har utredningen hållit sig informerad om och beaktat relevant arbete som pågår inom Regeringskansliet.

En del av vårt uppdrag har bestått i att ta del av den norska, finska och danska barnavårdslagstiftningen. För att kunna göra detta har det varit nödvändigt att ta fram relevant underlag, vilket bibliotekarier vid Riksdagsbiblioteket har hjälpt oss med.

4.3 Avgränsningar

Aktörernas uppgifter

Vi har hämtat in och efterfrågat uppgifter och synpunkter från ett begränsat antal personer som arbetar praktiskt med frågor som rör LVU. Syftet med våra möten och samtal med dessa aktörer har varit att få del av deras erfarenheter från den faktiska tillämpningen, deras uppfattning om vilka brister nuvarande

lagstiftning har samt synpunkter på hur en ändrad lagstiftning skulle kunna se ut och vad den borde innehålla.

Övriga författningsförslag

Utredningsarbetet har i huvudsak bedrivits med utgångspunkten att vi ska lämna ett förslag på en bestämmelse som möjliggör att hänsyn kan tas till barnets bästa i samband med att vård enligt LVU upphör. Vårt uppdrag har varit förhållandevis begränsat även om direktiven medger att vi lämnar övriga nödvändiga författningsförslag.

De övriga författningsförslag som lämnas i utredningen är de som vi bedömer har ett omedelbart samband med det huvudsakliga förslaget om vårdens upphörande. Vi har, vare sig utifrån direktivens omfattning eller utifrån tidsfristen, inte haft möjlighet att utreda behovet av ytterligare författningsförslag.

4.4 Utredningens disposition

Utredningen inleds med en sammanfattning, en lättläst sammanfattning och författningsförslag. Härefter består utredningens två följande kapitel av inledande texter och bakgrund. I kapitel 5 finns en översiktlig beskrivning av regelverken om placerade barn – från ansökan om vård till vårdens upphörande. Den sociala barnavårdslagstiftningen har varit föremål för översyn vid ett flertal tillfällen. I kapitel 6 redogörs för tidigare utredningar och den remisskritik som utredningarnas förslag har fått. Den norska, finska och danska lagstiftningen beskrivs översiktligt i kapitel 7. I kapitel 8 redogörs för ett urval av artiklar ur barnkonventionen som vi har bedömt är särskilt relevanta för utredningen. I kapitlet finns också en beskrivning av Europakonventionen, särskilt artikel 8. I nästkommande tre kapitel – kapitel 9–11 – finns våra analyser, överväganden och förslag. I kapitel 12 finns kommentarer till författningsförslagen. Utredningens avslutande kapitel består av en källförteckning.

Till utredningen bifogas ett särskilt yttrande och en bilaga med utredningens direktiv.

5 Barn i samhällets vård – gällande rätt

5.1 Inledning

När ett barn vårdas genom samhällets försorg sker det med stöd av socialtjänstlagen (2001:453), förkortad SoL, eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU. Den avgörande skillnaden mellan vilken lag som tillämpas är om vården sker med eller utan samtycke från vårdnadshavarna, och i vissa fallet barnet eller den unge. Vården kan ske antingen i det egna hemmet eller genom en placering utanför hemmet. En placering enligt LVU inleds dock alltid utanför det egna hemmet (11 § andra stycket LVU).

Den 1 november 2020 pågick det 17 466 placeringar för vård utanför hemmet med stöd av SoL eller LVU. De allra flesta var placerade på frivillig väg, det vill säga med stöd av SoL. Majoriteten av de som var placerade var över 15 år och de flesta var pojkar.[2]

Det är de kommunala socialnämnderna, och deras förvaltning socialtjänsten, som har det yttersta ansvaret för att skydda barn och unga. En socialnämnd kan dels besluta att ett barn ska vårdas med stöd av SoL, dels ansöka om att ett barn ska vårdas med stöd av LVU. Det är däremot en förvaltningsrätt som beslutar om ett barn ska vårdas med stöd av LVU. Vid mer akuta situationer kan en socialnämnd eller en särskild ledamot i nämnden, under vissa förutsättningar, besluta om ett omedelbart omhändertagande med stöd av 6 § LVU. I praktiken är det inte ovanligt att en socialnämnd beslutar om ett omedelbart omhändertagande som därefter underställs förvaltningsrätten för prövning i enlighet med 7 § LVU.

Utredningens uppdrag avser tvångsvårdens upphörande. För att bestämmelserna om vårdens upphörande ska bli begripliga är en allmän redogörelse för gällande rätt vid tillämpningen av SoL och LVU nödvändig. Redogörelsen är inte fullständig utan ska snarare förstås som en pedagogisk sammanfattning för att underlätta den fortsatta läsningen.

5.2 Rättsliga utgångspunkter

Återföreningsprincipen

Intentionen i LVU och SoL är att barn ska återförenas med sina föräldrar när syftet med vården har uppnåtts. Den vård som ges utanför barnets eller den unges hem ska ingå som en del i en samlad behandling med syftet att så långt som möjligt skapa förutsättningar för barnet eller den unge att återknyta gemenskapen med familjen under trygga förhållanden. Återföreningsprincipen kommer främst till uttryck i bestämmelserna om att en socialnämnd

[2] Socialstyrelsen, Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020.

regelbundet ska överväga respektive ompröva om vården fortfarande behövs (se 6 kap. 8 § första stycket SoL och 13 § första stycket LVU).

Det kan samtidigt konstateras att kontinuitet och stabilitet i samhällsvården alltmer lyfts fram som ett övergripande mål vid sidan av återföreningsprincipen. Detta syns till exempel i bestämmelserna om vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrarna (se 6 kap. 8 § föräldrabalken) och en socialnämnds skyldighet att överväga en sådan överflyttning när barnet har varit placerat i samma familjehem under minst tre år (se 6 kap. 8 § andra stycket SoL och 13 § tredje stycket LVU).

Återföreningsprincipen kommer också till uttryck i Europadomstolens praxis. Där framgår till exempel att familjeåterförening ska ske så snart som möjligt när ett barn vårdas utanför det egna hemmet och att sådan vård ska ses som en temporär åtgärd som ska avbrytas så snart omständigheterna tillåter det.[3]

Kontakten med hemmiljön

En grundläggande princip vid vård i familjehem eller i hem för vård eller boende (HVB) är att vården bör utformas så att den främjar barnets samhörighet med anhöriga och andra närstående samt kontakt med hemmiljön (6 kap. 1 § tredje stycket SoL). Förutom principerna om närhet och bibehållen kontakt med hemmiljön, som kommer till uttryck i nyss nämnda bestämmelse, får principen genomslag genom att en socialnämnd enligt 6 kap. 5 § SoL i första hand ska överväga möjligheterna till placering i barnets nätverk, s.k. närståendeplacering.

Socialnämndens ansvar för att ge stöd till föräldrarna

Av 6 kap. 7 § 4 SoL framgår att en socialnämnd, såvitt avser de barn som vårdas i ett familjehem, ett jourhem, ett annat enskilt hem eller ett HVB ska lämna vårdnadshavarna och föräldrarna råd, stöd och annan hjälp som de behöver. Bestämmelsen gäller enbart föräldrar till barn under 18 år.

5.3 Frivillig vård med stöd av SoL

En socialnämnd har ett ansvar för att verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden. En socialnämnd ska också i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och unga som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om barnets eller den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet (5 kap. 1 § 1 och 8 SoL).

Insatser med stöd av SoL ska bygga på respekt för människors självbestämmanderätt och integritet (1 kap. 1 § tredje stycket SoL). Socialtjänstens

[3] Strand Lobben m.fl. mot Norge, paragraferna 202–213.

insatser för ett barn kräver därför samtycke från barnets vårdnadshavare och i vissa fall barnet. Om vårdnadshavarna och i vissa fall barnet inte samtycker till behövliga insatser ska socialnämnden överväga om barnet har behov av vård enligt tvångslagstiftningen i LVU.

Av 1 kap. 2 § SoL framgår socialtjänstens skyldighet att iaktta ett barnrättsperspektiv i utredningar, beslut, planeringar och uppföljningar. Av bestämmelsen framgår att barnets bästa särskilt ska beaktas vid åtgärder som rör barn samt att vad som är bäst för barnet ska vara avgörande vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn.

Den 1 november 2020 pågick det knappt 12 000 placeringar med vård utanför hemmet med stöd av SoL, vilket motsvarar nästan 70 procent av samtliga pågående insatser det angivna datumet. För de barn och unga som vårdades med stöd av SoL var drygt 8 500 placerade i ett familjehem.[4]

5.4 Vård med stöd av LVU

Lagens tillämpningsområde

För att LVU ska vara tillämplig måste tre förutsättningar vara uppfyllda.

1. Ett missförhållande ska föreligga med anknytning till den unges hemmiljö (2 § LVU, de s.k. miljöfallen) eller till den unges eget beteende (3 § LVU, de s.k. beteendefallen)
2. missförhållandet ska medföra att det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas
3. behövlig vård kan inte ges på frivillig väg.

Miljöfallen

Enligt 2 § LVU ska vård beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Bestämmelsen syftar till att ge de sociala myndigheterna rättsliga förutsättningar för att skydda barn från faror eller missförhållanden som en vårdnadshavare eller någon annan i barnets närhet orsakar.[5] Problem hos föräldrarna kan dock i sig inte leda till ett omhändertagande med stöd av bestämmelsen. Den avgörande frågan är de följder som problemet för med sig för barnet.[6]

När det kommer till fysisk misshandel ska nämnden göra en självständig bedömning av ett barns behov av skydd och stöd och behöver inte avvakta eller ta hänsyn till resultatet av en eventuell polisutredning. I nämndens uppgift ligger att göra en helhetsbedömning av barnets situation samt vidta de åtgärder som behövs för att skydda barnet och ge nödvändig vård oberoende av om en polisutredning leder till åtal och fällande dom eller inte.[7] Ett ingripande

[4] Socialstyrelsen, Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020.
[5] HFD 2014 ref. 23.
[6] Prop. 1989/90:28 s. 62 f. och 107 f. samt HFD 2011 ref. 6.
[7] Socialstyrelsen, LVU-handbok för socialtjänsten, s. 61 f.

med stöd av LVU förutsätter inte att ett barn redan har blivit utsatt för misshandel. Ett tvångsingripande kan ske även för att förhindra att barnet utsätts för våld.[8]

Psykisk misshandel är svårare att upptäcka eftersom den ofta inte syns utåt på samma sätt som fysisk misshandel. Det kan också vara svårt att definiera psykisk misshandel. Av förarbetena framgår att det inte är fråga om enskilda händelser utan om en relation och ett förhållningssätt som bland annat hindrar utvecklingen av en positiv självbild hos barnet. Det kan vara fråga om brister i hänsynen till barnets behov och i insikten om vad ett barn är eller att barnet eller den unge utsätts för psykiskt lidande genom systematiska kränkningar, nedvärdering eller terrorisering.[9] Vidare kan barn eller unga som växer upp under hot från sin familj också anses utsatta för psykisk misshandel. I förarbetena till lagen anges att det till exempel gäller flickor som växer upp i familjer med starkt patriarkala värderingar och vars utveckling hindras genom hot från i första hand manliga släktingar.[10] Hedersrelaterat våld och förtryck kan naturligtvis drabba även pojkar som till exempel inte accepterar att medverka i hedersförtryck eller pojkar som får olika problem med exempelvis kriminalitet eller drogmissbruk eller psykiska problem.[11]

Med begreppet ”otillbörligt utnyttjande” avses i första hand att någon av föräldrarna utnyttjar ett barn sexuellt. Det kan också vara fråga om att barnet utnyttjas av en förälder eller, med föräldrarnas goda minne, i pornografiskt syfte.[12] Ett barn kan vidare utnyttjas otillbörligt om han eller hon tvingas att utföra ett alltför ansträngande kroppsarbete eller om en förälder lägger på barnet ett så stort självständigt ansvar för föräldern eller ett syskon att det medför en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas.[13] Ett otillbörligt utnyttjande behöver inte vara ett medvetet agerande från förälderns sida, utan det kan bero på att han eller hon inte kan ta tillräckligt ansvar för hemmet eller inte inser vad som krävs av en vuxen person. Det kan då ske ett rollbyte i familjen där barnet övertar föräldrarollen. Ett sådant förhållande är inte ovanligt i missbrukarfamiljer.[14]

Med brister i omsorgen avses situationer då ett barn utsätts för vanvård. Det kan till exempel röra sig om att barnet allvarligt missköts i fråga om hygien, kläder eller mat, att den materiella omsorgen om barnet brister allvarligt så att barnets hälsa äventyras eller att tillsynen eftersätts så att barnet inte får det skydd som är nödvändigt med hänsyn till hans eller hennes ålder.[15]

Brister i omsorgen kan också vara orsakade av att vårdnadshavarna har egna problem, såsom missbruk eller en psykisk störning. Av Högsta

[8] RÅ 2008 ref. 55.
[9] Prop. 1989/90:28 s. 107.
[10] Prop. 2002/03:53 s. 82.
[11] SOU 2015:71 s. 293 f.
[12] Socialstyrelsen, LVU – handbok för socialtjänsten, s. 68.
[13] Prop. 1989/90:28 s. 107.
[14] SOU 2015:71 s. 294.
[15] Prop. 1989/90:28 s. 65.

förvaltningsdomstolens praxis framgår dock att en vårdnadshavares egna problem inte ensamt kan ligga till grund för att ge ett barn vård enligt LVU.[16]

Den avslutande formuleringen – något annat förhållande i hemmet – avser att täcka alla de situationer i hemmet som kan medföra att det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling kan skadas. Det kan vara fråga om förhållanden där en förälder inte alls knyter an till sitt barn eller där föräldern lever i en sjuklig symbios med barnet.[17] Vidare kan en tillräckligt allvarlig konflikt mellan barn och föräldrar eller en djup motvilja eller rädsla hos barnet självständigt utgöra grund för vård enligt LVU.[18]

Risken för att bli bortgift mot sin vilja lyfts inte upp i förarbetena som ett skäl för omhändertagande enligt bestämmelsen. Enligt Socialstyrelsens allmänna råd kan dock planer på att gifta bort den unge mot hans eller hennes vilja i ett annat land utgöra grund för vård enligt LVU.[19]

Den 1 november 2020 pågick 5 684 placeringar med stöd av LVU, varav 4 411 stycken med stöd av 2 § LVU.[20] När barn är placerade med stöd av LVU är det således vanligast att det beror på sådana förhållanden i barnets hemmiljö som framgår av 2 § LVU.

Beteendefallen

Enligt 3 § LVU ska vård beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. Det finns också bestämmelser som gör att de som har dömts till sluten ungdomsvård i vissa fall kan få vård med stöd av LVU.

Med uttrycket beteende avses närmast en persons sätt att uppföra sig eller uppträda.[21] Varje beteende som innebär att den unge utsätter sin hälsa för risk att skadas ska dock inte leda till vård. Det är till exempel inte tillräckligt att den unge håller på med en våghalsig sport för att vård ska ges.[22] Det är vidare bara den unges eget vårdbehov som får ligga till grund för LVU. Intresset av exempelvis samhällsskydd eller skydd för den unges familj är i sig inte tillräckligt för vård enligt lagen.[23]

Vård med stöd av LVU får som utgångspunkt ges till den som är under 18 år. Vård med stöd av 3 § LVU kan även ges till den som har fyllt 18 år men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke.[24]

[16] RÅ 1985 2:46 I och II, RÅ 1995 ref. 46 och RÅ 2003 not. 102.
[17] Prop. 1989/90:28 s. 107 f.
[18] RÅ 1990 ref. 37 och HFD 2012 not. 31.
[19] Socialstyrelsen, LVU – handbok för socialtjänsten, s. 67.
[20] Socialstyrelsen, Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020.
[21] Prop. 1989/90:28 s. 67.
[22] HFD 2015 ref. 7.
[23] Prop. 1979/80:1 Del A s. 583.
[24] 1 § tredje stycket LVU.

Påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas

För tillämpningen av 2 och 3 §§ LVU krävs att det på grund av missförhållandena finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Vad som står i fokus är därmed inte om det finns ett missförhållande relaterat till den unges miljö eller till den unges beteende. Avgörande är vilka konsekvenser dessa missförhållanden får för den unges hälsa eller utveckling.[25]

I uttrycket påtaglig risk ligger att det inte ska vara fråga om någon ringa, övergående eller mindre betydande risk för skada. Det ska gå att konstatera att risken för skada har en sådan inverkan på barnets hälsa eller utveckling att barnet har ett tydligt vårdbehov. Det krävs alltså konkreta omständigheter som talar för risk för skada.[26] I rättsfall som rör riskbedömningen konstateras att avlägsna eller hypotetiska risker inte kan läggas till grund för vård.[27] Det ska dock läggas vikt vid att lagstiftningens syfte är att vara ett skydd för barn i fall där allvarliga konsekvenser kan bli följden av en felaktig bedömning, såsom vid hot om allvarligt våld mot barnet.[28]

Vården kan inte ges på frivillig väg

Enligt 1 § LVU ska insatser inom socialtjänsten för barn och unga göras i samförstånd med den unge och hans eller hennes vårdnadshavare. Om insatser kan ges genom frivilliga lösningar är LVU i princip inte tillämplig. LVU ska endast tillämpas om det kan antas att vårdnadshavaren eller den unge när han eller hon fyllt 15 år inte samtycker till frivillig vård. Samtyckeskravet innebär att de barn och unga som blir föremål för tvångsvård inte nödvändigtvis har det ”sämre” än barn som placeras utanför hemmet med stöd av SoL. Det handlar i stället om att vårdnadshavaren eller den unge motsätter sig den planerade vården.[29]

Så som bestämmelsen i 1 § LVU är formulerad kan lagen tillämpas även om ett formellt samtycke faktiskt finns. Det kan handla om att det finns risk att samtycket återkallas, att samtycket är villkorat, att samtycket inte avser hela den planerade vården, att vårdnadshavaren befaras ingripa i vården på ett störande sätt eller att vårdnadshavaren undandrar sig samarbete med socialnämnden.[30]

Förfarandet när barnet är placerat

Ett beslut om vård enligt LVU innebär att barnet behåller sina föräldrar som vårdnadshavare. Deras bestämmanderätt över barnet begränsas i den omfattning som behövs för att vården ska kunna genomföras. Det är exempelvis socialnämnden som bestämmer var barnet ska placeras (11 § LVU).

[25] SOU 2015:71 s. 311 fotnot 84 med däri gjorda hänvisningar.
[26] Prop. 1989/90:28 s. 108.
[27] RÅ 2009 ref. 64.
[28] RÅ 2008 ref. 55.
[29] SOU 2015:71 s. 319.
[30] Lönnheim, Lexino, kommentaren till 1 § LVU.

Barnet kan antingen placeras i ett familjehem, i ett hem för vård eller boende (s.k. HVB), i ett stödboende eller i ett hem som Statens institutionsstyrelse ordnar (SiS-hem). Det vanligaste är att barn placeras i ett familjehem.[31] Ett familjehem kan antingen vara hos en närstående till barnet, såsom mor- och farföräldrar, moster, farbror eller liknande, eller hos en familj som är okänd för barnet. En socialnämnd ska i första hand utreda om barnet kan placeras hos en närstående (6 kap. 5 § SoL). Det är dock förhållandevis ovanligt att barn är placerade hos en närstående. Den 1 november 2020 pågick 5 605 placeringar i familjehem med stöd av LVU. Av dessa pågick 431 stycken hos närstående till barnet.[32]

Under tiden ett barn är placerat ska socialtjänsten, genom en särskilt utpekad socialsekreterare, noga följa vården bland annat genom regelbundna besök i barnets hem och samtal med vårdnadshavarna (6 kap. 7 b och c §§ SoL). Den övergripande principen vid vård enligt LVU är att barnet ska återförenas med sina vårdnadshavare. Barnet har, i detta syfte, inte sällan rätt till umgänge med sin vårdnadshavare under tiden han eller hon är placerad.

I en socialnämnds ansvar ingår att bevaka att vården inte pågår längre än nödvändigt. För att nämnden ska hålla sig informerad om hur vården går och kunna avsluta vården när den inte längre behövs ska nämnden regelbundet överväga eller ompröva vården. Om barnet vårdas med stöd av 2 § LVU, det vill säga på grund av brister i omsorgen eller förhållanden i hemmet, ska socialnämnden överväga om vården fortfarande behövs (13 § första stycket LVU). Vårdas barnet med stöd av 3 § LVU, det vill säga på grund av barnets eget beteende, ska socialnämnden ompröva om vården fortfarande behövs (13 § andra stycket LVU). Ett barn kan vårdas med stöd av både 2 och 3 §§ LVU. I så fall ska vården både övervägas och omprövas, vilket lämpligen sker vid samma tillfälle.[33]

Ett övervägande innebär inte att vården formellt omprövas utan fungerar som en information till nämnden. Det fattas därför inget beslut. Ett övervägande går alltså inte att överklaga. Det har inte ansetts motiverat att i miljöfallen göra en obligatorisk prövning av vården var sjätte månad då det kan skapa oro och otrygghet för barnet, vårdnadshavare och eventuella familjehemsföräldrar. Övervägandena kan därför ske utan att berörda parter underrättas om det, och det skriftliga materialet som redovisas för nämnden behöver inte kommuniceras med parterna. Det finns dock ingenting som hindrar att nämnden informerar parterna om övervägandet. Den information som nämnden tar del av i samband med övervägandet kan leda till att nämnden behöver ta upp frågan om vårdens inriktning och utformning eller frågan om upphörande av vård till en formell prövning. Vid en prövning av vårdens upphörande behöver nämnden inleda en utredning och fatta ett beslut. Vid ett sådant förfarande är förvaltningslagens (2017:900) bestämmelser om utredning, partsinsyn,

[31] Socialstyrelsen, Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020.
[32] Socialstyrelsen, Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020.
[33] JO dnr 2099-2011.

kommunikation med mera tillämpliga. Detsamma gäller om nämnden exempelvis anser att ett barn behöver omplaceras.[34]

Syftet med övervägandet är att ge socialnämnden underlag för att kunna följa upp att barnet får god vård och för att främja långsiktiga och stabila lösningar. Huvudregeln är att vården ska inriktas på en återförening för barnet med hans eller hennes föräldrar, i de fall det är lämpligt. Därmed behöver nämnden kontrollera hur man har lyckats upprätthålla kontakten mellan föräldrarna och deras barn samt vilken hjälp och vilket stöd barnet har fått. Även om vården inriktas på en återförening är detta inte alltid möjligt. Nämnden kan bedöma att en återförening inte är till barnets bästa utifrån behovet av en stabil och trygg uppväxt.[35]

Omprövningen – som ska ske i beteendefallen – är å andra sidan ett formellt förfarande som ska mynna ut i ett överklagbart beslut. Omprövningen ska avse frågan om de omständigheter som gjorde vården nödvändig fortfarande föreligger och om vården även fortsättningsvis behöver ges med stöd av LVU. Det är den unges behandlingsbehov som ska bestämma hur länge vården ska bestå.[36]

Varken i lag eller förarbeten sägs något om konsekvenserna av en utebliven omprövning. Att en omprövning uteblir innebär inte att vården automatiskt upphör.[37] Detta är en förhållandevis betydande skillnad i jämförelse med tvångsvård av vuxna, såsom vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare, förkortad LVM, eller lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, förkortad LPT, där vården automatiskt upphör om en förnyad ansökan respektive ansökan om medgivande inte görs inom rätt tid (20 § LVM och 28 § LPT).

Vårdens upphörande

Ett beslut om vård med stöd av LVU har ingen tidsgräns, bortsett från att vården upphör när barnet fyller 18 år om han eller hon är placerad med stöd av 2 § LVU eller när den unge fyller 21 år om han eller hon är placerad med stöd av 3 § LVU. För att en placering enligt LVU ska upphöra på annat sätt krävs att socialnämnden, vårdnadshavaren eller i vissa fall barnet tar initiativ till att så ska ske. Detta kan ske genom att socialnämnden, efter ett övervägande eller en omprövning, kommer fram till att vården inte längre behövs. Vårdnadshavaren kan göra en s.k. hemtagningsbegäran. Ett barn över 15 år kan begära att vården ska upphöra. Möjligheten att göra en sådan begäran finns inte reglerad i lag men har utarbetats i praxis och innebär att nämnden prövar om vården ska upphöra. En nämnds beslut om att vården inte ska upphöra kan sedan överklagas till förvaltningsrätten.

Vården om ett barn med stöd av LVU kan upphöra genom att barnet kan återförenas med sina föräldrar, att familjehemsföräldrarna förordnas som

[34] Socialstyrelsen, LVU – handbok för socialtjänsten, s. 209 f.
[35] Socialstyrelsen, LVU – handbok för socialtjänsten, s. 212 f.
[36] Socialstyrelsen, LVU – handbok för socialtjänsten, s. 213 f.
[37] Socialstyrelsen, LVU – handbok för socialtjänsten, s. 215.

särskilt förordnade vårdnadshavare genom en vårdnadsöverflyttning eller att barnet adopteras av sina familjehemsföräldrar eller någon annan. I samband med vårdens upphörande är även bestämmelserna om flyttningsförbud av intresse.

Bestämmelsen om vårdens upphörande finns i 21 § LVU. Där framgår att en socialnämnd ska besluta att vården ska upphöra när den inte längre behövs. Hur en sådan bedömning ska ske framgår dock inte av bestämmelsen och förarbetena är knapphändiga. I förarbetena anges att vården ska förklaras avslutad så snart det inte längre finns behov av att utöva de särskilda befogenheter som lagen ger en socialnämnd.[38]

Rättspraxis ger lite mer ledning i frågan. Högsta förvaltningsdomstolen har konstaterat att vården ska upphöra när det inte längre finns något behandlingsbehov.[39] Om barnet är placerat med stöd av 2 § LVU har domstolen uttalat att en bedömning ska göras av risken för att barnet, om vården skulle upphöra, återigen utsätts för de missförhållanden som ledde till att vård inleddes.[40] Det framgår vidare att det inte behöver vara visat att föräldern är orsaken till att barnet har ett aktuellt vårdbehov. För att vården i ett visst fall ska bestå får det anses vara tillräckligt att det objektivt sett finns en påtaglig risk för barnets hälsa eller utveckling samt att risken är att hänföra till något förhållande i barnets hem.[41]

Av ett flertal avgöranden från kammarrätter framgår att de förhållanden som ledde fram till vården, liksom barnets vårdbehov, ska ha upphört för att vården ska kunna upphöra. Förändringarna ska vara av varaktig och genomgripande karaktär. Det ska inte heller ha tillkommit några andra missförhållanden än de ursprungliga som kan utgöra skäl för fortsatt vård. Av kammarrättsavgörandena framgår vidare att föräldrarnas aktuella omsorgsförmåga är en central del av bedömningen. Det kan vara så att de har genomgått en positiv utveckling men fortfarande har en sådan bristande insikt i sin omsorgsförmåga att vården behöver bestå. En förälder kan till exempel behöva ta emot mer stöd och behandling i sin föräldraroll, bearbeta det som har skett eller kunna visa att han eller hon förmår att sätta barnets behov före sina egna. När vården har motiverats av missbruk är det av relevans hur lång tid drogfriheten har varat. För barn som har särskilda behov kan det vidare krävas att föräldrarna kan tillgodose och har tillräcklig insikt i barnets behov av stöd, även om förhållandena i hemmet har förbättrats, för att vården ska kunna upphöra.[42]

Av 1 § femte stycket LVU följer att vad som är bäst för den unge ska vara avgörande vid beslut enligt lagen. Högsta förvaltningsdomstolen har dock konstaterat att bestämmelsen i 1 § femte stycket LVU inte innebär att överväganden som enbart är relaterade till risken för skada vid en separation från ett

[38] Prop. 1979/80:1 s. 587.
[39] RÅ 1987 ref. 123.
[40] RÅ 2001 not. 107.
[41] RÅ 1990 ref. 97.
[42] Se till exempel Kammarrätten i Göteborgs dom i mål nr 3581-18, Kammarrätten i Jönköpings dom i mål nr 984-19, Kammarrätten i Stockholms dom i mål nr 3267-19 och Kammarrätten i Sundsvalls dom i mål nr 709-19.

familjehem ska vägas in i bedömningen av om vården ska upphöra. Det förhållandet att ett barn som omhändertagits känner oro inför att lämna familjehemmet och eventuellt kan ta skada av en förflyttning får beaktas vid en prövning av frågan om flyttningsförbud.[43]

Sammanfattningsvis kan rättsläget beskrivas som att vården ska upphöra när de ursprungliga förutsättningarna för vård har upphört och förändringarna är av mer bestående natur.

Vårdnadsöverflyttning

Lagstiftarens intentioner är att barn ska återförenas med sina föräldrar när syftet med vården har uppnåtts. Socialtjänsten har ett uttalat ansvar för att hjälpa föräldrarna att komma till rätta med de svårigheter som lett fram till att barnet placerats utanför hemmet. Det förekommer dock att det inte är möjligt att trots omfattande och långvariga insatser åstadkomma en återförening. Rätten har därför en möjlighet att utse familjehemsföräldrarna som särskilt förordnade vårdnadshavare åt ett barn som har varit placerat i samma familjehem i minst tre år. Vårdnadsöverflyttning kan komma i fråga både när det gäller barn som är placerade med stöd av SoL (6 kap. 8 § andra stycket) och med stöd av LVU (13 § tredje stycket). En socialnämnd ska överväga att ansöka om en vårdnadsöverflyttning när ett barn har varit placerat i tre år, och därefter årligen (13 § tredje stycket LVU).[44] Ansökan prövas, till skillnad från andra frågor när det gäller tvångsvård av barn, av tingsrätten som första instans.

För att vårdnaden om ett barn ska flyttas till familjehemsföräldrarna krävs att barnet stadigvarande har vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och att det är uppenbart att det är bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet (6 kap. 8 § föräldrabalken). Sedan den 1 mars 2021 finns ett antal omständigheter uppräknade i bestämmelsen som socialnämnden ska ta hänsyn till när den överväger om en ansökan ska göras. Socialnämnden ska då särskilt beakta barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning, barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt, familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående samt barnets relation till sina föräldrar (13 § fjärde stycket LVU).

Syftet med bestämmelsen är att skydda ett barn som vistats i ett familjehem under flera år och rotat sig där från att ryckas upp från den invanda miljön. Barnet ska ha rotat sig i familjehemmet och där känna sådan stabilitet och gemenskap att han eller hon uppfattar hemmet som sitt eget. Det krävs inte att föräldrarna är olämpliga som vårdnadshavare för att bestämmelsen ska kunna tillämpas. Genom kravet på att det ska vara uppenbart bäst för barnet att

[43] HFD 2012 ref. 35.
[44] I lagrådsremissen den 3 februari 2022 Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat föreslås att ett sådant övervägande ska ske när barnet har varit placerat i två år.

rådande förhållanden får bestå markeras dock bestämmelsens undantagskaraktär.[45]

Följden av att familjehemsföräldrarna förordnas som särskilt förordnade vårdnadshavare åt barnet blir att de ansvarar som vårdnadshavare för barnet. I en vårdnadshavares ansvar ligger exempelvis att se till att barnet får omvårdnad, trygghet och en god fostran (6 kap. 1 och 2 §§ föräldrabalken). Ett sådant förordnande innebär vidare att barnet inte längre är placerat med stöd av SoL eller LVU. Detta får till följd att det inte längre är socialnämnden som i första hand ansvarar för barnet utan att det åligger de särskilt förordnade vårdnadshavarna att ansvara för barnets rätt till umgänge med sina föräldrar. Vidare kan hjälp eller stöd från socialtjänsten inte längre ges inom ramen för placeringen utan får ske genom en ansökan om insatser. När ett barn är placerat i ett familjehem har hemmet rätt till ersättning.[46] Om familjehemsföräldrarna utses som särskilt förordnade vårdnadshavare åt barnet får kommunen betala ut ersättning till hemmet, men det är inte längre en skyldighet för kommunen att göra så (6 kap. 11 § SoL).

Det sker inte särskilt många vårdnadsöverflyttningar per år. Under 2020 avslutades 319 placeringar med en vårdnadsöverflyttning, varav 128 stycken där barnet var placerat med stöd av LVU och 191 stycken med stöd av SoL.[47]

I lagrådsremissen den 3 februari 2022, Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat, föreslås att en socialnämnd ska överväga att ansöka om vårdnadsöverflyttning när ett barn har varit placerat i samma familjehem i två år. Enligt lagrådsremissen kan det medföra att fler fall kommer under en domstols prövning och att fler vårdnadsöverflyttningar kan komma till stånd i de fall när förutsättningarna är uppfyllda.

Flyttningsförbud

Enligt 24 § LVU får en förvaltningsrätt, efter ansökan av en socialnämnd, för viss tid eller tills vidare förbjuda den som har vårdnaden om en underårig att ta honom eller henne från ett enskilt hem om det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas om han eller hon skiljs från hemmet.

Reglerna om flyttningsförbud har främst betydelse för frivilliga placeringar och privatplaceringar men kan även tillämpas i samband med vårdens upphörande när barnet varit placerat med stöd av LVU. Flyttningsförbudet kan endast tillämpas i ett enskilt hem som inte är det egna. Bestämmelserna kan alltså inte tillämpas om barnet vårdas i ett HVB eller får en insats i form av stödboende. Det går inte heller att tillämpa bestämmelserna vid placering i ett jourhem.[48]

Flyttningsförbudet syftar till att tillgodose barnets bästa när en separation från familjehemmet är skadlig för barnet. Det ska förhindra en hemtagning vid

[45] Prop. 1981/82:168 s. 39 f., NJA 1993 s. 666 och NJA 2014, s. 307.
[46] 6 kap. 6 b § SoL, prop. 2012/13:10 s. 129 f., Socialstyrelsens handbok – placerade barn och unga, s. 171.
[47] Socialstyrelsen, Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020.
[48] Socialstyrelsen, Placerade barn och unga, s. 297.

en olämplig tidpunkt eller alltför snabbt. Förbudet ger en socialnämnd möjlighet att förbereda barnets hemflyttning så att den kan ske så skonsamt som möjligt.[49] Genom Högsta förvaltningsdomstolens praxis följer att syftet med bestämmelsen är att säkerställa att barnets bästa tas till vara i situationer då barnet vistats lång tid i ett familjehem och hunnit få så starka band till detta hem att det måste ifrågasättas om inte barnet bör bo kvar där.[50]

En övergående störning eller andra tillfälliga problem är inte tillräckliga skäl för att meddela ett beslut om flyttningsförbud. Ett flyttningsförbud får inte heller meddelas för ”säkerhets skull”, utan vårdnadshavaren måste ha uttryckt en avsikt att flytta barnet från familjehemmet. Grunden för flyttningsförbudet är att själva flyttningen är skadlig. Hemförhållandena hos vårdnadshavaren kan i sig vara utan anmärkning.[51]

Vid bedömningen av om ett flyttningsförbud ska meddelas ska rätten beakta den unges ålder, utvecklingsgrad, egenskaper och känslobindningar. Den tid barnet har vårdats på annan plats än hos sina föräldrar, de levnadsförhållanden barnet har respektive skulle komma till samt föräldrarnas kontakter med barnet under den tid som de varit åtskilda bör också vägas in. En annan viktig faktor vid bedömningen är barnets egen vilja. Om barnet har fyllt 15 år bör hans eller hennes vilja inte frångås utan vägande skäl. Även yngre barns vilja bör beaktas.[52] Enligt Socialstyrelsens allmänna råd bör barns vilja, om de har fyllt 12 år, inte frångås utan vägande skäl.[53]

Meningen är att ett flyttningsförbud ska vara en temporär åtgärd. En socialnämnd ska minst en gång var tredje månad överväga om ett flyttningsförbud fortfarande behövs (26 § LVU). När vårdnadshavaren eller den unge, om han eller hon har fyllt 15 år, begär att ett flyttningsförbud som gäller tills vidare ska upphöra ska nämnden pröva frågan. Ett sådant beslut kan överklagas.[54]

Adoption

Ett beslut om vård enligt LVU eller SoL kan också avslutas genom att familjehemsföräldrarna eller någon annan adopterar barnet. Bestämmelserna om adoption finns i 4 kap. föräldrabalken. För att en adoption av ett barn ska komma till stånd krävs bland annat att vårdnadshavarna, och barn som har fyllt tolv år, samtycker till adoptionen (4 kap. 7 och 8 §§ föräldrabalken). En adoption får till följd att barnet ses som adoptivföräldrarnas barn och inte som barn till sina tidigare föräldrar samt att adoptivföräldrarna blir vårdnadshavare för barnet (4 kap. 21 § föräldrabalken).

Det är ovanligt att barn som är placerade med stöd av SoL eller LVU adopteras. Under 2020 avslutades tio placeringar genom adoption.[55]

[49] Socialstyrelsen, Placerade barn och unga, s. 89.
[50] HFD 2011 ref. 13.
[51] Socialstyrelsen, Placerade barn och unga, s. 298 f. med ref. till RÅ 83 2:109.
[52] Prop. 1979/80:1 del A s. 451.
[53] Socialstyrelsen, Placerade barn och unga, s. 299.
[54] SOU 2015:71 s. 601.
[55] Socialstyrelsen, Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020.

6 Tidigare utredningar och remisskritik

Behovet av att stärka barnrättsperspektivet vid samhällsvård av barn och unga har varit föremål för översyn vid ett flertal tillfällen. Även möjligheterna att införa barnets bästa som en del av bedömningen av om vården enligt LVU ska upphöra har utretts vid ett par tillfällen sedan slutet av 1990-talet. Nedan redogörs i korthet för några av utredningarna och i förekommande fall remissinstansernas kritik.

6.1 Barnpsykiatrikommittén

Kommittén – som lämnade två betänkanden, SOU 1997:8 och 1998:31 – ansåg att den svenska modellen med frivillighet och samförstånd enligt socialtjänstlagen samt barnets rätt till sina anhöriga var viktig att värna men att det fanns situationer då hänsynen till barnets bästa inte stämde överens med lagens intentioner. Utredningen ansåg att barnets ställning vid långvariga familjehemsplaceringar borde utredas särskilt och att man då borde överväga möjligheterna till adoption eller annan permanent placering. Utredningen konstaterade vidare att införandet av en portalbestämmelse i SoL om att hänsyn ska tas till barnets bästa var ett uttryck för att ett starkare barnperspektiv bör anläggas vid bedömningen av när förhållandena är sådana att barnet kan flytta hem till sina föräldrar.[56]

6.2 LVU-utredningen

Utredningens förslag

En särskild utredare fick 1999 i uppdrag att genomföra en översyn av LVU i syfte att stärka barnperspektivet och barnets rättigheter i lagen samt föreslå de ändringar som behövdes. Utredningen antog namnet LVU-utredningen och lämnade betänkandet Omhändertagen – Samhällets ansvar för utsatta barn och unga (SOU 2000:77).

Utredningen tog ett tydligt avstamp i barnkonventionen och Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna (Europakonventionen) och konstaterade att barnets rätt inte var tillräckligt stark i den dåvarande lagstiftningen. Mot den bakgrunden föreslogs bland annat att en ny portalparagraf skulle införas som innebar att barnets bästa skulle vara avgörande vid alla beslut enligt lagen. Utredningen föreslog vidare att en bestämmelse om barnets rätt att själv komma till tals skulle införas för att säkerställa barnets rätt att säga sin mening och få den respekterad.

Utredningen konstaterade att socialnämnder i högre utsträckning borde ansöka om vårdnadsöverflyttning, även om vårdnadshavaren inte lämnar sitt

[56] SOU 1998:31 s. 216.

samtycke, samt att möjligheten till adoption borde utredas för barn som placerats som spädbarn och fått hela sin känslomässiga tillhörighet till familjehemmet. Vidare föreslogs att barn skulle kunna stanna i familjehem tills vidare med följden att det inte ska övervägas eller prövas om vården ska upphöra.

När det gäller frågan om vårdens upphörande föreslog utredningen en bestämmelse som innebar att vården inte får upphöra om ett sådant beslut strider mot barnets bästa – trots att förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 § LVU inte längre är uppfyllda. Bedömningen skulle inte vara beroende av om de skäl som var vid handen när barnet placerades fallit bort. Det skulle vidare finnas utrymme för att koppla loss barnets situation från föräldrarnas och bedöma om det stämde överens med barnets bästa att återvända hem.

Remisskritik

Ett flertal remissinstanser var kritiska till förslaget och framförde bland annat att utredningens förslag var rättsosäkert för den unge, föräldrarna och familjehemsföräldrarna samt att förslaget skulle leda till tillämpningsproblem. Den föreslagna bestämmelsen om upphörande av vård enligt LVU skulle, enligt vissa remissinstanser, innebära att det infördes någon form av mellanting mellan en ny grund för vård enligt lagen och en utvidgning av förutsättningarna för flyttningsförbud. Förslaget ansågs även strida mot de principer som LVU vilar på eftersom det inte borde komma i fråga att tvångsvårda ett barn om inte förutsättningarna för sådan vård är uppfyllda.

Förslaget avvisades i den efterföljande propositionen som alltför långtgående. I stället förordades vårdnadsöverflyttning som ett sätt att skapa bättre möjligheter för kontinuitet och trygghet. År 2003 trädde en bestämmelse i kraft som innebär att socialnämnden ska överväga vårdnadsöverflyttning när ett barn har varit placerat i samma familjehem i tre år. Vid samma tillfälle infördes portalbestämmelsen i 1 § LVU som innebär att barnets bästa ska vara avgörande vid beslut enligt lagen.

6.3 Utredningen om tvångsvård för barn och unga

Utredningens förslag

Regeringen beslutade 2012 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av LVU. Utredningen lämnade 2015 slutbetänkandet Barns och ungas rätt vid tvångsvård – Förslag till ny LVU (SOU 2015:71).

Utredningen ansåg att barnrättsperspektivet behövde stärkas i tvångsvården för barn och unga och att det därför krävdes en omarbetning av dåvarande LVU. När det gällde bestämmelserna om vårdens upphörande konstaterade utredningen att nuvarande regler innebär att två rättsprocesser kan uppstå, en som prövar föräldrarnas lämplighet och en som prövar om barnet tar skada av en hemflyttning (flyttningsförbud). Detta ansågs inte förenligt med ett barnrättsperspektiv och utredningen föreslog därför att en bestämmelse skulle föras

in i den nya LVU om att barnets bästa ska vara avgörande vid prövningen av om vård enligt nuvarande 2 § LVU ska upphöra. Vid bedömningen ska det fästas särskilt avseende vid barnets inställning, om barnet sedan låg ålder eller under lång tid vårdats i familjehemmet, barnets umgänge med och relation till vårdnadshavarna samt om barnet har en nära relation till familjehemsföräldrarna och en god förankring i den sociala miljön. Genom förslaget bedömde utredningen att det inte skulle finnas behov av ett flyttningsförbud i samband med att vård enligt LVU upphörde. Bestämmelserna om flyttningsförbud ansågs dock behöva finnas kvar för att förhindra skadliga hemtagningar av barn som är frivilligt placerade.

Remisskritik

Majoriteten av remissinstanserna var positiva till utredningens förslag att införa barnets bästa som ett självständigt rekvisit vid bedömningen av om vård enligt LVU ska upphöra. Bland de remissinstanser som tillstyrkte förslaget framfördes, utöver det tydliga barnrättsperspektivet, att det innebär en möjlighet att undvika parallella och upprepade processer om upphörande av vård och flyttningsförbud.

Bland de som avstyrkte förslaget bestod huvuddelen av kritiken i att förslaget inte var tillräckligt rättssäkert och att möjligheten att beakta barnets bästa redan finns i nuvarande LVU. Flera remissinstanser såg vidare behov av förtydliganden samt ansåg att förslaget krävde ytterligare analys och utredning av förutsättningarna för tillämpningen i praktiken. Begreppet barnets bästa ansågs av vissa remissinstanser som alltför oprecist. Även om förslaget angav omständigheter att beakta vid bedömningen framfördes att det behövde förtydligas hur dessa ska vägas mot varandra.

Riksdagens ombudsmän (JO), som avstyrkte förslaget, framförde i sin remisskritik bland annat att utredningens förslag skulle innebära en möjlighet för socialnämnden att fortsätta tvångsvården även när det inte finns förutsättningar för tvångsvård enligt 2 §. JO ifrågasatte vidare att det fanns ett behov av den reglering som utredningen strävade efter och framförde att det under alla förhållanden måste beaktas att det är fråga om tvångsvård och att en bestämmelse som rör sådan vård måste utformas på ett tydligt sätt. Förvaltningsrätten i Uppsala framförde att utredningens förslag skulle innebära en förändring i grunden av hela regelsystemet vid upphörande av vård och att beslut enligt LVU skulle kunna få mycket mer långtgående konsekvenser för barnet och vårdnadshavarna än vad som är fallet i dag.

Förslaget fick även kritik för att det inte i tillräcklig mån innehöll ett närmare resonemang om vad förslaget kunde väntas få för konsekvenser för socialtjänstens utredning om beredande av vård enligt LVU och för rättens bedömning i vårdfrågan. Slutligen efterlyste ett antal remissinstanser ett närmare resonemang om hur förslaget förhöll sig till Europakonventionen.

Lagändring

Tvångsvårdsutredningens omfattande förslag till en ny LVU ledde inte till någon ny lag. Som en följd av utredningens förslag infördes bestämmelser i SoL om stödboende som en ny placeringsform för barn och unga i åldern 16–20 år.[57]

Därutöver infördes nya bestämmelser om de särskilda befogenheter SiS har att genomföra vården vid särskilda ungdomshem och LVM-hem.[58]

6.4 Barnkonventionsutredningen

Regeringen beslutade 2018 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att genomföra en kartläggning för att belysa hur svensk lagstiftning och praxis överensstämmer med FN:s barnkonvention. I november 2020 överlämnade utredningen betänkandet Barnkonventionen och svensk rätt (SOU 2020:63).

Utredningens bedömning var att svensk rätt till allra största del överensstämmer med barnkonventionen. Utredningen konstaterade att stadgandet i 1 § LVU om att barnets bästa ska vara avgörande vid beslut enligt lagen går längre än vad barnkonventionen kräver. Eftersom barnkonventionen sätter upp en miniminivå för barns rättigheter är ett sådant stadgande inte oförenligt med konventionen, så länge bestämmelsen inte strider mot någon annan bestämmelse i konventionen.

6.5 Barnets bästa när vård enligt LVU upphör

Socialministern gav i april 2020 en utredare i uppdrag att utreda hur principen om barnets bästa kan stärkas vid beslut om tvångsvårdens upphörande. I februari 2021 lade utredningen fram promemorian Barnets bästa när vård enligt LVU upphör (Ds 2021:7). I promemorian föreslogs att en bestämmelse ska införas i 21 § LVU som innebär att en socialnämnd inte får besluta att vård ska upphöra förrän de omständigheter som föranledde vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt. Syftet med bestämmelsen är att ytterligare stärka tryggheten, säkerheten och stabiliteten för barn och tillvarata barns bästa. Förslaget omfattar barn som vårdas enligt 2 § LVU och är en kodifiering av praxis.

I promemorian föreslogs vidare att en socialnämnd ska överväga om det finns skäl att ansöka om flyttningsförbud när ett barn är placerat i ett familjehem eller annat enskilt hem och socialnämnden överväger eller prövar om vård fortfarande behövs. Förslaget omfattar barn som vårdas både med stöd av LVU och med stöd av SoL. Förslaget syftar till att säkerställa att socialnämnden beaktar bestämmelsen om flyttningsförbud vid övervägande eller prövning av om vården ska upphöra. Detta kan enligt promemorian antas bidra till ökad trygghet och stabilitet för placerade barn. Vidare föreslogs i promemorian att

[57] Prop. 2015/16:43.
[58] Prop. 2017/18:169.

en socialnämnd ska överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden när ett barn har varit placerat i samma familjehem under två år.

Något självständigt rekvisit om barnets bästa vid upphörande av vård bör enligt promemorian inte införas, i huvudsak med hänsyn till rättssäkerhetsskäl och att möjligheten att beakta barnets bästa redan finns i befintlig lagstiftning genom flyttningsförbudet och möjligheten att ansöka om vårdnadsöverflyttning.

Vidare anförs det i promemorian att vad som är barnets bästa är svårt att definiera, att det är svårt att i lagstiftningen ange några konkreta omständigheter vid bedömningen eftersom det är olika från barn till barn och att det är nära nog omöjligt att objektivt slå fast vad som är bäst för barnet. Ett självständigt rekvisit såsom barnets bästa skulle därmed enligt promemorian kunna innebära en rättsosäkerhet för barnet, vårdnadshavarna och familjehemsföräldrarna samt en svårighet för socialnämnderna och domstolarna att tillämpa en sådan bestämmelse. Om hänsyn skulle tas till barnets bästa vid prövningen av om vården ska upphöra skulle det vidare finnas en risk att vården fortgår utan någon begränsning i tid och utan att det finns ett vårdbehov för barnet. Enligt promemorian skulle det strida mot de principer som LVU vilar på, då det inte bör komma i fråga att tvångsvårda ett barn om inte förutsättningarna för tvångsvård längre är uppfyllda. Tvångsvård ska enligt promemorian vidtas endast om det inte längre finns andra möjligheter. Om det inte längre finns förutsättningar för tvångsvård ska vården upphöra. I promemorian föreslås också att Socialstyrelsen ges i uppdrag att öka den allmänna kunskapen om flyttningsförbud.

Remisskritik

Majoriteten av remissinstanserna var positiva till att bestämmelsen om upphörande av vård ska innehålla en kodifiering av gällande praxis. Ett par remissinstanser anförde dock att en bestämmelse som kodifierar praxis inte innebär någon ändring av rättsläget.

Bland de remissinstanser som instämde i betänkandets förslag att barnets bästa inte ska föras in som ett självständigt rekvisit vid bedömningen av om vården ska upphörda framfördes bland annat att det är tillräckligt att rekvisitet kommer till uttryck i 1 § LVU. Att framhålla kriteriet i anslutning till ett begränsat område i lagen riskerar att leda tillämparen fel, och det finns en risk att begreppet hamnar i bakgrunden när övriga bestämmelser i LVU tillämpas. Det framfördes vidare att syftet som lagstiftaren kan tänkas eftersträva inte uppfylls genom att man för in barnets bästa som ett självständigt rekvisit eftersom ett sådant hänsynstagande inte garanterar att barnet får stanna i samma familjehem. Barnets behov av stabilitet, trygghet och säkerhet uppfylls därför inte genom att man för in rekvisitet i bestämmelsen om upphörande av vård.

Förslaget fick kritik för att det var alltför begränsat och anpassat till de omständigheter som var aktuella i det fall från Norrköping som rörde en treårig flicka som har kommit att kallas ”lilla hjärtat” i medierapporteringen.

Från de remissinstanser som var kritiska till förslaget framfördes huvudsakligen att promemorian saknar ett tydligt barnrättsperspektiv, en analys av barnets rättigheter enligt barnkonventionen och Europakonventionen samt en analys av betydelsen av att barnkonventionen numera är svensk lag. Vidare framfördes att den föreslagna ändringen inte innebär någon förändring i praktiken. Den del av förslaget som rör flyttningsförbudet kritiserades huvudsakligen utifrån att förbudet inte syftar till att tillförsäkra barnet en fortsatt placering. Det är alltså ingen långsiktig eller hållbar lösning för ett barn. Förslaget innebär även att problematiken kring två parallella processer kommer att kvarstå.

Utredningens förslag har i februari 2022 resulterat i en lagrådsremiss.[59]

6.6 Kort sammanfattning och analys

Genom ovanstående redogörelse är det tydligt att det åtminstone sedan slutet av 1990-talet har ansetts finnas ett behov av att stärka barnrättsperspektivet vid samhällsvård av barn och unga. Det har lagts fram tämligen omfattande förslag till förändringar av LVU, bland annat ett förslag om en helt ny lag. Förslagen har dock än så länge endast lett till mindre lagändringar. Noterbart är att det i så gott som samtliga utredningar har förts fram att barnets behov av stabilitet och trygghet i första hand ska tillgodoses genom befintlig lagstiftning, det vill säga vårdnadsöverflyttning och flyttningsförbud.

I remisskritiken går det att skönja tre genomgående och återkommande drag, nämligen att det redan finns en möjlighet att beakta barnets bästa i nuvarande lagstiftning, att barnets bästa är ett rättsosäkert och svårdefinierbart rekvisit samt att införandet av rekvisitet vid upphörande av vård skulle innebära att tvångsvård kan fortgå även om grunden för tvångsvården inte längre kvarstår.

En fördjupad analys av remisskritiken finns i avsnitt 9.3.

[59] Lagrådsremiss den 3 februari 2022, Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat.

7 Lagstiftningen i Norge, Finland och Danmark

7.1 Norge

I den norska rätten finns bestämmelser som rör vård av barn i lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100). Barnevernet ska, när barnet på grund av förhållandena i hemmet eller av andra skäl har ett särskilt behov av det, se till att stödåtgärder genomförs för barnet och familjen. Stödåtgärder införs i första hand för att hjälpa föräldern i sitt föräldraskap (§ 4-4).

Om stödinsatser inte är tillräckliga kan tvångsvård vara nödvändigt. Det är i första hand Fylkesnemnda (motsvarar ungefär länsstyrelsen) som fattar ett beslut om omhändertagande. Det finns fyra huvudsakliga grunder för att nämnden ska kunna fatta ett sådant beslut. De utgörs – något förenklat – av när det finns brister i omsorgen av barnet, när barnet lider av en sjukdom eller liknande och inte får den vård han eller hon behöver, när barnet blir utsatt för misshandel eller andra allvarliga övergrepp i hemmet eller när föräldrarna är ur stånd att ta hand om barnet. Dessutom krävs att mindre ingripande åtgärder saknas och att det är nödvändigt att omhänderta barnet utifrån den situation som barnet befinner sig i (§ 4-12).

Av § 4-1 i den norska lagen framgår att barnets bästa ska vara av avgörande betydelse vid tillämpning av bestämmelserna samt att vikt ska läggas vid att ge barnet en stabil och god vuxenkontakt samt kontinuitet i omsorgen. Detta innebär bland annat att nämnden måste överväga om ett beslut om omhändertagande är förenligt med barnets bästa.[60] Utgångspunkten är att ett omhändertagande ska vara en tillfällig åtgärd och att de sociala myndigheterna ska arbeta för att den biologiska familjen ska återförenas.[61]

Fylkesnemnda ska häva beslutet om omhändertagande när det är övervägande sannolikt att de biologiska föräldrarna kan ge barnet tillräcklig omsorg (§ 4-21 första stycket). Även om föräldrarna kan ge barnet tillräcklig omsorg ska ett beslut om omhändertagande inte hävas om barnet har fått en sådan anknytning till familjehemmet och den miljön att det, efter en samlad bedömning, kan leda till allvarliga problem för barnet om han eller hon flyttar tillbaka till sina biologiska föräldrar (§ 4-21 första stycket andra punkten). Beroende på barnets ålder och mognad ska barnets egna åsikter beaktas vid bedömningen (§ 1-6).

Det finns en talebegränsningsregel som innebär att parterna inte kan väcka talan om att ett omhändertagande ska upphävas om nämnden eller domstolen har prövat frågan inom de senaste tolv månaderna. Om en tidigare begäran att omhändertagandet ska upphöra avslogs med hänvisning till barnets

[60] Prop. 133 L, s. 195–197.
[61] Prop. 133 L, s. 201.

anknytning till sin miljö krävs dessutom att det har skett väsentliga förändringar i barnets situation för att en ny talan ska få väckas (§ 4-21 andra stycket).

Sedan 2015 har det anhängiggjorts 39 ärenden mot Norge i Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen) som rör frågor om huruvida Norge, genom olika former av barnavårdsåtgärder, har kränkt klagandens rätt till familjeliv enligt artikel 8 i Europakonventionen om de mänskliga fri- och rättigheterna. Domstolen har i åtta fall kommit fram till att Norge har kränkt klagandens rätt till skydd för sitt familjeliv.[62]

Ett av de centrala avgörandena är Strand Lobben m.fl. mot Norge från 2019 i vilket domstolen konstaterade att Norge hade kränkt klagandens rätt till skydd för familjeliv. Målet avgjordes av domstolens Grand Chamber och rörde i korthet följande. Ett barn omhändertogs vid tre veckors ålder och placerades i ett familjehem. Barnets rätt till umgänge med sin biologiska mamma varierade men var vid tiden för domstolens prövning fyra gånger per år under två timmar vid respektive tillfälle. När barnet var tre år gammalt begärde den biologiska mamman att omhändertagandet skulle hävas, alternativt att umgänget skulle utökas. Barnevernet motsatte sig mammans begäran och väckte i stället en talan om vårdnadsöverflyttning och adoption, vilket den biologiska mamman motsatte sig. De norska domstolarna biföll Barnevernets talan och barnet adopterades av familjehemsföräldrarna, mot den biologiska mammans vilja.

Europadomstolen började med att konstatera att hänsyn till barnets bästa är av grundläggande betydelse och ett intresse som ska väga tungt i den intresseavvägning som det åligger staten att göra i dessa typer av mål. Domstolen konstaterade vidare att av grundläggande betydelse är också rätten till respekt för familjen som en enhet och återförening av familjen. Ett omhändertagande av ett barn ska ses som en tillfällig åtgärd och staten har en skyldighet att verka för en så snabb återförening som möjligt. I de allra flesta fall är en återförening med de biologiska föräldrarna också förenlig med barnets bästa. Om ett barn har varit placerat i ett familjehem under längre tid kan dock barnets rätt till respekt för sitt familjeliv innebära att intresset av att barnet får stanna kvar i sin faktiska familj väger tyngre än de biologiska föräldrarnas intresse av familjeåterförening.[63]

Det finns ett förslag till en ny barnevernslov i Norge som ännu inte har trätt i kraft (LOV-2021-06-18-97). De materiella bestämmelserna om när och hur ett omhändertagande enligt lagen upphör är dock i huvudsak desamma.

7.2 Finland

I Finland regleras vård av unga i barnskyddslagen (13.4.2007/417). I lagens allmänna bestämmelser finns centrala principer för barnskyddet. Där framgår bland annat att barnets bästa ska beaktas vid bedömningen av behovet och vid

[62] Prop. 133 L, s. 15.
[63] Strand Lobben m.fl. mot Norge, paragraferna 202–213.

genomförande av barnskydd. Vid bedömningen av barnets bästa ska uppmärksamhet fästas vid hur olika åtgärdsalternativ och lösningar garanterar barnet

- en harmonisk utveckling och välfärd samt nära och fortgående mänskliga relationer
- möjlighet till förståelse och ömhet samt övervakning och omsorg i enlighet med ålder och utvecklingsnivå
- en utbildning som motsvarar barnets anlag och önskemål
- en trygg uppväxtmiljö samt fysisk och psykisk integritet
- utveckling till självständighet och mognad till ansvarsfullhet
- möjlighet att delta och påverka i frågor som gäller barnet självt
- hänsyn till språklig, kulturell och religiös bakgrund. (Se 1 kap. 4 §.)

Om uppväxtförhållandena eller barnet självt allvarligt äventyrar barnets hälsa eller utveckling, och om den öppna vårdens stödåtgärder inte är lämpliga, möjliga eller tillräckliga, ska barnet omhändertas. För att barnet ska omhändertas krävs dock att vård utom hemmet bedöms vara förenligt med barnets bästa.

Ett beslut om omhändertagande fattas av en ledande tjänsteman inom socialvården om vårdnadshavaren eller barn över tolv år inte motsätter sig det. I annat fall prövas frågan av en förvaltningsdomstol (9 kap. 43 §). Möjligheten att återförena barnet med sin familj ska prövas av den ansvariga socialsekreteraren minst en gång per år.

När behov av omhändertagande och vård utom hemmet inte längre finns ska omhändertagandet avslutas. Även om förutsättningarna för ett omhändertagande inte längre finns får omhändertagandet inte avslutas om detta klart strider mot barnets bästa (9 kap. 47 §). Utöver de faktorer som anges i de allmänna bestämmelserna ska hänsyn även tas till den tid vården utom hemmet varat, hur fästa barnet och den som vårdar det utom hemmet är vid varandra, umgänget mellan barnet och dess föräldrar samt barnets åsikt.

7.3 Danmark

Danmarks bestämmelser om vård av barn finns i serviceloven (LBK nr 1548 af 01/07/2021). Det är kommunerna som ansvarar för att ge stöd till utsatta barn och stödet ska syfta till att skapa bästa möjliga förutsättningar för barnet. I varje kommun finns en ”Børn- og Ungeudvalg” (barn- och ungdomskommitté) som kan besluta om möjligheterna att omhänderta barn och placera dem utanför det egna hemmet samt reglera umgänget mellan barnet och barnets biologiska föräldrar. Kommitténs beslut kan överklagas till Ankestyrelsen (en förvaltningsrättslig myndighet som bland annat överprövar socialrättsliga beslut som fattats av en kommun). Ankestyrelsens avgöranden kan därefter prövas av tingsrätten, om prövningstillstånd meddelas.

Möjligheterna att placera ett barn utanför hans eller hennes hem och utan samtycke regleras i 58 § och kräver att det finns en uppenbar risk för att barnets hälsa eller utveckling kommer att drabbas allvarligt. Detta kan till exempel bero på omsorgsbrister, att barnet är utsatt för övergrepp, missbruks-

problematik eller kriminalitet. Det krävs vidare att problemet inte kan åtgärdas om barnet är kvar i hemmet.

Enligt huvudregeln i serviceloven ska en placering som har skett utan samtycke omprövas efter ett år och därefter vartannat år (62 §).

Ett beslut om placering utanför hemmet ska upphöra när syftet med placeringen är uppnått, när placeringen inte längre uppfyller syftet eller när barnet fyller 18 år (68 §). I samband med att placeringen upphör ska ett beslut om en s.k. hemgångsperiod fattas, oavsett om barnet har varit placerat med eller utan samtycke. Hemgångsperioden kan vara upp till sex månader. (68 § andra stycket.)

Oavsett om placeringen har skett med eller utan samtycke kan barn- och ungdomskommittén efter tre års placering besluta att ett barn ska vara fortsatt placerat med begränsade möjligheter för vårdnadshavaren att kräva omprövning. Bestämmelsen används framför allt när ett barn är placerat i den danska motsvarigheten till ett familjehem. För att ett sådant beslut om begränsade möjligheter att kräva omprövning ska kunna meddelas krävs att barnet har fått en så stark anknytning till hemmet eller institutionen att det, både kortsiktigt och långsiktigt, kan antas vara av väsentlig betydelse för barnets bästa att stanna kvar där han eller hon är placerad. I den bedömningen kan hänsyn bland annat tas till barnets anknytning till skolan, fritidsaktiviteter och andra barn i hemmet. Innan ett sådant beslut fattas krävs bland annat att en ”barnsakkunnig helhetsbedömning” av barnets anknytning till hemmet och en uppdaterad handlingsplan görs samt att barnets egen inställning inhämtas (68 a §). I en sådan bedömning ingår också att bedöma de biologiska föräldrarnas föräldraförmåga. Om det finns brister i föräldraförmågan ska en bedömning göras av om barnet kan adopteras av familjehemmet.

En ansökan om hemtagning från vårdnadshavarna kan avvisas om det inte har skett väsentliga förändringar hos vårdnadshavaren, barnet eller den unge (68 § sjunde stycket). Bestämmelsen innebär också en begränsning av kommunens utredningsskyldighet. Kommunen ska i första hand utreda om det har skett väsentliga förändringar hos vårdnadshavaren, barnet eller den unge. Det kan då krävas att vårdnadshavaren själv kan ge in bevis som ger stöd för att det har skett en väsentlig förändring, till exempel genom ett läkarintyg. Om det inte har skett en sådan förändring kan ansökan avvisas.

7.4 Kort sammanfattning

I den norska, finska och danska lagstiftningen finns det en möjlighet att ta hänsyn till vad som bedöms vara ett barns bästa när det kommer till tvångsvård av barn. Det sker dock på olika lagtekniska sätt och genom olika formuleringar i de tre länderna.

Såväl Norge som Finland har lagstiftningar som mer eller mindre uttryckligen medger att hänsyn tas till vad som bedöms vara bäst för barnet i samband med att tvångsvård upphör. Den finska lagstiftningen har en struktur som tydliggör att vården inte får upphöra om detta klart strider mot barnets bästa –

även om förutsättningarna för vård inte längre finns. I den finska lagstiftningen nämns *barnets bästa* direkt i lagstiftningen.

I den norska lagstiftningen nämns inte *barnets bästa* direkt i lagstiftningen utan återfinns snarare som ett uttryck för vad som bedöms vara barnets bästa – hänsyn ska tas till barnets anknytning till familjehemmet och den miljön. Vården får inte upphöra om det, med beaktande av anknytningen, kan leda till allvarliga problem för barnet om han eller hon flyttar tillbaka till sina biologiska föräldrar. Den norska lagstiftningen innehåller också en begränsningsregel i fråga om en vårdnadshavares möjlighet att begära att vården ska upphöra.

I den danska lagstiftningen kan hänsyn tas till barnets bästa genom att det är möjligt att begränsa vårdnadshavarens rätt att kräva omprövning när barnet har varit placerat i tre år. För att ett sådant beslut ska kunna fattas ska barnet ha fått en sådan stark anknytning till hemmet eller institutionen att det, både på kort och på lång sikt, kan antas vara av väsentlig betydelse för barnets bästa att han eller hon får stanna kvar.

8 Internationella regler om barnet som rättighetsbärare

8.1 Inledning

De senaste årtiondena har präglats av en utveckling där barnets roll som rättighetsbärare successivt har införlivats i det offentligas verksamhet i Sverige genom förändrad lagstiftning. Begrepp som barnets bästa och barnets rätt är inte längre främmande utan har inarbetats i nationell lagstiftning och finns på den politiska agendan. FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen, är det dokument som särskilt formulerar barns rättigheter och gäller sedan den 1 januari 2020 som lag i Sverige. Även andra konventioner, såsom Europakonventionen, innehåller bestämmelser som påverkar barns ställning och rättigheter. Barnets rätt har sedan 2011 dessutom fått grundlagsstöd. Av 1 kap. 2 § femte stycket regeringsformen framgår att det allmänna ska verka för att barns rätt tas till vara.

I kapitlet redogörs för barnkonventionen och de för denna utredning mest relevanta artiklarna i konventionen samt kort för Europakonventionen. Barnkonventionens innebörd kan problematiseras, och inom vetenskapssamhället pågår en diskussion om konventionens innebörd och hur den bör tolkas. Syftet med framställningen nedan är inte att sammanställa den vetenskapliga debatten eller att problematisera barnkonventionen. Syftet är i stället att ge en kortfattad beskrivning av innehållet i de artiklar i barnkonventionen som vi anser är av särskild betydelse för utredningens förslag. För en fördjupad beskrivning av konventionen, se Barnkonventionen och svensk rätt (SOU 2020:63).

8.2 Barnkonventionen

FN:s generalförsamling antog barnkonventionen 1989. Syftet med konventionen är att stärka barnets rättigheter, och den utgör ett komplement till övriga regelverk om mänskliga rättigheter som gäller såväl barn som vuxna. Intentionen med barnkonventionen kan härledas ur den grundläggande tanke som präglar hela konventionen att barn har fullt och lika människovärde och inte är mindre värda än vuxna. Barn är dock sårbara och behöver särskilt stöd och skydd. Barnkonventionen kan beskrivas som ett etiskt grunddokument som uttrycker världssamfundets syn på barn och unga och kan sägas utgöra vår tids samhälleliga barnperspektiv. Det krav som barnkonventionen ställer på världens stater är att ett barnrättsperspektiv eller ett barnrättsbaserat synsätt[64] ska genomsyra alla beslut som rör barn.[65]

[64] Barnrättsperspektiv beskrivs i prop. 2009/10:232 och barnrättsbaserat synsätt i prop. 2017/18:186.
[65] SOU 1997:116 s. 137 f.

Barnkonventionen består av 54 olika artiklar – där artiklarna 1–42 har inkorporerats som svensk lag – som ska ses som en helhet. Av dessa artiklar är 41 s.k. sakartiklar som anger vilka rättigheter varje barn ska ha. De rör såväl medborgerliga och politiska rättigheter som ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter. Rättigheterna i konventionen gäller för alla barn inom en stats jurisdiktion. Till konventionen finns också tre fakultativa protokoll, ett om barns rättigheter vid indragning av barn i väpnade konflikter, ett om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi och ett om ett individuellt klagomålsförfarande. Sverige har ratificerat de två första protokollen.

FN har en barnrättskommitté som bland annat kontrollerar att barnkonventionen följs av konventionsstaterna. Barnrättskommittén ger också ut allmänna kommentarer för vägledning i hur olika artiklar och teman i barnkonventionen kan tolkas.

De fyra grundprinciperna

Några bestämmelser har etablerats som grundläggande principer för både tolkningen och tillämpningen av konventionen. Dessa principer har bedömts som grundläggande för konventionen och fastställer i själva verket konventionens ändamål och syfte, nämligen att varje barn utan åtskillnad har mänskliga rättigheter (artikel 2.1), som ska garantera barnets liv och överlevnad (artikel 6), att alla beslutsfattare i första hand ska beakta vad som bedöms vara bäst för barnet vid alla beslut eller åtgärder som rör barn (artikel 3.1) och slutligen att barnet ska få uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör det (artikel 12). Dessa fyra grundläggande principer har lyfts fram av Barnrättskommittén som särskilt viktiga för genomförandet av konventionen, även om det finns ytterligare bestämmelser som på motsvarande sätt har en övergripande karaktär.[66]

Nedan redogörs för barnkonventionens helhetsperspektiv och några artiklar som utredningen bedömer är av särskilt intresse när det gäller frågan om upphörande av vård med stöd av LVU. Tyngdpunkten i redogörelsen har lagts på artiklarna 3, 9 och 12. Även artiklarna 2, 5, 6, 16 och 19 är av särskilt intresse men kommer inte att redogöras för lika ingående.

Ett helhetsperspektiv

Genom artikel 6 garanteras ett barn den grundläggande rätten till liv som uttrycks som en universell mänsklig rättighet i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. Ett barns överlevnad och utveckling ska också säkerställas till det yttersta av en stats förmåga. Eftersom ett barns existens är en förutsättning för att det ska kunna åtnjuta rättigheter i konventionen får artikel 6 en naturlig prioritet och blir grundläggande för hela genomförandet av konventionen.[67]

[66] CRC/GC/2003/5 p. 12.
[67] SOU 2020:63 s. 127.

Barnrättskommittén menar att rätten till överlevnad och utveckling endast kan genomföras genom ett holistiskt förhållningssätt. Enligt kommittén sker det genom att alla de andra bestämmelserna i konventionen tillämpas och ses i relation till varandra. Kommittén förväntar sig att en stat tolkar ordet ”utveckling” i dess vidaste bemärkelse, det vill säga som ett helhetsgrepp som omfattar barnets fysiska, mentala, andliga, moraliska, psykologiska och sociala utveckling.[68]

I barnkonventionen är det en utgångspunkt att familjen är den grundläggande och naturliga enheten för ett barn, vilket bland annat framgår av konventionens inledning (preambel). Föräldrar eller andra vårdnadshavare har i första hand ansvaret för ett barns överlevnad och utveckling (artiklarna 5 och 18). I föräldrarnas ansvar ligger bland annat att se till barnets bästa och att på ett sätt som står i överensstämmelse med den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga ge barnet råd och ledning när det utövar sina rättigheter. Samtidigt har staten det yttersta ansvaret för ett barns överlevnad och utveckling samt för att barnet ges det skydd och stöd som det behöver (jämför bland annat artiklarna 3.2, 6, 9, 19, 20, 23, 26, 27, 32–36, 38 och 39).[69]

Enligt artikel 4 ska en stat vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder, administrativa åtgärder och andra åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i konventionen. I fråga om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter ska en stat till fullo utnyttja sina tillgängliga resurser för att vidta sådana åtgärder. Vid behov ska sådana åtgärder vidtas inom ramen för det internationella samarbetet.

Barnets bästa

Artikel 3 består av tre punkter. Av den första punkten framgår att vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. I den andra punkten finns staternas övergripande skyldighet att tillförsäkra ett barn nödvändigt skydd och nödvändig omvårdnad för barnets välfärd med hänsyn till föräldrarnas rättigheter och skyldigheter. Genom den tredje punkten ställs krav på att de normer som gäller för institutioner, tjänster och inrättningar för barn fastställs av behöriga myndigheter och att en stat säkerställer att normerna efterlevs.

Genom sin vida formulering, *alla åtgärder som rör barn*, har artikel 3.1 en övergripande karaktär. Den är, enligt sin ordalydelse, inte begränsad till åtgärder som rör konventionen. Tvärtom gäller artikeln alla åtgärder som rör barn och som vidtas av något av de organ som nämns i artikeln. Med barn avses alla (omyndiga) personer under 18 år. Barnkonventionen är enligt artikel 2.1 tillämplig på *alla* barn som vistas i en konventionsstat. Det krävs alltså inte att barnet har uppehållstillstånd eller en liknande rätt att vistas i landet. Med åtgärd avses inte bara beslut, utan även andra handlingar, förslag, tjänster och

[68] CRC/GC/2003/5 p. 12.
[69] SOU 2020:63 s. 182.

förfaranden ryms inom begreppet. Även underlåtenhet att agera kan enligt Barnrättskommittén omfattas av begreppet.[70]

Att beakta barnets bästa

Barnets bästa är ett av de mest centrala begreppen vid uttolkningen av barnkonventionen. Begreppet återfinns i andra konventioner och dess innebörd är omdiskuterad. Det finns ingen ledning i artikel 3 till vad som menas med barnets bästa, utan artikeln är snarare formulerad som en portalparagraf.

Det fanns delegater under utarbetandet av konventionen som påpekade att den öppna och breda formuleringen öppnade för subjektiva bedömningar av barnets bästa, bland annat eftersom formuleringen inte relaterades till ett barns utveckling och behov. En delegat föreslog att barnets bästa skulle beaktas endast i relation till ett barns välfärd. Arbetsgruppen enades dock om att det skulle vara en öppen och bred formulering.[71]

Formuleringen kan sägas ge utrymme för flexibilitet genom att barnets bästa kan tillämpas på ett anpassningsbart sätt utifrån ett enskilt barns situation, förutsättningar och behov. Samtidigt finns en risk att flexibiliteten utnyttjas för manipulation.[72] Begreppet barnets bästa ska dock ses i ljuset av konventionens övriga bestämmelser, och i synnerhet i relation till övriga grundläggande principer. Barnrättskommittén har uttalat att genom att artikel 3.1 tolkas och tillämpas tillsammans med konventionens övriga bestämmelser får begreppet barnets bästa en konkret innebörd. Kommittén har också understrukit att innebörden av barnets bästa måste avgöras från fall till fall utifrån det enskilda barnets eller de berörda barnens specifika situation och omständigheter. En vuxen persons bedömning av ett barns bästa får inte ha företräde framför rättigheterna enligt konventionen. Ingen rättighet ska alltså kunna inskränkas av en skönsmässig tolkning av barnets bästa.[73] Sammantaget innebär detta att ett barns bästa inte kan innebära en lösning som strider mot någon av de andra bestämmelserna i konventionen.[74]

I första hand beaktas

Artikeln innebär att vid alla åtgärder som rör barn ska *i första hand* beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Detta är inte samma sak som att barnets bästa alltid ska vara utslagsgivande. Det kan finnas andra intressen som har samma eller större betydelse. Att det förhåller sig på det viset framgår tydligare av den engelska originalversionen: barnets bästa ska vara *a primary consideration* och inte *the primary consideration*.[75]

Att i första hand beakta vad som bedöms vara barnets bästa innebär att en avvägning ska göras i förhållande till andra intressen, men vad som bedöms

[70] CRC/C/GC/14 p. 17 och 18. Jämför Tobin (2019) s. 77.
[71] HR/PUB/07/1, artikel 3, E 2 p. 120–126. Jämför SOU 1997:116 s. 127.
[72] CRC/C/GC/14 p. 34.
[73] CRC/C/GC/14 p. 4 och 32.
[74] SOU 2020:63 s. 190.
[75] SOU 2020:63 s. 190 f.

vara barnets bästa ska ändå beaktas som ett centralt och tungt vägande intresse.[76] Det innebär att hänsyn ska tas till alla samlade rättigheter som barnet har enligt konventionen och till de behov och intressen som det enskilda barnet har. Inför ett beslut eller en åtgärd ska därför ansvarig beslutsfattare överväga om beslutet eller åtgärden berör barnet eller barnen och i så fall på vilket sätt. Om åtgärden eller beslutet bedöms få konsekvenser för barnet eller barnen ska hänsyn tas till de mänskliga rättigheter som barn har enligt bland annat barnkonventionen. Att på så sätt säkerställa barnets rättigheter i åtgärder eller vid beslut som rör barn innebär att ha ett barnrättsperspektiv.[77]

Tillämpning av barnets bästa

Barnrättskommittén beskriver barnets bästa som ett begrepp med tre olika delar: en materiell rättighet, en rättslig tolkningsprincip och ett tillvägagångssätt.

Med materiell rättighet avses att begreppet är en rättighet för ett barn att få sitt bästa bedömt och beaktat som ett primärt intresse i ett beslut som rör barnet. Denna rättighet ska tillämpas både i enskilda beslut och i beslut som rör grupper av barn eller barn i allmänhet.[78]

Barnets bästa är också en grundläggande rättslig tolkningsprincip. Det innebär att om en rättsregel är öppen för mer än en tolkning ska den tolkning som mest verkningsfullt tillgodoser barnets bästa ha företräde.[79]

Slutligen ska även barnets bästa ses som ett tillvägagångssätt för att bedöma och fastställa barnets bästa. Med detta menas att själva beslutsprocessen måste innehålla en utvärdering av vilka eventuella positiva och negativa konsekvenser det aktuella beslutet kan få för det eller de barn som berörs. Barnrättskommittén betonar här att bedömningen och fastställandet av barnets bästa kräver ett rättssäkert förfarande. Beslutsmotiveringen ska visa hur barnets bästa har beaktats och utifrån vilka faktorer bedömningen gjorts. Det ska också framgå vilka avvägningar som gjorts mellan barnets bästa och andra intressen.[80] Om den valda lösningen inte överensstämmer med barnets bästa måste även skälen till detta klargöras för att visa att barnets bästa har bedömts och i första hand beaktats trots resultatet. Det räcker inte att i allmänna ordalag nämna att andra hänsyn väger tyngre. Alla hänsyn måste uttryckligen anges i relation till det aktuella fallet, och skälen till att de tillmätts större vikt än barnets bästa i det enskilda fallet måste klargöras. Resonemanget måste också på ett tydligt sätt visa varför barnets bästa inte vägde tyngre än övriga hänsyn. Detsamma gäller i de fall då beslutet inte stämmer överens med barnets egna åsikter.[81]

[76] CRC/C/GC/14 p. 39.
[77] Prop. 2017/18:186 s. 95.
[78] CRC/C/GC/14 p. 6 (a).
[79] CRC/C/GC/14 p. 6 (b).
[80] CRC/C/GC/14 p. 6 (c).
[81] CRC/C/GC/14 p. 97.

Att bedöma och fastställa barnets bästa

En bedömning av barnets bästa består, enligt Barnrättskommittén, av två steg. Först behöver alla relevanta faktorer som behövs för bedömningen identifieras, konkretiseras och viktas i förhållande till varandra. För att alla nödvändiga aspekter ska tas med i bedömningen av barnets bästa måste information och fakta som är relevanta för ett specifikt fall samlas in. Vad barnet själv har framfört behöver, i enlighet med artikel 12, identifieras. Därefter kan det till exempel handla om intervjuer med personer som står barnet nära, med andra människor som har kontakt med barnet dagligen eller vittnen till vissa händelser.[82]

Det andra steget går ut på att fastställa barnets bästa genom ett rättssäkert och formellt förfarande. När det gäller att bedöma och fastställa barnets bästa har Barnrättskommittén uttalat att det måste ske utifrån varje enskild individs eller grupp av barns situation och förutsättningar samt med full respekt för rättigheterna i konventionen och dess fakultativa protokoll.[83] Kommittén rekommenderar att en icke uttömmande lista med faktorer upprättas som ett stöd vid en bedömning av barnets bästa. Alla relevanta faktorer måste bedömas och vägas mot varandra för att barnets bästa ska kunna fastställas. Faktorerna har sin grund i barnkonventionens olika bestämmelser. Barnrättskommittén nämner följande faktorer:[84]

- barnets åsikter
- barnets identitet
- bevarandet av familjemiljön och upprätthållandet av relationer
- omsorg om barnet och barnets skydd och säkerhet
- utsatta situationer
- barnets rätt till hälsa
- barnets rätt till utbildning.

Alla faktorer kommer dock enligt kommittén inte att vara relevanta i varje enskilt fall och kommer att variera vad gäller både innehåll och betydelse, beroende på omständigheterna. Övervägandena om vad som är barnets bästa bör vidare göras utifrån vad som är bäst för barnet både på kort och på lång sikt.

Barnrättskommittén menar slutligen att principen om barnets bästa liknar en processuell rättighet. Rättigheten innebär att en stat måste införa förfaranden som säkerställer att barnets bästa beaktas i alla åtgärder som rör ett barn, vilket i praktiken också innebär att säkerställa rättigheterna i barnkonventionen. Vidare menar kommittén att de ansvariga för åtgärderna är skyldiga att inom dessa förfaranden lyssna på barnet i enlighet med artikel 12.[85]

[82] CRC/C/GC/14 p. 46, 47, 92 och 99. Jämför Tobin (2019) s. 85–98.
[83] CRC/C/GC/14 p. 32, 33, 46–49 och 75. Jämför Tobin (2019) s. 87, 88 och 95.
[84] CRC/C/GC/14 p. 50 och 52–79.
[85] CRC/C/GC/12 p. 70.

Tillförsäkra barnet skydd och omvårdnad

Genom artikel 3.2 åtar sig en stat att tillförsäkra ett barn sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har juridiskt ansvar för barnet, och ska för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder och administrativa åtgärder.

Vad ett barn behöver kan skilja sig från individ till individ, från tid till annan och beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. Därför behöver det först göras en bedömning av vilken åtgärd som är den mest lämpliga och bästa för det barn som berörs. Även övriga grundläggande principer ska beaktas. Ett barns välfärd omfattar enligt Barnrättskommittén dess grundläggande materiella, fysiska, utbildningsmässiga och emotionella behov, liksom dess behov av ömhet och trygghet. Begreppen omvårdnad och skydd ska enligt Barnrättskommittén tolkas i vid bemärkelse, eftersom syftet med skyddet och omvårdnaden inte uttrycks i begränsande eller negativa termer i artikeln. I stället ska begreppen läsas i relation till det övergripande målet att säkerställa ett barns välfärd enligt kommittén.[86]

Det yttersta ansvaret för att tillförsäkra barnet skydd och omvårdnad ligger hos staten. Samtidigt måste staten ta hänsyn till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer föräldrarna och andra som har juridiskt ansvar för barnet. Skyldigheten utgör däremot inte ett hinder för staten att ingripa utan samtycke från dessa. Tvärtom finns det en skyldighet enligt artikel 19 att skydda barn mot våld, vanvård och utnyttjande medan barnet är under en förälders eller annan persons vård. Om ett sådant ingripande innebär att barnet och föräldern skiljs från varandra ska det i enlighet med artikel 9 vara underställt en rättslig prövning och ha stöd i lag. Artikel 3.2 täcker således, tillsammans med artiklarna 9 och 19, situationer när föräldrar och andra personer hotar barnets välfärd, till exempel genom vanvård eller misshandel.[87]

Uppfylla fastställda normer samt behörig insyn

Enligt artikel 3.3 ska en stat säkerställa att institutioner, tjänster och inrättningar som ansvarar för vård eller skydd av barn uppfyller av behöriga myndigheter fastställda normer, särskilt vad gäller säkerhet, hälsa, personalens antal och lämplighet, samt behörig tillsyn. Det innebär att en stat ska se till att det finns normer som fastställs av behöriga myndigheter och se till att dessa normer efterlevs.[88]

Sammanfattning

Bestämmelsen om barnets bästa i artikel 3.1 är en av barnkonventionens grundläggande principer. Av artikelns ordalydelse och de tolkningar som gjorts av bland annat Barnrättskommittén framgår att tillämpningen av artikeln

[86] CRC/C/GC/14 p. 71.
[87] Jämför Sandberg m.fl. (2016), s. 61.
[88] Jämför SOU 1997:116 s. 139 och 140.

är bred. Vad som utgör barnets bästa får avgöras från fall till fall, utifrån de individuella omständigheterna och med grund i så objektiva fakta som möjligt. Liksom andra artiklar i konventionen måste barnets bästa emellertid tolkas mot konventionen som helhet. När barnets bästa bedöms ska det enligt artikel 3.1 vägas mot andra intressen. Det finns alltså inget krav på att barnets bästa ska vara utslagsgivande. Däremot är det ett tungt vägande intresse. Bestämmelsen om barnets bästa kan slutligen sägas ha tre olika betydelser, i form av en materiell rättighet, en grundläggande tolkningsprincip och som ett tillvägagångssätt.

Skiljas från sina föräldrar

Artikel 9 innehåller bestämmelser om en stats skyldighet att säkerställa att ett barn inte skiljs från sina föräldrar mot deras vilja, utom i de fall det är nödvändigt för barnets bästa. Om en stat överväger att skilja ett barn från dess föräldrar, på grund av barnets bästa, ska alla parter ges möjlighet att lägga fram sina synpunkter och delta i förfarandet. Artikeln innehåller även bestämmelser om ett barns rätt att upprätthålla kontakten med sina föräldrar.

Ett åtskiljande ska vara nödvändigt

Huvudregeln i artikel 9 är alltså att ett barn inte ska skiljas från sina föräldrar mot deras vilja. Vad som avses med *skilja* framgår inte av artikeln, utöver att ett beslut om att skilja ett barn från dess föräldrar kan vara nödvändigt vid exempelvis övergrepp mot eller vanvård av barnet från föräldrarnas sida eller när föräldrarna lever åtskilda och ett beslut måste fattas om var barnet ska bo. Enligt Barnkonventionsutredningen kan det antas att det rör sig om både tillfälliga och mer varaktiga åtskiljande beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. Ett åtskiljande kan också vara följden av andra åtgärder som en stat tagit initiativ till, till exempel genom frihetsberövande, fängslande, förvisning eller utvisning. Vad som kan ses som ett åtskiljande bör mot bakgrund av artiklarna 5 och 18 få till följd att den ena eller båda föräldrarna inte kan ta ansvar för barnets uppfostran och utveckling. Ett beslut om åtskiljande innebär dock inte att barnets kontakt med föräldrarna behöver vara utesluten.[89]

Det centrala i artikeln är att ett åtskiljande, oavsett orsaken, ska vara nödvändigt för barnets bästa. I artikeln ges exempel på när ett åtskiljande kan vara nödvändigt: vid övergrepp mot eller vanvård av barnet från föräldrarnas sida eller när föräldrarna lever åtskilda och ett beslut måste fattas om var barnet ska bo. Det är inte en uttömmande uppräkning. Även andra åtskiljande kan alltså motiveras, om det är nödvändigt för att barnets bästa ska kunna säkerställas. Formuleringen i artikeln indikerar dock att ett åtskiljande i princip bör ses som en sista utväg och att andra åtgärder i första hand bör vidtas för att säkerställa att barnets bästa beaktas i enlighet med artikel 3.1.[90] Formuleringen tydliggör

[89] SOU 2020:63 s. 425.
[90] SOU 2020:63 s. 426.

också att i en bedömning av barnets bästa måste barnets behov av sina föräldrar beaktas och vägas mot övriga förhållanden.[91]

Enligt Barnrättskommittén måste ett korrekt rättsligt förfarande alltid iakttas och vid ett beslut bör fokus vara på skyddet av barnet, barnets vidare utveckling och barnets bästa. Den åtgärd som medför minsta möjliga intrång ska väljas, i enlighet med vad omständigheterna kräver.[92]

Möjligheten att delta i förfarandet

Enligt artikel 9.2 ska alla berörda parter ges möjlighet att delta i och lägga fram sina synpunkter vid förfaranden som rör ett barns åtskiljande från sina föräldrar.

Vilka som avses med berörda parter definieras inte i artikeln, men klart är att barnet självt och föräldrarna omfattas. Beroende på omständigheterna skulle även medlemmar i en utvidgad familj, såsom mor- och farföräldrar, fosterföräldrar, syskon och andra vårdnadshavare, kunna omfattas.[93]

Artikeln bör läsas tillsammans med artikel 12, som anger att barn som är i stånd att bilda egna åsikter har rätt att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet (artikel 12.1).

Rätten att upprätthålla kontakt med båda föräldrarna

En stat ska, enligt artikel 9.3, respektera rätten för ett barn som är skilt från sin förälder att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkta kontakter med båda föräldrarna, förutom då detta strider mot barnets bästa.

När ett barns kontakt med föräldrarna kan strida mot barnets bästa framgår inte av artikeln utan får avgöras i varje enskilt fall. Artikeln ska även läsas tillsammans med bland annat artikel 3.1 om barnets bästa och artikel 12 om barnets rätt att få uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet.[94]

Sammanfattning

Artikeln innebär sammanfattningsvis att ett åtskiljande från en förälder ska ske på ett ordnat vis, med lagstöd och i enlighet med ett förutbestämt förfarande, vid vilket alla berörda parter ska få möjlighet att delta. Ett åtskiljande ska med andra ord vara förutsebart och rättssäkert och inte följden av till exempel en tjänstemans skönsmässiga bedömning. Av betydelse är också att en separation inte bara ska vara *lämplig* utan *nödvändig* för barnets bästa.[95]

[91] SOU 2020:63 s. 449.
[92] CRC/C/GC/13 p. 54 och 56.
[93] Tobin (2019), s. 327.
[94] SOU 2020:63 s. 428.
[95] SOU 2020:63 s. 448 f.

Rätten att uttrycka sina åsikter och få dem beaktade

Artikel 12 är en av barnkonventionens grundprinciper och handlar om ett barns rätt att själv ha del i åtgärder och beslut som påverkar hans eller hennes liv. Av artikeln framgår att en stat är skyldig att tillförsäkra varje barn som är i stånd att bilda sina egna åsikter rätten att fritt utrycka dessa åsikter i alla frågor som rör barnet. Åsikterna ska beaktas i förhållande till barnets ålder och mognad. I artikel 12.2 anges särskilt att barnet ska ges möjlighet att höras (direkt eller indirekt) i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör honom eller henne, på ett sätt som är förenligt med nationella procedurregler.

Det finns ingen minimiålder för ett barns rätt att uttrycka sina åsikter enligt artikeln, men genom sin ordalydelse gäller den barn som är i stånd att bilda sina egna åsikter. Det är upp till varje enskild stat att bedöma när ett barn är i stånd att bilda sina egna åsikter.[96] Enligt Barnrättskommittén innebär artikeln inte att en stat kan utgå från antagandet att ett barn inte kan uttrycka sina åsikter. Tvärtom ska en stat förutsätta att barnet är i stånd att uttrycka dem. Det är inte barnets ansvar att först bevisa sin förmåga att uttrycka sina åsikter. Kommittén har hänvisat till forskning som visar att barn kan bilda åsikter vid mycket ung ålder, även om barnet kanske inte kan uttrycka åsikterna verbalt. Ett fullständigt genomförande av artikeln kräver därför att man erkänner och respekterar även icke-verbal kommunikation, såsom lek, kroppsspråk, ansiktsuttryck, teckningar och målningar. Kommittén har avrått staterna från att använda sig av åldersgränser, såväl i lag som i praktiken, för ett barns rätt att uttrycka sina åsikter.[97]

Fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet

Ett barn har rätt att fritt uttrycka sina åsikter. Detta innebär att ett barn ska kunna uttrycka sina åsikter utan påtryckning eller manipulation.[98] Det innebär också att ett barn har rätt att välja om han eller hon vill uttrycka sin åsikt eller inte.[99]

Rättigheten omfattar att uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet. Den är alltså inte begränsad till de rättigheter som omfattas av konventionen. Vilka frågor som rör barnet framgår dock inte av artikeln. Viss vägledning finns i Barnrättskommitténs allmänna kommentar där det bland annat framgår, såvitt nu är av intresse, att ett barn har rätt att bli hörd i situationer som rör ett omhändertagande av ett barn.[100]

[96] SOU 2020:63 s. 536.
[97] CRC/C/GC/12 p. 20 och 21.
[98] SOU 2020:63 s. 538.
[99] CRC/C/GC/12 p. 16, 22 och 134.
[100] CRC/C/GC/12 p. 89–131.

Tillmätas betydelse i förhållande till ålder och mognad

Artikel 12 innebär inte bara att barnet har en rätt att få uttrycka sina åsikter, utan artikeln innebär att åsikterna också ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Det är alltså inte tillräckligt att enbart lyssna på barnet, utan vad barnet uttrycker ska också beaktas. Det framgår inte av artikeln vad som avses med mognad och det fastställs inte heller några åldersgränser för när ett barns åsikter ska beaktas.

Genom att både mognad och ålder ska beaktas tydliggörs att enbart barnets ålder inte kan avgöra vikten av ett barns åsikter. Hur mycket ett barn förstår är inte på ett entydigt sätt knutet till barnets biologiska ålder. Det är snarare information, erfarenhet, miljö, sociala och kulturella förutsättningar samt omfattningen av stöd som bidrar till utvecklingen av ett barns förmåga att bilda åsikter. Att definiera mognad är svårt men avser, enligt Barnrättskommittén, förmågan att förstå och bedöma konsekvenserna av en särskild fråga. Ju mer resultatet av ett beslut eller en åtgärd påverkar ett barns liv, desto mer relevant är en korrekt bedömning av just det barnets mognad. Ett barns ålder och mognad måste bedömas i varje enskilt fall och i relation till barnets fortlöpande utveckling samt instruktioner och vägledning från barnets föräldrar.[101]

Få möjlighet att höras direkt eller genom företrädare

För att ett barn ska tillförsäkras sin rätt enligt artikel 12.1 ska ett barn enligt artikel 12.2 i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet särskilt få möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller genom ett lämpligt organ.

Det lämnas till respektive stat att avgöra vad som avses med alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör ett barn. Barnrättskommittén har identifierat en rad förfaranden, både civilrättsliga och straffrättsliga, som kräver att ett barn får möjlighet att höras: vid separation, skilsmässa, omhändertagande av ett barn, adoption samt straffrättsliga förfaranden. Vanliga administrativa förfaranden är, enligt kommittén, beslut om ett barns utbildning, hälsa, miljö, levnadsvillkor, stöd och skydd.[102]

Att få möjlighet att höras innebär en skyldighet för staten att se till att möjligheten finns för ett barn att fritt uttrycka sina åsikter och få dem beaktade efter ålder och mognad.

Ett barn ska få möjlighet att höras antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ. En företrädare kan vara en förälder, advokat eller annan person (till exempel en socialarbetare).[103]

[101] CRC/C/GC/12 p. 28–31.
[102] CRC/C/GC/12 p. 32 och 50–64.
[103] CRC/C/GC/12 p. 36 och 37. Jämför Tobin (2019), s. 427–431.

Sammanfattning

Artikel 12 består av två punkter. Den första punkten handlar om att en stat ska tillförsäkra ett barn möjlighet att få uttrycka sig fritt i alla frågor som rör barnet. Den andra punkten handlar om hur detta ska gå till i vissa situationer.

En stats skyldighet enligt första punkten att se till att ett barn fritt kan uttrycka sina åsikter gäller alla frågor som rör barnet. Skyldigheten är inte begränsad till de förfaranden som nämns i andra punkten. Den andra punkten innebär ett förtydligande av vad skyldigheten i 12.1 innebär när en fråga är föremål för ett domstolsförfarande eller administrativt förfarande. I dessa fall ska det barn som berörs av frågan och förfarandet få möjlighet att höras. Barnet kan höras direkt, genom en ställföreträdare eller annat lämpligt organ.[104]

Artikel 12 innebär alltså att ett barn har rätt att uttrycka sina åsikter i *alla* frågor som rör barnet, inte bara i domstolsförfaranden och administrativa förfaranden.

Skydd mot diskriminering

I artikel 2 i barnkonventionen finns principen om icke-diskriminering som är en av de grundläggande principerna i konventionen. Enligt artikel 2 ska en stat respektera och tillförsäkra varje barn inom dess jurisdiktion de rättigheter som anges i barnkonventionen utan åtskillnad av något slag. En stat ska också vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas från alla former av diskriminering på grund av någon i familjens handlingar, åsikter eller tro.

Artikeln består av två delar: diskriminering i förhållande till rättigheterna i konventionen och diskriminering på grund av familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro, oavsett om det rör rättigheterna i konventionen eller inte. Den första delen måste tillämpas tillsammans med en annan artikel i konventionen, medan den andra kan tillämpas självständigt.[105] I den andra delen av artikeln tydliggörs att ett barn är en egen person med egna rättigheter även i förhållande till sin familj.

En stats jurisdiktion omfattar även barn som inte är svenska medborgare, såsom barn med uppehållstillstånd, som söker asyl eller som befinner sig utan tillstånd i Sverige. Även EU-migranter som befinner sig utan tillstånd i Sverige omfattas. Att omfattas är dock inte detsamma som att rättigheterna ska uppfyllas på samma sätt för alla barn inom jurisdiktionen. Barnrättskommittén har till exempel godtagit att migranter kan behandlas på olika sätt under förutsättning att åtskillnaden är laglig, proportionell, har ett godtagbart syfte och ligger i linje med barnets bästa och de normer och standarder som internationellt gäller för mänskliga rättigheter.[106]

[104] SOU 2020:63 s. 555.
[105] SOU 2020:63 s. 160.
[106] CRC/C/GC/22 p. 22.

Respektera föräldrars ledning

I artikel 5 anges att en stat ska respektera de rättigheter och skyldigheter som föräldrar eller, där så är tillämpligt, medlemmar av den utvidgade familjen eller gemenskapen enligt lokal sedvänja, vårdnadshavare eller andra personer som har juridiskt ansvar för barnet, har att ge lämplig ledning och råd när barnet utövar de rättigheter som erkänns i konventionen. Detta ska ske på ett sätt som överensstämmer med den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga.

Artikeln är utformad som en portalbestämmelse och ger uttryck för att familjen är den naturliga och grundläggande enheten i samhället. Att familjen ses som den grundläggande enheten och den naturliga miljön för ett barns utveckling och välfärd framgår även av inledningen (preambeln) till barnkonventionen.[107] Artikeln kan sammanfattas som att det är staten som ytterst ansvarar för att säkerställa att ett barns rättigheter enligt konventionen tillgodoses. Staten ska dock respektera att det i första hand är föräldrarna (eller andra med ansvar för barnet) som ska ge ett barn ledning och råd i utövandet av barnets rättigheter. Enkelt uttryckt ska en stat inte ingripa i en familj så länge ett barns rättigheter tillgodoses. Den ledning och de råd som föräldrar och andra ger ska vara lämpliga och förenliga med ett barns rättigheter. När så inte är fallet har staten en skyldighet att ingripa till skydd och stöd för barnet.[108]

Rätt till liv och utveckling

Genom artikel 6 erkänns varje barns inneboende rätt till livet. En stat ska även till sin yttersta förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling. Varje barns inneboende rätt till livet är, i likhet med motsvarande bestämmelser i andra konventioner som rör mänskliga rättigheter, en av de grundläggande principerna för de mänskliga rättigheterna. Artikel 6 ska läsas mot de andra grundprinciperna samt mot konventionen som en helhet.[109]

Ett barns inneboende rätt till livet är en av de grundläggande principerna i barnkonventionen och ska vara vägledande för uttolkningen av övriga artiklar och för genomförandet av konventionen. Eftersom ett barns existens är en förutsättning för att det ska kunna åtnjuta övriga rättigheter i konventionen får artikel 6 en naturlig prioritet och blir på så sätt grundläggande för hela genomförandet av konventionen. Ett flertal andra artiklar i konventionen utgör dessutom en vidareutveckling av rätten till liv och utveckling i artikel 6.[110]

Genom artikelns andra led ska en stat till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling. Det är en mer långtgående skyldighet än motsvarande skyldigheter i andra konventioner om mänskliga rättigheter. Konventionen ställer krav på aktiva och långtgående åtgärder för att säkerställa ett barns överlevnad och utveckling.[111]

[107] SOU 2020:63 s. 304 f.
[108] SOU 2020:63 s. 312 f.
[109] SOU 2020:63 s. 328.
[110] SOU 2020:63 s. 332.
[111] SOU 2020:63 s. 334 f.

För att säkerställa ett barns överlevnad och utveckling behöver ett barn ges skydd mot alla former av våld. Ett barn ska skyddas mot våld, övergrepp och vanvård oavsett om det är i föräldrars eller vårdnadshavarens vård eller om det är omhändertaget. Enligt Barnrättskommittén kan rätten till överlevnad och utveckling endast genomföras genom ett holistiskt förhållningssätt. Det sker enligt kommittén genom att alla de andra bestämmelserna i konventionen tillämpas och ses i relation till varandra. Ordet utveckling ska enligt kommittén tolkas i sin vidaste bemärkelse och omfatta ett barns fysiska, mentala, andliga, moraliska, psykologiska och sociala utveckling.[112]

Barnets rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv

Enligt artikel 16 har ett barn rätt till lagens skydd mot godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens samt mot olagliga angrepp på sin heder och sitt anseende.

När det gäller skydd för familjelivet betonar FN:s kommitté för mänskliga rättigheter (MR-kommittén) vikten av en bred definition av begreppet familj.[113]Skydd mot ingrepp i familjen eller familjelivet har koppling till flera andra artiklar i barnkonventionen, till exempel artikel 5 om att staten ska respektera föräldrarnas rättigheter och skyldigheter att vägleda sitt barn.

Hem bör, enligt MR-kommittén, förstås som den plats där en person bor eller utför sina vardagliga sysslor. För ett barn kan det vara dels där barnet bor, dels där barnet vistas för alternativ omvårdnad, till exempel i ett familjehem.[114]

Att barnet har rätt till lagens skydd mot ingrepp i sitt privat- och familjeliv innebär att det inte räcker med att reglera vilka ingripanden och angrepp som är lagliga. Regleringen ska också ge skydd mot olagliga ingripanden eller angrepp. Vidare innebär det att ett barn inte bara ska skyddas från ingripanden eller angrepp från statens sida utan även från enskilda och juridiska personer.[115]

Skydd mot våld, övergrepp, vanvård och sexuellt utnyttjande

Artikel 19 innebär en skyldighet för en stat att vidta åtgärder för att skydda ett barn mot alla former av våld när barnet är i föräldrars, vårdnadshavares eller någon annan persons vård.

Alla former av fysiskt och psykiskt våld, skada eller övergrepp omfattas. Barnet ska således skyddas även mot våld som inte är så allvarligt att barnet behöver omhändertas. Med utnyttjande menas exempelvis prostitution, medverkan i pornografi och andra sexuella övergrepp eller ekonomiskt utnyttjande.

[112] CRC/GC/2003/5 p. 12 och CRC/C/GC/7 p. 10.
[113] CCPR, General Comment No. 16 p. 5. I den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter används begreppet familj (*family*).
[114] CCPR, General Comment No. 16 p. 5.
[115] CCPR, General Comment No. 16 p. 9 och 11.

Barnet ska också skyddas från alla former av vanvård och försumlig behandling. Enligt Barnrättskommittén innebär vanvård att den som är ansvarig för barnet underlåter att uppfylla barnets fysiska och psykiska behov, trots att han eller hon har medel, kunskap och tillgång till tjänster för att göra det. Det omfattar enligt kommittén bland annat bristande tillsyn, underlåtenhet att tillgodose grundläggande behov, såsom föda, husrum, kläder, sjukvård och utbildning samt känslomässig vanvård, vilket inkluderar bland annat kronisk ouppmärksamhet och exponering för våld eller missbruk.[116]

8.3 Europakonventionen

Allmänna utgångspunkter

Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Europakonventionen, innehåller skydd mot åtgärder från det allmännas sida och gäller sedan den 1 januari 1995 som lag i Sverige. 1 2 kap. 19 § regeringsformen föreskrivs att lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Europakonventionen, vilket ger den en författningsmässigt starkare ställning än en vanlig lag. Europakonventionen omfattar alla persongrupper, alltså även barn och unga. I konventionen och senare antagna tilläggsprotokoll slås ett antal grundläggande mänskliga rättigheter fast.

Att Europakonventionen följs kontrolleras av Europadomstolen. I sin rättspraxis har domstolen utvecklat ett flertal tolkningsprinciper. Domstolen har poängterat betydelsen av att begrepp i konventionen ges en autonom tolkning, genom vilken uttrycken ska tolkas på ett sätt som är oberoende av innebörden av motsvarande begrepp i de nationella rättssystemen. Detta anses särskilt viktigt för att en europeisk minimistandard ska kunna etableras och upprätthållas.[117]

En princip som genomsyrar konventionen enligt Europadomstolens praxis är den s.k. proportionalitetsprincipen. Många åtgärder som till sin typ är konventionsenliga kan godtas endast om de är proportionerliga, det vill säga om de står i rimlig proportion till det intresse som de är avsedda att tillgodose. Är de oproportionerliga, och således mer långtgående än vad som framstår som rimligt för detta ändamål, kan de däremot utgöra brott mot konventionen.[118] I artiklarna 8–11, som bland annat avser respekt för privat- och familjeliv, tillåts ingrepp i de skyddade rättigheterna när det är nödvändigt för att skydda vissa viktiga intressen. Vid bedömningen av nödvändigheten ska proportionalitetsprincipen tillämpas. Det ska med andra ord göras en avvägning av hur stort ingreppet i den enskildes rätt är och hur starkt behovet är som ska tillgodoses genom ingreppet. Endast om det finns ett rimligt förhållande mellan dessa två faktorer är ingreppet proportionerligt, och endast då kan ingreppet anses nödvändigt i ett demokratiskt samhälle.[119]

[116] CRC/C/GC/13 p. 20.
[117] Danelius H. (2012), s. 51.
[118] Danelius H. (2012), s. 53.
[119] SOU 2015:71 s. 142.

Rätten till respekt för privatliv, familjeliv, hem och korrespondens

Enligt första stycket i artikel 8 i konventionen har var och en rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Inskränkningar i skyddet kan endast godtas under förutsättning att de har stöd i lag och om de i ett demokratiskt samhälle är nödvändiga med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välstånd eller till förebyggande av oordning eller brott eller till skydd för hälsa, moral eller för andra personers fri- och rättigheter. Dessa förutsättningar framgår av artikelns andra stycke.

Det utgör ett ingrepp i föräldrarnas, och även barnets, rätt enligt artikel 8 att tvångsvis skilja ett barn från dess föräldrar och placera barnet utanför hemmet. För att kunna rättfärdiga ett sådant ingrepp krävs alltså att någon av förutsättningarna i andra stycket är uppfyllda.

Europadomstolen har prövat flera fall där barn har tvångsvis skilts från sina föräldrar och flera av dem har gällt svenska förhållanden. I ett av avgörandena, Olsson mot Sverige, bedömde domstolen att svensk lag i och för sig uppfyllde konventionens krav. Däremot hade svenska myndigheter inte i tillräcklig grad respekterat föräldrarnas och barnens rätt till fortsatt familjeliv genom att placera barnen i fosterhem som låg långt ifrån föräldrarnas hemort. I det avseendet rörde det sig om ett brott mot artikel 8.[120]

I ett annat avgörande, Eriksson mot Sverige, hade omhändertagandet av ett barn hävts men ett flyttningsförbud hade samtidigt utfärdats. Detta förbud hade varit i kraft under lång tid, och under denna tid hade moderns rätt till umgänge varit kraftigt begränsad. Inskränkningarna i umgängesrätten i förening med det långvariga flyttningsförbudet utgjorde enligt Europadomstolens mening en inskränkning i rätten till respekt för familjelivet som inte var proportionerlig i förhållande till sitt ändamål och som utgjorde ett brott mot artikel 8.[121]

Även om ett omhändertagande av ett barn som sådant framstått som berättigat har Europadomstolen varit angelägen om att framhålla vikten av att myndigheterna därefter handlar så att de främjar möjligheterna för barnet att återförenas med föräldrarna eller med en av dem. Ett åtskiljande av barn och föräldrar ska normalt sett kräva att myndigheterna vidtar åtgärder som är ägnade att främja en återförening av familjen så snart som möjligt. Det var mot denna bakgrund som Europadomstolen i Erikssonmålet fann det långvariga flyttningsförbudet i förening med begränsningar i umgängesrätten problematiskt.[122]

I sammanhanget kan nämnas att Europadomstolen har konstaterat att rätten till familjeliv inte enbart innebär att biologiska föräldrar ges skydd för sitt familjeliv. Rättigheten innebär också att barnet har rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv. Europadomstolens synsätt på artikeln innebär att domstolen ser

[120] Danelius H. (2012), s. 385.
[121] Danelius H. (2012), s. 385.
[122] Danelius H. (2012), s. 387.

på begreppet familj som *de facto* familj och kan således även innefatta familjehemsföräldrar.[123]

Europadomstolen har under senare år prövat ett flertal fall mot Norge som har rört barnavårdsåtgärder där frågan har gällt om dessa åtgärder har kränkt klagandens rätt till skydd för privat- och familjeliv. Läs mer om dessa i kapitel 7.

[123] Moretti and Benedetti v. Italy, § 48; Kopf and Liberda v. Austria, § 37, Europadomstolens Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights, s. 64.

9 Barnets bästa vid fortsatt vård enligt LVU

9.1 Inledning

Utredningens uppdrag är att lämna förslag på hur en reglering bör utformas som innehåller barnets bästa som ett självständigt rekvisit vid prövningen av om vård enligt 2 § LVU i familjehem ska upphöra. Det är inte första gången man utreder möjligheten att föra in barnets bästa som en del av prövningen om vården enligt LVU ska upphöra eller inte. Trots att frågan har utretts flera gånger tidigare är det fortfarande inte helt klart hur den faktiska problembilden ser ut. En stor del av det inledande utredningsarbetet har bestått i att försöka identifiera vilka problem eller situationer en förändrad lagstiftning ska lösa. I kapitlet redogörs för vilka skäl det finns att införa barnets bästa som en del av bedömningen av om vården enligt LVU ska upphöra eller inte.

Det har funnits återkommande kritik från remissinstanserna när det gäller tidigare utredningars förslag, som framgår av kapitel 6. Huvuddragen i remisskritiken kan sammanfattas enligt följande:

- Nuvarande lagstiftning gör det redan möjligt att beakta vad som bedöms vara bäst för barnet, särskilt genom bestämmelserna om flyttningsförbud och vårdnadsöverflyttning.
- Barnets bästa är ett rättsosäkert och svårdefinierbart begrepp som inte lämpar sig för frågan om huruvida tvångsvård ska upphöra.
- Genom att införa barnets bästa som en del av prövningen vid upphörande av vård kan tvångsvård fortsätta även om grunden för tvångsvården inte längre kvarstår.

Remisskritiken kommer att analyseras mer ingående nedan.

9.2 Skäl för att införa barnets bästa vid bedömningen av om vården ska upphöra

”Jag är ingen lånebok som ska lämnas tillbaka när lånetiden har gått ut”

Citatet i rubriken kommer ifrån utredningens möte med en ung tjej som varit placerad med stöd av LVU under lång tid. Detta var hennes sätt att beskriva sin upplevelse av att socialnämnden fattade beslut som i allra högsta grad rörde henne utan att alls hämta in hennes perspektiv. Ett citat från ett barns upplevelse ger naturligtvis inte en heltäckande bild och svarar inte heller för samtliga barns upplevelser. Men essensen av citatet – att ett barns perspektiv inte hämtas in eller beaktas i tillräcklig utsträckning – speglas i viss mån i en kartläggning som gjordes av Barnrättighetsutredningen. Vid denna framkom en

rad brister i genomslaget för barnets rättigheter och ett barnrättsbaserat synsätt.[124]

Riksdagen antog 2010 regeringens strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige. Strategin utgår från de mänskliga rättigheter som varje barn upp till 18 år ska tillförsäkras enligt internationella överenskommelser, särskilt de åtaganden som följer av barnkonventionen. Avsikten med strategin är att den ska vara en utgångspunkt för offentliga aktörer på statlig och kommunal nivå som i sina verksamheter ska säkerställa barns rättigheter.[125]

I samband med att barnkonventionen inkorporerades som svensk lag konstaterade regeringen att barn inte alltid behandlas som rättighetsbärare, att ett barnrättsbaserat synsätt inte genomsyrar verksamheter på alla nivåer och att synsättet inte hade anammats i tillräcklig utsträckning i beslutsprocesser som involverar barn. Enligt regeringen var detta särskilt tydligt i situationer där barn på olika sätt var utsatta och kunde ha svårt att ta till vara sina rättigheter.[126] Tydligast var bristerna i fråga om principen om barnets bästa och principen om barnets rätt att få uttrycka sina åsikter.[127] Regeringen bedömde därför att barnkonventionen inte hade fått tillräckligt genomslag i praktiken och föreslog att barnkonventionen skulle inkorporeras som svensk lag.[128]

Genom inkorporeringen gavs barnkonventionen ställning som svensk lag, vilket enligt regeringen innebär ett förtydligande av att domstolar och rättstillämpare ska beakta de rättigheter som följer av barnkonventionen vid avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn. Regeringen anförde också att konventionens ställning som lag kunde förväntas påverka utvecklingen av såväl befintlig som ny lagstiftning. En inkorporering av barnkonventionen som svensk lag skulle även, enligt regeringen, synliggöra barnets rättigheter och vara ett sätt att skapa en grund för ett mer barnrättsbaserat synsätt i all offentlig verksamhet där rättigheterna ska ses utifrån ett helhetsperspektiv.[129]

LVU är både en procedurlag för hur och när tvångsvård kan tillgripas och en skyddslag för barn och unga. Det finns en bakomliggande intresseavvägning mellan å ena sidan skyddet av familjen som en helhet och föräldrarnas rätt och å andra sidan statens skyldighet att förverkliga barnets rätt till stöd och skydd. Historiskt sett har föräldrars rätt och – med tiden – stöd på frivillig väg i hemmet samt återförening prioriterats i hög grad. De senaste årens barnrättspolitiska satsningar talar dock för en viss perspektivförskjutning. I dag är det inte ifrågasatt att barn ska ses som egna bärare av rättigheter. Detta bör återspeglas i en lagstiftning som rör tvångsvård av barn och barnrättsperspektivet bör få ett större genomslag. En bestämmelse som innebär att hänsyn ska tas till vad som bedöms vara barnets bästa är förenligt med en sådan perspektivförskjutning. Att hänsyn tas till barnets bästa innebär således inte

[124] Prop. 2017/18:186 s. 73.
[125] Prop. 2009/10:232 s. 1.
[126] Prop. 2017/18:186 s. 75.
[127] Prop. 2017/18:186 s. 73.
[128] Prop. 2017/18:186 s. 74.
[129] Prop. 2017/18:186 s. 75.

nödvändigtvis att mindre vikt läggs vid föräldrarnas rätt och strävan till återförening efter tvångsvård utan att barnets eget perspektiv förstärks.

Nuvarande lagstiftning har brister

Den statistik som utredningen har tagit del av talar för att en av tankarna med LVU – att en återförening ska ske så snart som möjligt – inte uppfylls. Av alla barn som placeras med stöd av LVU flyttar en femtedel inte tillbaka till sina föräldrar igen.[130] I genomsnitt är ett barn som vårdas med stöd av LVU sju och ett halvt år gammalt när han eller hon placeras för första gången. Han eller hon är sammanlagt placerad med stöd av lagen i nio år och är med om drygt fyra placeringssekvenser.[131] Denna statistik pekar således på att barn som vårdas med stöd av LVU i många fall blir kvar i vård under lång tid.

Nuvarande lagstiftning bygger på tanken att ett barn som vårdas med stöd av LVU – och även barn som är placerade på frivillig väg med stöd av SoL – ska återförenas med sina föräldrar så snart det är möjligt. Om en hemflytt riskerar att skada barnet ska ett flyttningsförbud meddelas under en övergångsperiod. För de barn som inte kommer att kunna återförenas med sina föräldrar ska en ansökan om vårdnadsöverflyttning ske. Det går således att argumentera för att lagstiftningen redan tillgodoser ett barns behov av trygghet och stabilitet. Detta är även ett av de återkommande huvuddragen i tidigare remisskritik mot liknande förslag som har innehållit en bedömning av barnets bästa vid upphörande av vård. För att kunna avgöra om kritiken är befogad och för att analysera om det finns ett behov av förändring är det av intresse att titta närmare på om den lagstiftning som gäller i dag faktiskt används så som den är tänkt och om den uppfyller sitt syfte.

Begränsad användning av flyttningsförbud

Bestämmelserna om flyttningsförbud finns i 24 § LVU men är tillämpliga i samband med att såväl frivilliga placeringar enligt SoL som placeringar enligt LVU upphör. Flyttningsförbudet är främst avsett att vara ett tillfälligt beslut för att fördröja ett barns återförening med vårdnadshavaren. Beslut kan fattas i situationer där ett barn har varit placerat med stöd av SoL, det vill säga på frivillig väg men vårdnadshavaren avser att hämta hem sitt barn. Flyttningsförbud kan också tillämpas i samband med att beslut om upphörande av vård med stöd av LVU har fattats.

Bestämmelsen om flyttningsförbud medger att barnets bästa får företräde i en situation då barnet enligt socialtjänstens bedömning har behov av en långsammare återflyttning än vad vårdnadshavaren går med på. Högsta

[130] Uppgift från Helene Kjellmans föreläsning ”Synen på långsiktigt placerade barn” under Socialstyrelsens webbinarium ”Stärkt trygghet för barn som är långsiktigt placerade i familjehem”, 21-10-21.
[131] Uppgift från Marie Berlins föreläsning ”Familjehemsvården i siffror” under Socialstyrelsens webbinarium ”Stärkt trygghet för barn som är långsiktigt placerade i familjehem”, 21-10-21.

förvaltningsdomstolen har uttalat att syftet med ett flyttningsförbud också är att säkerställa att barnets bästa tas till vara i situationer då barnet vistats lång tid i ett familjehem och hunnit få så starka band till detta hem att det måste ifrågasättas om inte barnet bör bo kvar där.[132]

Det finns ingen statistik över hur många flyttningsförbud som meddelas per år. Vid en sökning bland förvaltningsrätternas avgöranden från de senaste tre åren i rättsdatabasen Juno kan utredningen konstatera att det rör sig om ett tiotal avgöranden per år. Förvaltningsrätterna beslutade i dessa avgöranden till övervägande del att flyttningsförbuden skulle gälla tills vidare.[133] Även bland de uppgifter från verksamma aktörer som utredningen har fått del av framkommer att beslut om flyttningsförbud är ovanligt. De som över huvud taget hade beslutat om, ansökt om eller varit ombud i en sådan process hade gjort detta i enstaka fall. Företrädare för socialnämnder har framfört att det från en socialnämnds sida kan upplevas som domstolstrots, det vill säga att de upplever att de går emot domstolens beslut genom att i strid med detta ansöka om ett flyttningsförbud, när domstolen har beslutat att vården ska upphöra.

Sammantaget menar utredningen att det finns fog för slutsatsen att flyttningsförbud används i mycket begränsad omfattning. Vidare är det i de få avgörandena som finns vanligare att förvaltningsrätterna beslutar om ett flyttningsförbud som ska gälla tills vidare än ett tidsbegränsat.[134] Ett flyttningsförbud som gäller tills vidare kan på sätt och vis jämställas med ett beslut om fortsatt vård enligt LVU med stöd av en annan grund, trots att de ursprungliga skälen för vård inte längre råder. Ett flyttningsförbud prövas dock i en separat, och ofta parallell, process och måste omprövas var tredje månad. En reglering som möjliggör parallella processer går att ifrågasätta av flera skäl. Den är ineffektiv och innebär att parterna – och framför allt barnet – behöver vara med om flera processer, och den kan spä på konfliktytorna mellan föräldrarna och socialnämnden. Ur ett barns perspektiv kan det därför vara bättre att fortsätta vårdas med stöd av LVU än att omfattas av ett flyttningsförbud. Detta förutsätter att fortsatt vård enligt LVU är till barnets bästa och att en omsorgsfull prövning sker.

Utredningens sammantagna bedömning är att flyttningsförbudet i praktiken inte fyller sitt syfte och att det inte är ett användbart verktyg för att tillgodose ett barns behov av stabilitet och kontinuitet. Därmed kan ändamålsenligheten med institutet flyttningsförbud efter beslut om upphörande av vård med stöd av LVU ifrågasättas annat än för att undvika hastiga hemtagningar. Det finns således en brist i systematiken som LVU bygger på. Bedömningen som görs i utredningen är att en utökad möjlighet att besluta om fortsatt vård med stöd av LVU är en bättre lösning för att uppnå syftet att skapa trygghet, kontinuitet och stabilitet för barn. Ett sådant beslut är inte heller mer ingripande i vårdnadshavarens rätt än ett beslut om flyttningsförbud.

[132] HFD 2011 ref. 13.
[133] Sökning i rättsdatabasen Juno 2022-01-20. Av 36 identifierade avgöranden beslutade förvaltningsrätten om ett flyttningsförbud som skulle gälla tills vidare i 31 fall.
[134] Sökning i rättsdatabasen Juno 2022-01-20. Av 36 identifierade avgöranden beslutade förvaltningsrätten om ett flyttningsförbud som skulle gälla tills vidare i 31 fall.

Få placeringar avslutas med vårdnadsöverflyttning

Enligt nuvarande bestämmelser ska en socialnämnd överväga att ansöka om vårdnadsöverflyttning när ett barn har varit placerat i samma familj i tre år.[135]

År 2020 avslutades 319 placeringar i familjehem genom en vårdnadsöverflyttning. Av dessa var 128 barn placerade med stöd av LVU och 191 med stöd av SoL.[136] Av Socialstyrelsens statistik framgår inte hur länge barnen hade varit placerade i det aktuella familjehemmet innan placeringen avslutades med en överflyttning av vårdnaden eller hur gamla barnen var vid tillfället. Utredningen har inte tagit del av samtliga de avgöranden som statistiken bygger på. Utifrån en rättsfallssökning i rättsdatabasen Juno kan utredningen konstatera att i majoriteten av målen som rör vårdnadsöverflyttning var familjehemsföräldrarna, socialnämnden och föräldrarna antingen överens eller också kunde föräldrarna inte nås.

Efter vad utredningen känner till finns det begränsad forskning om vårdnadsöverflyttning. Titti Mattsson har bidragit till forskningen genom sin bok Rätten till familj inom barn- och ungdomsvården från 2010. Boken bygger på projektet Omsorgs- eller vårdnadsöverflyttning? Barnets bästa vid samhällsingripanden i ett rättsligt perspektiv, som initierades 2009. Från 2017 finns en rapport från institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet som rör vårdnadsöverflyttning för barn och unga i familjehem. Inom ramen för rapporten tog forskare del av 32 domar – som rörde en ansökan om vårdnadsöverflyttning – från tingsrätterna i Göteborg, Borås, Skaraborg och Uddevalla under perioden den 1 januari 2011–31 december 2013. De intervjuade även tolv vårdnadshavare samt elva barn och ungdomar mellan 14 och 19 år. Utifrån tingsrättsavgörandena presenterade rapporten följande resultat:

- Hälften av de placerade barnen placerades i det aktuella familjehemmet när de var ett år eller yngre.
- Medelåldern vid vårdnadsöverflyttningen var tio år, och barnet hade då i snitt varit placerat i familjehemmet i sex år.
- I hälften av avgörandena hade föräldrarna uttryckligen samtyckt till att vårdnaden flyttades över.
- Samtliga avgöranden innebar bifall till socialnämndens ansökan.[137]

Socialstyrelsen har vid tre tillfällen följt upp socialtjänsternas arbete med vårdnadsöverflyttning. Vid det senaste tillfället, 2006, hade Socialstyrelsen i uppdrag att följa upp effekterna av lagändringarna som bland annat innebar att en socialnämnd ska överväga att ansöka om vårdnadsöverflyttning när barnet varit placerat i tre år. Uppföljningen bestod av en sammanställning av antalet vårdnadsöverflyttningar för perioden 2000–2005, resultat från en fördjupningsstudie samt resultat från länsstyrelsernas tillsyn under 2003–2005.

[135] Det finns ett förslag om att ett sådant övervägande ska ske redan efter två år, se Lagrådsremiss den 3 februari 2022, Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat.
[136] Socialstyrelsen, Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020.
[137] Wissö T. m.fl., Slutrapportering för projektet Vårdnadsöverflyttning för barn och unga i familjehem 2017-03-15, s. 8–10.

Socialstyrelsen kunde konstatera att det skedde få vårdnadsöverflyttningar i förhållande till antalet placerade barn. För de vårdnadsöverflyttningar som skedde under den aktuella perioden hade barnet i genomsnitt vistats sju och ett halvt år i ett familjehem och barnets genomsnittsålder var elva och ett halvt år vid tidpunkten för överflyttningen. Den genomsnittliga åldern vid placeringen var för dessa barn ett och ett halvt år.[138]

Den statistik och forskning som finns ger stöd för att det framför allt är barn som placeras i låg ålder och som har varit i ett familjehem under en förhållandevis lång period som kommer i fråga för vårdnadsöverflyttning. Det är dock få placeringar som avslutas genom en vårdnadsöverflyttning.

Som har redogjorts för i avsnitt 5.4 upphör ett barn att vara familjehemsplacerat när vårdnaden flyttas över till familjehemsföräldrarna. Detta innebär att det huvudsakliga ansvaret för barnet inte längre ligger på socialnämnden utan de särskilt förordnade vårdnadshavarna. Som en följd av detta har barnet, och de särskilt förordnade vårdnadshavarna, inte längre rätt till eventuellt stöd från socialnämnden i placeringskommunen utan får söka bistånd av socialnämnden i vårdnadshavarnas hemkommun. Vidare är det de särskilt förordnade vårdnadshavarna som är ansvariga för att barnets rätt till kontakt och umgänge med sina föräldrar upprätthålls. I Socialstyrelsens uppföljning framkommer att detta – det förlorade stödet i placeringskommunen och ansvaret för relationen till föräldrarna – angavs som skäl till att familjehem tvekade till att medverka i en ansökan om vårdnadsöverflyttning. Familjehemsföräldrarna ville inte heller äventyra relationen till barnets föräldrar, som de trodde skulle bli sämre om vårdnaden flyttades över till familjehemsföräldrarna.[139]

När socialsekreterare vid olika socialtjänster tillfrågades om anledningen till att de inte initierade en vårdnadsöverflyttning framförde de att de för ett stort antal placeringar bedömde att situationen i familjehemmet inte var mogen för överflyttning av vårdnaden. Det kunde till exempel handla om att det fanns en osäkerhet kring barnets anknytning till familjehemsföräldrarna eller att förhållandena i familjehemmet bedömdes som instabila. Socialsekreterarna lyfte också fram den inneboende konflikten i lagstiftningen; lagstiftningen har som mål att återförena barn och föräldrar, men i verkligenheten bor barnet i familjehemmet i många år och utsikterna till en återförening med föräldrarna kan ofta vara små. Studien visade att socialtjänstens handläggare ansöker eller planerar att ansöka om överflyttning av vårdnaden i något större omfattning om barnet placeras i familjehemmet i tidig ålder (noll till tre år), om föräldern har brister i umgänge eller vårdnadsansvar eller om modern har en varaktig psykisk sjukdom.[140]

Enligt utredningens mening finns det ett flertal praktiska svårigheter som följer med en vårdnadsöverflyttning och som kan förklara dess begränsade

[138] Socialstyrelsen, Vårdnadsöverflyttningar för barn placerade i familjehem – uppföljning av lagändring enligt proposition 2002/03:53, s. 7.
[139] Socialstyrelsen, Vårdnadsöverflyttningar för barn placerade i familjehem – uppföljning av lagändring enligt proposition 2002/03:53, s. 8.
[140] Socialstyrelsen, Vårdnadsöverflyttningar för barn placerade i familjehem – uppföljning av lagändring enligt proposition 2002/03:53, s. 8.

tillämpning. Det läggs ett stort ansvar på de familjehemsföräldrar som utses till särskilt förordnade vårdnadshavare. Ansvaret åtföljs som huvudregel inte av motsvarande stöd från socialnämnden. Det är en brist att de särskilt förordnade vårdnadshavarna inte kan få samma stöd och hjälp efter en vårdnadsöverflyttning och dessutom ibland måste vända sig till en annan kommun för att kunna ansöka om detta. Det går inte heller att bortse från skillnaden i att en kommun *ska* ersätta ett familjehem ekonomiskt och att en särskilt förordnad vårdnadshavare *får* ersättas ekonomiskt av kommunen. Utredningen menar att den befintliga lagstiftningen i praktiken inte tillgodoser barnets behov av trygghet och stabilitet. Det finns praktiska hinder för att bestämmelserna om vårdnadsöverflyttning ska vara ändamålsenliga. Detta talar för att det finns behov av att ändra nuvarande lagstiftning om flyttningsförbud och vårdens upphörande i samband med LVU.

Frågan om vårdnadsöverflyttning är föremål för översyn. Socialdepartementet har i sin lagrådsremiss föreslagit att en socialnämnd ska överväga att ansöka om vårdnadsöverflyttning när ett barn har varit placerat i samma familjehem i två år (till skillnad från nuvarande frist om tre år).[141] Det pågår även en parallell utredning som särskilt ska ta ställning till om förutsättningarna för vårdnadsöverflyttning bör ändras samt behovet av åtgärder för att underlätta förutsättningarna för prövningen av frågor om vårdnadsöverflyttning för barn i familjehem.[142] Om målet med den lagstiftningen är att fler placeringar ska avslutas med en vårdnadsöverflyttning finns det skäl som talar för att åtminstone de praktiska konsekvenserna med en vårdnadsöverflyttning bör ändras. Utifrån ett proportionalitetsperspektiv går det dock att ifrågasätta att åtgärder ska vidtas i syfte att öka antalet vårdnadsöverflyttningar – en sådan åtgärd är långt mer ingripande än att ett barn fortsätter att vårdas med stöd av LVU.

Det går även – utifrån utgångspunkten att ett barn ska återförenas med sina föräldrar – att ifrågasätta lämpligheten i att en socialnämnd ska överväga en vårdnadsöverflyttning redan efter två år. Att tidpunkten för ett sådant övervägande tidigareläggs innebär att den faktiska tiden att verka för en återförening förkortas. Att ett barn kan fortsätta vårdas med stöd av LVU utifrån hänsyn till barnets bästa är, enligt utredningens uppfattning, sammantaget mindre ingripande än en vårdnadsöverflyttning. Även detta talar för att det finns skäl att föra in en sådan bestämmelse som nu föreslås.

9.3 Bemötande av remisskritik

Förslagets förenlighet med Europakonventionen

Bestämmelserna i Europakonventionen innebär – såvitt nu är av intresse – att såväl föräldrarna som barnet har rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv

[141] Lagrådsremiss 3 februari 2022, Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat.
[142] Se Ju 2021:11 Vikten av trygghet och kontinuitet för barn i utsatta situationer – en översyn av reglerna i föräldrabalken.

enligt artikel 8. Så som har redogjorts för i avsnitt 8.3 har Europadomstolen tolkat artikel 8 och begreppet familj som att det avser *de facto* familjen. Begreppet familj ges alltså en vidsträckt innebörd och kan innefatta familjehemsföräldrar.[143] Såväl barnet som de biologiska föräldrarna har alltså rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv, och barnets familjeliv kan innefatta familjehemsföräldrarna och syskon i familjehemmet.

Europadomstolen har vid flera tillfällen prövat om staters tillämpning av barnavårdslagstiftning står i strid med Europakonventionen. Enligt vad utredningen känner till har Europadomstolen dock aldrig prövat ett mål om tvångsvård av barn där ett barn har varit klagande. De avgöranden som finns utgörs av mål där föräldrarna är klagande och gör gällande att *deras* rätt till skydd för privat- och familjeliv har kränkts genom statens beslut. Barnets rätt till skydd för privat- och familjeliv har således inte varit föremål för Europadomstolens direkta prövning. Detta kan ha en viss betydelse för domstolens slutsatser.

Genom Europadomstolens praxis framgår att ett beslut om att placera ett barn utanför det egna hemmet ska ses som en tillfällig åtgärd och att staten har en skyldighet att verka för en så snabb återförening som möjligt.[144] Europadomstolen har även uttalat att ett barns rätt till respekt för sitt familjeliv kan innebära att intresset av att barnet får stanna kvar i sitt familjehem kan väga tyngre än återföreningen med de biologiska föräldrarna, om barnet har varit placerat i ett familjehem under lång tid.[145]

Så som utredningen tolkar Europadomstolens praxis innebär den att barnets intresse av och rätt att få skydd och stöd i vissa fall trumfar föräldrarnas rätt att få återförenas med sitt barn. Det finns alltså undantag från den övergripande principen om att barnet ska återförenas med sina föräldrar. Vad som skulle kunna utgöra ett sådant undantagsfall är inte närmare specificerat än att placeringstiden har varit lång. Att ett sådant undantag också skulle kunna utgöras av att hänsyn tas till vad som bedöms vara bäst för barnet ligger, enligt utredningens mening, i linje med Europadomstolens praxis. Den samlade bedömningen är därför att rätten till privat- och familjeliv enligt artikel 8 i Europakonventionen, och därtill hörande praxis, inte hindrar att det införs en bestämmelse som ger uttryck för att hänsyn kan tas till barnets bästa.

Barnets bästa som ett tillvägagångssätt

Ett av de återkommande argumenten i remisskritiken mot tidigare förslag har, som framgår av kapitel 6, varit att det inte går att definiera vad som är ett barns bästa och att en bestämmelse som innefattar en sådan bedömning är rättsosäker. Eftersom LVU är en tvångslagstiftning måste det ställas höga krav på att bestämmelsen är rättssäker.

[143] Moretti and Benedetti v. Italy, § 48, Kopf and Liberda v. Austria, § 37, Europadomstolens Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights, s. 64.
[144] Se Strand Lobben m.fl. mot Norge paragraf 208 och däri gjorda hänvisningar.
[145] Strand Lobben m.fl. mot Norge, paragraferna 202–213.

Det ligger i sakens natur att vad som bedöms vara ett barns bästa inte är en gång för alla givet. Ett barns behov är inte samma som ett annat barns. Vad som bedöms vara ett barns bästa måste alltså kopplas till det individuella barnet och barnets situation.[146] Så måste alltid ske. Enligt utredningen är det en skillnad mellan en helt individuell bedömning och ett tillvägagångssätt där möjligheten finns att ta hänsyn till specifika omständigheter. Förutsatt att tillvägagångssättet är likadant kan inte olika utfall av en sådan bedömning vara detsamma som att bedömningen i sig är rättsosäker. Detta kräver dock att tillvägagångssättet är tydligt och transparent och att det redovisas på ett begripligt sätt.

Så som Barnrättskommittén beskriver barnets bästa i sin allmänna kommentar är det ett begrepp som består av tre delar; det är en materiell rättighet, en rättslig tolkningsprincip och ett tillvägagångssätt i beslutsprocesser. Rätten att få barnets bästa bedömt i beslut som gäller barnet är en *materiell rättighet*. I det här avseendet innebär det att ett barn har rätt att få sitt bästa utrett, bedömt och beaktat. Principen om barnets bästa ska alltid tillämpas när man fattar ett beslut som rör ett enskilt barn eller grupper av barn. Som materiell rättighet är principen om barnets bästa, enligt kommittén, direkt tillämplig och kan åberopas i domstol. Begreppet barnets bästa är också en grundläggande *rättslig tolkningsprincip*. Detta innebär att om en rättsregel är öppen för fler än en tolkning ska den tolkning som mest verkningsfullt tillgodoser barnets bästa ha företräde. Slutligen är begreppet också ett *tillvägagångssätt i beslutsprocesser*. Detta innebär att en beslutsprocess ska innehålla en utvärdering av eventuella positiva och negativa konsekvenser för barnet. Beslutet ska också innehålla en motivering där det bland annat bör framgå vilka aspekter beslutsfattaren har ansett vara relevanta i bedömningen av barnets bästa. Om beslutet inte stämmer överens med barnets åsikter bör orsaken till detta tydligt anges.[147]

Barnets bästa är alltså ett tillvägagångssätt som kan användas i beslutsprocesser. Det återfinns i andra lagstiftningar och får anses vara väl etablerat. På senare tid finns tillvägagångssättet även återgivet i Högsta domstolens och Migrationsöverdomstolens praxis.[148] Genom att bland annat artikel 3.1 i barnkonventionen gäller som lag i Sverige finns det numera i svensk rätt ett portalstadgande om principen om barnets bästa. Behovet av portalparagrafer i andra lagar får därmed, ur ett rent juridiskt perspektiv, anses ha minskat. En sådan bestämmelse kan ändå ha ett pedagogiskt värde och påverka tillämpningen på ett sätt som ligger i linje med konventionen.[149]

Det finns således ett etablerat tillvägagångssätt att förhålla sig till, vilket borgar för en förutsebar tillämpning. Just eftersom det är fråga om en tvångslagstiftning bör dock tillvägagångssättet konkretiseras i möjligaste mån. Detta kan, enligt utredningens mening, ske genom att bestämmelsen innehåller ett

[146] Prop. 2017/18:186 s. 96.
[147] Prop. 2017/18:186 s. 96.
[148] NJA 2020 s. 761 och Högsta domstolens beslut i mål Ö 4545-21 från den 15 december 2021 samt Migrationsöverdomstolens avgörande 2020:24.
[149] SOU 2020:63 s. 243.

antal omständigheter som beaktas vid bedömningen av vad som bedöms vara barnets bästa.

Slutligen kan det konstateras att rättstillämpning i mångt och mycket handlar om att göra bedömningar av ett antal omständigheter utifrån ett visst rekvisit eller en viss princip. Enbart den omständigheten att rättstillämparen måste göra en bedömning innebär inte att en bestämmelse är rättsosäker.

En ny grund för fortsatt vård

Ett av de huvudsakliga argumenten mot att införa en bestämmelse som innebär att hänsyn kan tas till barnets bästa vid bedömningen av om vård enligt LVU ska upphöra är att en sådan bestämmelse innebär att vården kan fortsätta med stöd av en ny grund trots att förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 § LVU har upphört.

Utredningen anser att det är av grundläggande betydelse att vård som sker med tvång och utan samtycke inte ska pågå längre än nödvändigt. Detta kommer till uttryck i den nuvarande bestämmelsen som reglerar när vården ska upphöra. Det finns ingen anledning att ändra den utgångspunkten. Avsikten med att föra in en möjlighet att ta hänsyn till barnets bästa i en bestämmelse om huruvida vården ska upphöra är således inte att verka för att fler barn ska vårdas med stöd av lagen. Även om utredningens förslag innebär att en ny grund för fortsatt vård införs gäller således alltjämt att ett åtskiljande från föräldrarna ska vara *nödvändigt* för barnets bästa i linje med artikel 9 i barnkonventionen. Utgångspunkterna bör därför även fortsättningsvis vara att ett omhändertagande ska vara en tillfällig åtgärd och att barnet ska kunna återförenas med sina föräldrar. För vissa barn är en återförening dock inte lämplig och då behöver lagstiftningen, på bästa möjliga sätt, ge förutsättningar för att sådana situationer ska kunna hanteras. Avsikten är därför i stället att komplettera befintlig lagstiftning med en beslutsprocess som på ett tydligare och mer transparent sätt kan användas för att göra en bedömning ur barnets perspektiv av om vården ska upphöra eller inte.

Beslut om tvångsvård ska vara tydliga och processen måste vara begriplig för samtliga parter. Utredningens slutsats är därför att en bestämmelse som innebär att hänsyn ska tas till vad som bedöms vara bäst för barnet skapar en ökad förståelse för varför vården ska fortsätta. Därför bör det införas en ny bestämmelse där barnets bästa ingår som en del av grunden för vården. Detta innebär att vården kan fortsätta även om förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 § LVU har upphört. Det kan i sammanhanget noteras att bestämmelserna om flyttningsförbud innebär att det i praktiken redan går att låta ett barn vara kvar i tvångsvård trots att förutsättningarna för vård inte längre föreligger.

Parterna behöver få vetskap om och förstå att ett barn vårdas på en annan grund än den ursprungliga samt en möjlighet att få den ändrade grunden för vård prövad av domstol. En socialnämnd ska därför fatta ett beslut om grunden för vården ändras som ska underställas förvaltningsrätten. Detta innebär att en socialnämnd som finner att det är nödvändigt för barnets bästa att vården

fortsätter, även om förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 § LVU har upphört, ska fatta ett särskilt beslut om den ändrade grunden för vård. Beslutet ska sedan underställas förvaltningsrätten inom fyra veckor från det att beslutet fattades. Om inte detta sker i rätt tid upphör vården.

9.4 Sammanfattande slutsatser

Barnkonventionen har gällt som lag i Sverige under drygt två års tid. I Unicefs rapport Barnkonventionen i praktiken granskades domar från 2020 där barnkonventionen på något sätt nämndes, antingen i domen eller i ett överklagande.[150] Det har därutöver inte skett någon uppföljning av effekterna av inkorporeringen. Rent allmänt kan det dock konstateras att barnkonventionen har fått ett genomslag, såväl i den allmänna debatten som i högsta instansernas praxisbildning. Detta är i mångt och mycket ett perspektivskifte. Detta perspektivskifte bör återfinnas och tydliggöras i all lagstiftning som rör barn. Det finns därför ett behov av att införa ett mer barnrättsbaserat synsätt i nuvarande LVU.

Utifrån den statistik och de uppgifter från verksamma aktörer som utredningen har tagit del av bedömer utredningen att det finns ett glapp i systematiken i lagstiftningen och hur den faktiskt tillämpas. Det verkar finnas praktiska hinder av olika slag mot att tillämpa lagen så som den är tänkt att tillämpas. Detta gynnar ingen av parterna. Allra minst gynnas barnen, som riskerar att inte få sina behov och rättigheter fullt tillgodosedda. Det behövs därför en förändrad bestämmelse.

Historiskt sett har föräldrars rätt, stöd på frivillig väg i hemmet och återförening prioriterats i hög grad, vilket kan ha talat mot att införa en bestämmelse som tar hänsyn till barnets bästa. Det är fortfarande en grundläggande utgångspunkt att familjen ska ses som en helhet, men utifrån Europadomstolens definition av begreppet familj följer att det är ett vidsträckt begrepp som avser *de facto* familjen.[151] Utifrån domstolens praxis finns även stöd för att barnets intresse av att få sina rättigheter tillgodosedda ibland trumfar intresset av familjeåterförening. Att införa en bestämmelse som möjliggör att hänsyn tas till barnets rätt till privat- och familjeliv står, enligt utredningens bedömning, inte i strid med Europakonventionen. En sådan bestämmelse innebär också att ett barns rättigheter enligt barnkonventionen synliggörs och kan tillgodoses.

Vad som bedöms vara ett barns bästa innebär i det här avseendet framför allt ett tillvägagångssätt som en beslutsfattare ska tillämpa i sin beslutsprocess. Att tillämpa barnets bästa i en beslutsprocess är inte unikt för LVU utan förekommer i ett flertal lagstiftningar. Begreppet barnets bästa är väl etablerat, såväl bland rättstillämpare som hos allmänheten. Genom att beslutsprocessen tydliggörs av ett antal omständigheter som beslutsfattaren ska beakta

[150] Unicef, Barnkonventionen som lag i praktiken – en granskning av domar från 2020, s. 5.
[151] Artikel 5 i barnkonventionen omfattar numera föräldrar eller, där så är tillämpligt, medlemmar av den utvidgade familjen eller gemenskapen enligt lokal sedvänja, vårdnadshavare eller andra personer som har juridiskt ansvar för barnet, se SOU 2020:63 s. 311.

säkerställs att bedömningen kan göras på ett begripligt, transparent och rättssäkert sätt. Det ligger i sakens natur att barnets bästa inte är en gång för alla givet utan kan vara olika beroende på *vilket* barns bästa beslutsfattaren ska bedöma. Detta är, enligt utredningens mening, inte detsamma som att begreppet är för allmänt hållet eller inte går att definiera.

Möjligheten att ta hänsyn till barnets bästa vid bedömningen av om vård enligt LVU ska upphöra bör ges i form av en ny grund för fortsatt vård. Det är en förändring i förhållande till den nuvarande lagstiftningen. Genom möjliggörandet av fortsatt vård med hänvisning till risken för att ett barns hälsa eller utveckling allvarligt skadas blir bedömningen som ska göras transparent och tydlig. Avsikten är inte att fler barn ska tvångsvårdas utan i stället att säkerställa att barn inte allvarligt skadas om vården upphör. Den faktiska följden kan dock bli att något fler barn blir kvar en längre tid i tvångsvård. Vissa barn kan hamna i en situation där återförening inte är lämplig och det av olika anledningar inte finns förutsättningar för vårdnadsöverflyttning. Lagstiftningen behöver därför vara dynamisk och tillgodose även dessa barns rättigheter och behov av trygghet och stabilitet. Det finns därför behov av att införa en ny grund för fortsatt vård enligt LVU.

Förslaget innebär att beslutsprocessen blir mer rättssäker genom att den blir mer transparent och förutsebar. Det kommer att finnas förutsättningar för en större tydlighet i skälen för fortsatt placering. Man kan undvika risken för fortsatt vård med felaktig hänvisning till föräldrars brister när det egentliga skälet är att skydda barn från att fara illa om vården upphör. Tydligheten kan också bidra till att en socialnämnd kan sätta in rätt form av stöd för att möjliggöra en återförening eller få till stånd ett fungerande umgänge.

Med hänsyn till de överväganden som har gjorts ovan bedömer utredningen att det vid prövningen av om vård enligt LVU ska upphöra finns skäl att införa en bestämmelse som tar hänsyn till vad som bedöms vara barnets bästa. Den centrala frågan blir då hur en sådan bestämmelse ska utformas. Utredningens överväganden i den delen framgår av nästföljande kapitel.

10 Utredningens förslag

10.1 Inledning

Lagstiftningen som rör barn och sociala insatser till barn och unga är relativt omfattande och inte helt lätt att överblicka. Möjligheten att överblicka rättsområdet och hur olika regler samverkar och påverkar varandra blir inte enklare av det omfattande utredningsarbete som just nu pågår och de förslag till lagändringar med mera som lagts fram. För att illustrera det sistnämnda kan följande nämnas. Parallellt med den här utredningen pågår två utredningar som rör placerade barn.[152] I augusti 2020 lämnade utredningen Framtidens socialtjänst ett förslag till en ny socialtjänstlag.[153] I januari 2021 beslutade riksdagen om nio tillkännagivanden som rör tvångsvård av barn och unga.[154] I februari 2021 presenterade Socialdepartementet promemorian Barnets bästa när vård enligt LVU upphör.[155]Förslaget har nu lagts fram som en lagrådsremiss.[156] Slutligen lade Socialstyrelsen under 2021 fram sin rapport Öppna insatser utan samtycke, efter ett tilldelat regeringsuppdrag.[157] Rapporten har remitterats.

Vidare är inget barn eller ung person den andra lik, varken till person eller livssituation. Sammantaget gör detta lagstiftningsarbetet utmanande och innebär att behovet av ett helhetsperspektiv gör sig särskilt påmint. Samtliga ovannämnda utredningar med mera syftar i huvudsak till att säkerställa placerade barns och ungas trygghet. Detta är ett på alla sätt gott syfte. Det är dock tveksamt om syftet kan uppnås när arbetet bedrivs på olika håll och utan någon helhetssyn. Enligt utredningens mening finns det en överhängande risk att det nuvarande arbetssättet – med flera olika utredningar och uppdrag – leder till mindre och isolerade ändringar vars konsekvenser kan vara svåra att överblicka och förutse.

Utredningens huvudsakliga uppdrag är att lämna förslag på hur en reglering bör utformas som innehåller barnets bästa som självständigt rekvisit vid prövningen av om vård enligt 2 § LVU i familjehem ska upphöra. Utredningens direktiv medger också att förslag lämnas på övriga nödvändiga författningsförslag.

I sitt arbete har utredningen uppmärksammat en rad problem kring vård enligt LVU. Med hänsyn till att vissa av dessa problem förhoppningsvis kommer att behandlas av andra utredningar och utredningens begränsade tidsram kommer utredningen inte att närmare beröra dessa problem.

[152] Se dir. 2021:70 Vikten av trygghet och kontinuitet för barn i utsatta situationer – en översyn av reglerna i föräldrabalken, som ska redovisas senast den 20 december 2022 och dir. 2021:84 Barn och unga i samhällets vård, som ska redovisas senast den 10 april 2023.
[153] Se Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag (SOU 2020:47).
[154] Se bet. 2020/21:SoU19, rskr. 2020/21:187.
[155] Se Barns bästa när vård enligt LVU upphör (Ds 2021:7).
[156] Lagrådsremiss den 3 februari 2022, Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat.
[157] Socialstyrelsen, Öppna insatser utan samtycke – rapport till regeringen uppdrag S2019/0472/FST.

Även om utredningens förslag berör en begränsad del av ett komplext rättsområde anser utredningen att förslagen är av principiell betydelse när det gäller att stärka och tydliggöra principen om barnets bästa och att de förhoppningsvis kan bidra till att stärka synen på barnet som rättighetsbärare.

Sammanfattningsvis innebär utredningens förslag att prövningen av om vård enligt LVU ska upphöra ska ske i två steg. Det första steget tar sikte på om förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 § LVU föreligger. Det andra steget innebär att en ny grund för fortsatt vård införs. Den nya grunden är tillämplig även om förutsättningar för vård enligt 2 eller 3 § LVU inte längre föreligger. Därutöver föreslås en rad följdändringar. Utredningens förslag beskrivs i sin helhet nedan.

10.2 En prövning i två steg

Inledning

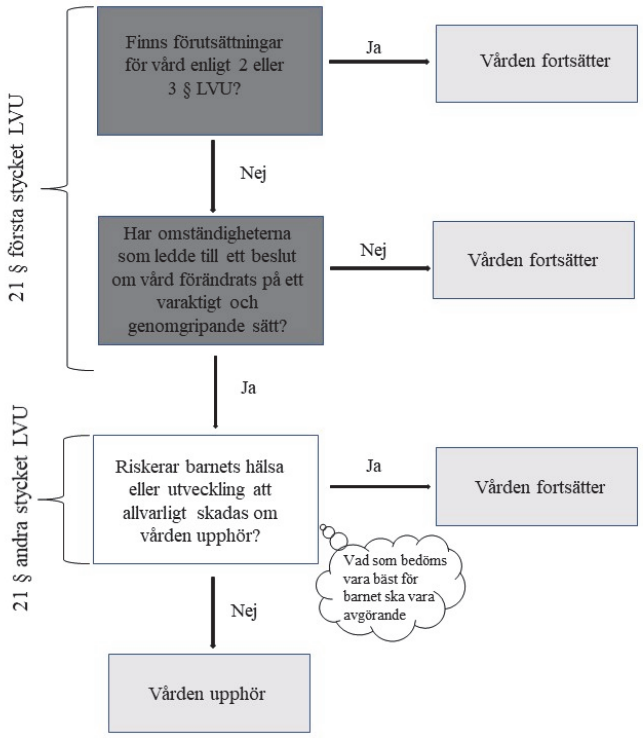
Utredningen föreslår att prövningen av om vård enligt LVU ska upphöra ska utformas som en prövning i två steg. I den första delen av prövningen ska en socialnämnd eller en domstol pröva om förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 § LVU finns och om de omständigheter som motiverade vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt. Om den prövningen leder till att förutsättningar för vård enligt 2 eller 3 § LVU fortfarande finns, eller att omständigheterna som motiverade vården inte har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt, ska vården inte upphöra. Prövningen ska i så fall stanna redan efter det steget och vården ska fortsätta.

Om resultatet av prövningen däremot blir att förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 § LVU inte längre finns och omständigheterna som motiverade vården har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt går prövningen vidare till det andra steget.

I det andra steget – som utgör en ny grund för fortsatt vård enligt LVU – ska en socialnämnd eller en domstol pröva om det finns en risk för att barnets hälsa eller utveckling allvarligt skadas om vården upphör. Vid den bedömningen ska vad som bedöms vara bäst för barnet vara avgörande.

Vid prövningen i det andra steget ska en socialnämnd eller en domstol bland annat beakta ett antal omständigheter som framgår av bestämmelsens tredje stycke.

Utredningens förslag kan illustreras översiktligt genom följande flödesschema:

Den inledande prövningen av om vård enligt LVU ska upphöra

Utredningens förslag: När det inte längre finns förutsättningar för vård enligt 2 eller 3 § LVU och de omständigheter som ledde till ett beslut om vård har förändrats på ett genomgripande och varaktigt sätt ska socialnämnden som utgångspunkt besluta att vården ska upphöra. Vården ska dock inte upphöra om förutsättningarna för fortsatt vård enligt andra stycket är uppfyllda.

En socialnämnd eller en domstol som ställs inför frågan om vården enligt LVU ska upphöra eller inte ska först ta ställning till om förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 § LVU fortfarande finns och om de omständigheter som ledde till ett beslut om vård har förändrats på ett genomgripande och varaktigt sätt.

Även om utredningens förslag vad avser första stycket skiljer sig från den nuvarande lydelsen av 21 § LVU är avsikten inte att förändra rättsläget i den här delen. Avsikten är snarare att kodifiera den praxis som har utarbetats. Så som redogjordes för i kapitel 5 är förarbetena till nuvarande 21 § LVU knapphändiga och den huvudsakliga ledningen till bestämmelsens tillämpning finns i domstolarnas praxis.

När det gäller ett barn som är placerat med stöd av 2 § LVU har Högsta förvaltningsdomstolen uttalat att en bedömning ska göras av risken för att barnet återigen utsätts för de missförhållanden som föranledde vården om vården

skulle upphöra.[158] Högsta förvaltningsdomstolen har i ett annat fall kommit fram till att det inte behöver vara visat att föräldern är orsaken till att barnet har ett aktuellt vårdbehov. För att vården i ett visst fall ska bestå får det anses vara tillräckligt att det objektivt sett finns en påtaglig risk för barnets hälsa eller utveckling samt att risken är att hänföra till något förhållande i barnets hem.[159] I kammarrätternas avgöranden har det utarbetats en praxis som innebär att de omständigheter som föranledde vården ska ha förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt för att vården ska upphöra.[160]

Varaktig och genomgripande förändring

Att förändringen ska vara varaktig innebär att den inte ska vara tillfällig utan att den kan bedömas bestå över en längre tidsperiod och ha en mer permanent karaktär. Om vården exempelvis har föranletts av en förälders missbruk kan det spela in hur länge föräldern har varit drogfri. Det måste dock ske en bedömning utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

Att det ska vara fråga om en genomgripande förändring innebär att det inte bör räcka med mindre förbättringar. Det kan exempelvis handla om en vårdnadshavare som har genomgått en positiv utveckling men fortfarande har en sådan bristande insikt i sin omsorgsförmåga att förändringen inte kan bedömas som genomgripande. Det kan också handla om ett barn som har särskilda behov som ställer höga krav på vårdnadshavarens omsorgsförmåga. I det fallet kan vårdnadshavaren behöva ha tillräcklig insikt i barnets särskilda behov, även om förhållanden i hemmet förbättrats. Vad som utgör en genomgripande förändring får bedömas utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

Utredningens förslag ligger i det här avseendet i linje med det förslag som Socialdepartementet presenterade i promemorian Barnets bästa när vård enligt LVU upphör (Ds 2021:7) och som i februari 2022 resulterat i en lagrådsremiss.[161] En avgörande skillnad är dock att våra förslag även omfattar barn som är placerade med stöd av 3 § LVU, se mer nedan. För barn som är placerade med stöd av 3 § LVU gäller alltså att de omständigheter som ledde till ett beslut om vård ska ha förändrats på ett genomgripande och varaktigt sätt. För ett barn som exempelvis är placerat på grund av eget missbruk kan det således bli aktuellt att bedöma hur länge barnet eller den unge har varit drogfri eller barnets eller den unges insikt i sitt eget beteende. Det kan inte ställas lika höga krav på ett placerat barns insikt i sitt eget beteende som på en vårdnadshavares insikt i ett barns behov. En vårdnadshavare får, i egenskap av vuxen, förutsättas ha en större förmåga till en sådan insikt.

[158] RÅ 2001 not. 107.
[159] RÅ 1990 ref. 97.
[160] Se till exempel Kammarrätten i Göteborgs dom i mål nr 3581-18, Kammarrätten i Jönköpings dom i mål nr 984-19, Kammarrätten i Stockholms dom i mål nr 3267-19 och Kammarrätten i Sundsvalls dom i mål nr 703-19.
[161] Lagrådsremiss den 3 februari 2022, Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat.

Något om tillkommande omständigheter inom ramen för 2 eller 3 § LVU

En viktig fråga efter den initiala prövningen enligt 2 eller 3 § LVU är hur man ska se på tillkommande omständigheter. För att illustrera problematiken kan följande exempel tas. Ett barn är placerat med stöd av 2 § LVU på grund av vårdnadshavarens missbruk. Under placeringens gång lyckas vårdnadshavaren bli av med sitt missbruk men utvecklar i stället en psykisk ohälsa som påverkar hans eller hennes möjligheter att ta hand om sitt barn. Frågan är om dessa nya omständigheter kan ligga till grund för fortsatt vård enligt LVU. Ser man på domstolspraxis och uppfattningen bland olika aktörer är inte svaret helt entydigt. En del menar att en socialnämnd eller en domstol i de fallen är förhindrad att besluta att vården ska fortsätta och att ett nytt ärende om inledande av vård i så fall får initieras.

Utredningens uppfattning är att sådana tillkommande eller ändrade omständigheter ryms inom den ursprungliga grunden för vård. Detta innebär att en sådan tillkommande eller förändrad omständighet kan prövas inom ramen för utredningens förslag till 21 § första stycket LVU.

Nämndens skyldighet att förbereda en återförening

Avsikten med utredningens förslag är, som framgår av kapitel 9, inte att ändra utgångspunkten för LVU. Utgångspunkten ska alltså fortfarande vara att ett beslut om tvångsingripande är ett tillfälligt beslut och att målet är att ett barn ska återförenas med sin vårdnadshavare. I syfte att tydliggöra detta ska nämnden även fortsättningsvis ha en skyldighet att förbereda barnets återförening med den eller de som har vårdnaden om honom eller henne. Det ska också betonas att nämnden ska ge det stöd till vårdnadshavare som krävs för att ge förutsättningar för återförening när så är möjligt och för att få till stånd ett fungerande umgänge.

10.3 En ny grund för fortsatt vård införs

Utredningens förslag: Även om förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 § LVU inte längre finns ska vården ändå fortsätta om barnets hälsa eller utveckling riskerar att allvarligt skadas om vården upphör. Vid bedömningen av denna risk ska vad som bedöms vara bäst för barnet vara avgörande.

Vid bedömningen enligt andra stycket ska bland annat följande beaktas:

- barnets inställning till vården och fortsatt placering samt vad barnet uttryckt i övrigt,
- barnets relation till vårdnadshavare, syskon, familjehemmet eller annan omsorgsgivare,
- barnets förankring i förskola eller skola och i den sociala miljön,
- barnets ålder, placeringstid och behov av kontinuitet, och
- om barnet har särskilda behov, pågående behandling eller annan insats.

Utredningen föreslår att det införs en ny grund för fortsatt vård och att den ska tas in i ett nytt andra stycke i 21 § LVU. Bestämmelsen utgör det andra steget i prövningen av om vården ska upphöra eller inte. För att över huvud taget tillämpa bestämmelsens andra stycke krävs alltså att en socialnämnd eller en domstol har kommit fram till att förutsättningar för vård enligt 2 eller 3 § LVU inte längre finns. Det krävs också att nämnden eller domstolen kommer fram till att de omständigheter som ledde till ett beslut om vård har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt. Om så är fallet ska prövningen göras enligt förslaget till 21 § andra stycket LVU. Prövningen innebär att en socialnämnd eller en domstol ska bedöma om barnets hälsa eller utveckling riskerar att allvarligt skadas om vården upphör. Vid bedömningen av om det finns en sådan risk ska vad som bedöms vara bäst för barnet vara avgörande.

Barnets hälsa eller utveckling riskerar att allvarligt skadas

Det övergripande syftet med utredningens förslag är att stärka principen om barnets bästa och säkerställa trygghet, säkerhet och stabilitet för barn när frågan är om vården ska upphöra eller inte. Utredningen har övervägt hur dessa övergripande syften kan konkretiseras i en bestämmelse utan att för den sakens skull utvidga möjligheterna till fortsatt vård mer än nödvändigt. Det går att få viss ledning i artikel 6 i barnkonventionen. Där framgår att ett barn har rätt till liv och överlevnad och att en stat till det yttersta av sin förmåga ska säkerställa barnets överlevnad och utveckling.[162] Utveckling ska i det här avseendet förstås i sin vidaste bemärkelse, det vill säga att det tas ett helhetsgrepp som omfattar barnets fysiska, mentala, andliga, moraliska, psykologiska och sociala utveckling.[163]

[162] Om innebörden av att säkerställa överlevnad och utveckling i artikel 6, se bland annat SOU 2020:63 s. 334.
[163] CRC/GC/2003/5 p. 12. och CRC/C/GC/7 p. 10.

Det går också att få viss ledning av artikel 9 i barnkonventionen. Av den framgår bland annat att ett barn bara får åtskiljas från sina föräldrar om det är *nödvändigt* för barnets bästa. Den bedömning som ska göras handlar alltså inte om att pröva om det är bättre för barnet att vara kvar i familjehemmet eller motsvarande. Det ska vara *nödvändigt* för barnets bästa att vara kvar i tvångsvård. Eftersom utredningens förslag innebär att en ny grund för fortsatt vård enligt LVU införs finns det ett naturligt samband med lagens bestämmelser om vårdens inledande. Av såväl 2 som 3 § LVU framgår att vård ska beslutas om det, av olika anledningar, finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Utredningen har landat i att bestämmelsen om fortsatt vård enligt LVU bör innehålla motsvarande formulering. Begreppet hälsa eller utveckling återfinns även i de nuvarande bestämmelserna om flyttningsförbud i 24 § LVU. Med hälsa eller utveckling avses i 2 och 3 §§ LVU både fysisk och psykisk hälsa samt social utveckling.[164] Begreppet ska ges motsvarande innebörd i utredningens förslag.

Det ska finnas en risk att barnets hälsa eller utveckling allvarligt skadas om vården upphör. Genom att det ska vara fråga om en risk för allvarlig skada krävs att det är fråga om en viss kvalifikation av skada. Det är inte tillräckligt att det finns en generell farhåga att barn i allmänhet påverkas negativt av ett uppbrott från en miljö. Det krävs i stället att det finns konkreta omständigheter som med styrka talar för att barnets hälsa eller utveckling allvarligt kan skadas.

Att notera är att *allvarligt* tar sikte på skadan och inte på risken som sådan. Detta skiljer sig från hur andra riskbedömningar är formulerade i LVU. I den riskbedömning som ska göras för att ge vård enligt lagen, eller för att meddela ett beslut om flyttningsförbud, krävs att det finns en *påtaglig risk*. Utredningen har övervägt om det ska krävas att det också finns en påtaglig risk för en sådan allvarlig skada för att vården ska fortsätta. Det skulle på ett sätt vara logiskt att samma riskbedömning används genomgående. Utredningen gör dock bedömningen att det som särskilt ska lyftas fram i bestämmelsen är om det finns en risk att barnets hälsa eller utveckling *allvarligt* skadas om vården upphör. Om det dessutom skulle krävas att det finns en påtaglig risk för en sådan allvarlig skada bedömer utredningen att det kan få till följd att bestämmelsen får en mycket restriktiv tillämpning.

Det ska också finnas ett samband mellan det faktum att vården upphör och risken för att barnets hälsa eller utveckling allvarligt skadas. Tvångsvård är ett komplext rättsområde där svåra avvägningar och bedömningar ska göras utifrån ett scenario som ännu inte har hänt. Eftersom det i mångt och mycket handlar om att prognostisera en framtida händelse kan kravet på samband inte ställas för högt. Det får vara tillräckligt att det kan antas finnas en risk att barnets hälsa eller utveckling allvarligt skadas om vården upphör.

[164] Prop. 1989/90:28 s. 107.

Barnets bästa ska vara avgörande

Vid bedömningen av om barnets hälsa eller utveckling riskerar att allvarligt skadas om vården upphör ska vad som bedöms vara bäst för barnet vara avgörande. Detta innebär att en socialnämnd eller en domstol ska bedöma vad som är bäst för det enskilda barnet utifrån omständigheterna i målet. Vad som är ett barns bästa är inte något en gång för alla givet utan en bedömning som måste göras i varje enskilt fall utifrån de rådande omständigheterna.

Barnets bästa är i det här avseendet i huvudsak att betrakta som ett tillvägagångssätt.[165] Det innebär att ett beslut om vårdens upphörande – eller att vården ska fortsätta – ska innehålla en motivering där det ska framgå vilka aspekter beslutsfattaren har ansett vara relevanta i bedömningen och hur dessa har vägts mot varandra. Praktiska exempel på hur en sådan beslutsprocess och motivering kan se ut finns i Högsta domstolens avgöranden NJA 2020 s. 761 och i mål nr Ö 4545-21 från den 15 december 2021 samt Migrationsöverdomstolens avgörande 2020:24.

Av 1 § femte stycket LVU framgår att barnets bästa ska vara avgörande vid beslut enligt lagen. Det går att ifrågasätta om det är nödvändigt att särskilt reglera att barnets bästa ska vara avgörande vid en prövning av om vården ska upphöra eller inte. 1 § femte stycket LVU är en anpassning till artikel 3 i barnkonventionen och trädde i kraft den 1 juli 2003. Stycket infördes framför allt eftersom lagstiftaren ansåg att det fanns ett behov av ett förstärkt barnrättsperspektiv i LVU. Enligt förarbetena innebär bestämmelsen att hänsyn till barnets bästa alltid ska ges företräde i en konflikt mellan barnets behov och andra intressen.[166]

Mot bakgrund av att det redan finns en bestämmelse i LVU om barnets bästa kan det hävdas att det är onödigt att särskilt reglera att vad som bedöms vara bäst för barnet ska vara avgörande vid bedömningen av om vården ska fortsätta. Utredningen anser dock att det finns ett behov av den föreslagna regleringen. Så som utredningen har redogjort för i kapitel 9 ska begreppet barnets bästa i det här avseendet framför allt förstås som ett tillvägagångssätt. Utredningen har i samma kapitel också gjort bedömningen att barnrättsperspektivet behöver få ett kraftigare genomslag i LVU. Slutligen är det en viss skillnad – om inte annat en pedagogisk – mellan ett allmänt hållet stadgande i en portalparagraf och en direkt reglering i en särskild bestämmelse. Det kan i det här sammanhanget också poängteras att genom att barnkonventionen numera gäller som svensk lag finns det redan en dubbelreglering av portalstadganden genom artikel 3 i konventionen och 1 § femte stycket LVU. I samband med att barnkonventionen inkorporerades som svensk lag poängterade regeringen även att en fortsatt transformering av konventionens bestämmelser inom olika rättsområden är minst lika betydelsefull som inkorporering för att barnets rättigheter ska få genomslag.[167] Utredningen konstaterar sammanfattningsvis att fördelarna av att särskilt ange barnets bästa i den föreslagna lydelsen av

[165] Se närmare om barnets bästa som tillvägagångssätt i kapitel 9.
[166] Prop. 2002/03:53 s. 77.
[167] Prop. 2017/18:186 s. 93.

21 § andra stycket LVU väger upp de eventuella nackdelar det kan innebära att det finns en allmän och en mer specifik bestämmelse om barnets bästa i en och samma lag. Avsikten är dock inte att göra någon åtskillnad på begreppet barnets bästa i 1 § femte stycket LVU respektive förslaget till 21 § andra stycket LVU.

Omständigheterna som ligger till grund för bedömningen av om vården ska fortsätta

Tidigare utredningar vars förslag har innehållit en bedömning av barnets bästa har fått kritik för att begreppet är för oprecist och kan leda till rättsosäkra bedömningar. Som utredningen har konstaterat i kapitel 9 är det en skillnad mellan en helt individuell bedömning och möjligheten att ta hänsyn till specifika omständigheter i ett bestämt tillvägagångssätt. Detta ställer höga krav på att tillvägagångssättet är transparent och att det redovisas på ett tydligt sätt. Mot bakgrund av detta har utredningen noga övervägt hur en bestämmelse ska formuleras för att tillgodose kravet på ett sådant tillvägagångssätt. Utredningen har valt en ordning där ett antal omständigheter ska ingå vid bedömningen av barnets bästa. Genom en sådan formulering konkretiseras de omständigheter som ska ingå i bedömningen och skapar förutsättningar för ett likartat tillvägagångssätt. Detta skapar i sin tur högre förutsebarhet och ger stöd till rättstillämparen.

Det finns en risk att omständigheter som räknas upp i en bestämmelse och som ska beaktas vid en bedömning får oproportionerligt stor betydelse för en beslutsfattare. I praktiken kan en sådan uppräkning bli uttömmande. Det kan därför vara en nackdel att särskilt reglera vilka omständigheter som ska ha betydelse vid en bedömning. I det här fallet anser utredningen att intresset av en rättssäker och transparent bedömningsmodell väger tyngre än risken för att de uppräknade omständigheterna blir alltför styrande. Det ska dock poängteras att uppräkningen av omständigheter i utredningens förslag inte är uttömmande. Även andra omständigheter än de som framgår av bestämmelsen kan således ha betydelse i det enskilda fallet. Det som är avgörande är om det är omständigheter som innebär att barnets hälsa eller utveckling riskerar att allvarligt skadas om vården upphör.

Det är viktigt att hålla i minnet att inget barns situation är den andra lik och att en nyanserad bedömning måste göras i det enskilda fallet. I linje med detta är de omständigheter som räknas upp medvetet allmänt hållna. Syftet är att tydliggöra att samma omständighet kan ha olika betydelse för två olika barn.

Det är inte möjligt att rangordna omständigheterna efter vilken betydelse de har eller närmare ange vilken tyngd varje omständighet ska ha vid prövningen. I slutändan handlar det om att göra en sammanvägd bedömning i det enskilda fallet.

Nedan följer en genomgång av de olika omständigheter som utredningen föreslår ska räknas upp i bestämmelsen.

Barnets egen inställning till vården och fortsatt placering samt vad barnet uttryckt i övrigt

Ett barn har, enligt artikel 12 i barnkonventionen, rätt att uttrycka sina åsikter i frågor som rör honom eller henne och att få dem beaktade. Att ett barns egen inställning och övriga åsikter ska hämtas in måste därför vara en självklar del i bedömningen av om vården ska upphöra eller inte. Att ett barn har rätt att uttrycka sina åsikter och att få dem beaktade innebär dock inte att ett barn har en skyldighet att lämna en åsikt. Meningen är alltså inte att ett barn ska tvingas lämna en formell inställning till om han eller hon vill att vården ska fortsätta eller upphöra eller alls ha en åsikt om sin situation. Det kan vara så att barnet inte kan, eller inte vill, lämna uppgifter om hur han eller hon har det eller en inställning till om vården ska fortsätta eller inte. Detta kan till exempel bero på att barnet upplever att han eller hon befinner sig i en lojalitetskonflikt.

Det som är viktigt är att barnet ges en *möjlighet* att dela sin berättelse och att denna, om barnet vill berätta, beaktas vid bedömningen av om vården ska fortsätta eller inte. Är situationen sådan att barnet inte kan eller vill framföra sin åsikt eller inställning får man försöka klarlägga den på ett annat sätt, så långt det är möjligt. Detta kan till exempel ske genom att man hämtar in uppgifter från närstående till barnet, förskole- eller skolpersonal eller andra personer som har kännedom om barnets liv och vardag. I vissa delar kan det vara möjligt att ta del av vad barnet tidigare har framfört, exempelvis till socialtjänsten.

Rätten att få uttrycka sina åsikter och att få dem beaktade i frågor som rör barnet är inte kopplad till någon åldersgräns – rättigheten tillkommer alla barn oavsett ålder. Detta innebär att barnets ålder och mognad är av mindre intresse när det gäller frågan *om* barnets inställning ska hämtas in eller inte. Att inte ge ett barn möjligheten att berätta om sin situation bör endast komma i fråga när det handlar om riktigt små barn. Även i de fallen får barnets situation och vilja försöka klarläggas på annat sätt, så långt det är möjligt.

Det kan i sammanhanget poängteras att vad som bedöms vara bäst för barnet inte alltid är detsamma som att barnet får som han eller hon vill eller uttrycker. Omständigheten ska alltså inte förstås som att ett barns vilja ska vara avgörande vid ett beslut. Det kan således bli aktuellt att besluta i strid med vad ett barn själv har uttryckt. I de fallen är det av särskild vikt att beslutsfattaren tydligt motiverar varför beslutet inte stämmer överens med vad barnet har uttryckt.[168] Det går att ifrågasätta om det förhållandet att det är bedömningen av barnets bästa, och inte nödvändigtvis barnets *vilja*, som ska vara avgörande vid prövningen av om vården ska fortsätta står i strid med artikel 9 i barnkonventionen. Av artikel 9 i barnkonventionen framgår bland annat att ett barn har rätt att inte skiljas från sina föräldrar mot sin vilja, om det inte är nödvändigt för barnets bästa.

Enligt utredningens mening rör det sig om två olika prövningar; den ena rör statens befogenheter att skilja ett barn från sina föräldrar mot hans eller hennes

[168] Prop. 2017/18:186 s. 96.

vilja och den andra rör tillvägagångssättet för att bedöma barnets bästa. *Barnets egna uppgifter* är i det här sammanhanget en del av tillvägagångssättet för att bedöma barnets bästa. Att i undantagsfall vidta en åtgärd som bedöms vara barnets bästa, men som inte är detsamma som vad barnet själv har uttryckt sig vilja, bedöms därför inte stå i strid med artikel 9 i barnkonventionen.

Det är av särskild vikt att ett barn ges information om varför åsikterna efterfrågas och på ett sätt som barnet förstår. Den som ger informationen bör så långt som möjligt säkerställa att barnet har förstått informationen och betydelsen av den innan barnet ges möjlighet att berätta vad han eller hon tycker om vården, fortsatt placering och övriga frågor som kan vara av intresse. Ett barns rätt att få komma till tals i frågor som rör honom eller henne samt rätt att få relevant information följer av 36 § första stycket LVU, som är en anpassning till artikel 12 i barnkonventionen. De överväganden som har gjorts i anslutning till 36 § första stycket LVU gör sig gällande även i det här fallet.

Barnets relation till vårdnadshavare, syskon, familjehemmet eller annan omsorgsgivare

Formuleringen avser att täcka in ett barns relation till de personer som typiskt sett har betydelse för honom eller henne. Avsikten är alltså att täcka in ett barns relation till vuxna omsorgsgivare och syskon som finns i hans eller hennes närhet. Syskon är medvetet generellt angett och inbegriper ett barns eventuella biologiska syskon och familjehemssyskon. Det kan också finnas andra omsorgsgivare som har betydelse för ett barn. I det här avseendet åsyftas även personal på HVB, stödboende eller SiS-hem. Antagligen hör det till ovanligheterna att ett barn har en sådan relation till någon eller några i personalen på nämnda boendeformer, men det kan finnas undantag som bör omfattas.

Ett barns relation till sin vårdnadshavare kan som utgångspunkt ha en stor betydelse vid bedömningen av om vården ska fortsätta eller inte. Om barnet har haft begränsad kontakt med sina vårdnadshavare under placeringstiden kan det vara en omständighet som talar för att vården ska fortsätta. Om barnet har haft ett problematiskt umgänge med sin vårdnadshavare kan det också tala för att vården ska fortsätta. På motsvarande sätt kan en god kontakt eller ett fungerande umgänge med vårdnadshavaren tala för att vården ska upphöra.

För att kunna göra en rättvis bedömning av ett barns relation, kontakt och umgänge med sin vårdnadshavare är det av vikt att en socialnämnd fullgör sin skyldighet att verka för ett barns kontakt och umgänge med sin vårdnadshavare under tiden för placeringen utanför hemmet. Detta inbegriper en skyldighet för en socialnämnd att ge stöd och insatser i de fall det behövs. Det finns givetvis situationer där det inte bör ske något umgänge eller ens kontakt med vårdnadshavaren med hänsyn till barnets bästa, men det rör sig om just undantag. När det kommer till att bedöma ett barns relation med hans eller hennes vårdnadshavare kan det därför finnas anledning att beakta vilka insatser socialnämnden har erbjudit. Om inte annat kan det spela roll för den reviderade

vårdplan som socialnämnden ska upprätta i de fall vården ska fortsätta, se nedan.

Ett barns relation till sitt familjehem kan vara av stor betydelse för att avgöra vad som bedöms vara till barnets bästa. Vissa placerade barn behandlas som ett barn i familjen och får en naturlig familjetillhörighet. Andra familjehem bedrivs mer eller mindre professionellt och barnet har inte samma känsla av familjetillhörighet. Ett barns möjlighet att stanna kvar i samma familjehem vid fortsatt vård enligt bestämmelsen kan vara en faktor som spelar in i bedömningen. Om barnet inte kan stanna kvar i samma familjehem kan det vara en omständighet som talar för att vården ska upphöra.

Barnets egna uppgifter om hur en relation är, hur kontakten fungerar och hur umgänget är kan vara av stor betydelse. Det är dock viktigt att hålla i minnet att placerade barn, till exempel av lojalitetskänslor, kan uppleva att de inte vill, kan eller vågar berätta hur de faktiskt känner inför en relation, kontakt eller umgänge med sin vårdnadshavare eller sitt familjehem. Den som hämtar in uppgifterna bör därför så långt det är möjligt säkerställa att det är barnets faktiska berättelse som kommer fram i utredningen.

Barnets förankring i förskola eller skola och i den sociala miljön

För de allra flesta barn innebär ett upphörande av vården också en flytt, byte av skola eller förskola och att han eller hon rycks upp från sin vardagliga miljö och sitt sociala sammanhang. Avsikten är att täcka in sådana omständigheter som kan ha påverkan på barnets vardagliga liv i allmänhet.

Barnets förankring i förskola eller skola kan vara en viktig faktor och kan ha betydelse på olika sätt. För vissa barn kan omständigheterna vara sådana att han eller hon för första gången har kommit till rätta i skolan, fått ett fungerande elevstöd eller någon annan positiv faktor som gör att ett byte av skola skulle få allvarliga negativa konsekvenser för honom eller henne. För andra barn är inte förankringen i skolan så stark att den omständigheten bör ha någon större påverkan. Det kan till exempel handla om små barn som har gått en kortare tid på en förskola eller äldre barn som redan står inför ett stundande byte till högstadiet eller gymnasiet.

En annan viktig aspekt i ett barns liv kan vara hans eller hennes förankring i sin sociala miljö. Det kan exempelvis röra sig om sådant som barnets kamrater, umgänge och fritidsintressen. Det kan också handla om andra relationer i den nära sociala miljön, såsom mor- och farföräldrar, andra släktingar och närstående, familjehemsmor- och farföräldrar eller andra släktingar och närstående till familjehemmet. Även en särskild förankring på ett HVB kan omfattas av begreppet.

Barnets ålder, placeringstid och behov av kontinuitet

Barnets ålder är medvetet generellt angiven eftersom den kan ha betydelse på flera olika sätt. Det går inte att utgå från att ett barn som placeras i låg ålder har ett större behov av att fortsätta vårdas än vad ett barn som placeras som

tonåring kan ha. Om ett barn närmar sig myndighetsåldern kan det tala för att vården ska fortsätta, särskilt om vården har pågått under en stor del av barnets liv. Samtidigt kan det förhållandet att ett yngre barn knappt har vistats i ett familjehem eller liknande tala mot att vården ska fortsätta. Barnets ålder kan således ha betydelse på olika sätt i varje enskild bedömning. Barnets ålder har dock sällan en självständig betydelse utan behöver som utgångspunkt sättas i relation till någon annan av de uppräknade omständigheterna.

Ett barns placeringstid kan avse tiden som placeringen har pågått eller, om barnet har haft flera olika placeringar, den sammanlagda tid som barnet har varit placerat under sitt liv. Även i det här fallet är det av betydelse att faktorn är generellt hållen. Ett barn som har varit placerat under en längre tid i ett och samma hem kan lida större skada av ett uppbrott än ett barn som har varit placerat i olika hem, och tvärtom.

Ett barns behov av kontinuitet är en individuell bedömning. Bedömningen kan påverkas av faktorer såsom ålder, funktionsnedsättning eller problem att knyta an till nya personer eller miljöer. Ett barn som bedöms ha ett större behov av kontinuitet kan exempelvis påverkas negativt av att ha varit – eller riskera att vara – med om flera uppbrott under sitt liv.

Om barnet har särskilda behov, pågående behandling eller annan insats

Med särskilda behov avses bland annat olika typer av funktionsnedsättningar och psykiska eller fysiska besvär som kan spela roll för ett barns mående om vården upphör. Med pågående behandling eller annan insats avses till exempel en adhd-utredning, en traumabehandling, en stadigvarande kontakt på BUP eller ett särskilt elevstöd i skolan som på ett betydande sätt kan påverkas av att vården upphör. Det skulle till exempel kunna handla om att utredningen eller behandlingen behöver avslutas. Om en sådan behandling eller insats väl har inletts kan det tala för att vården ska fortsätta.

Andra omständigheter som kan beaktas

Uppräkningen är som tidigare angetts inte uttömmande. Beroende på omständigheterna i det enskilda fallet kan andra omständigheter vara av betydelse. Sådana omständigheter skulle kunna vara ett barns möjligheter att få sina kulturella, språkliga eller religiösa behov och rättigheter tillgodosedda. Det skulle också kunna handla om att förutsättningarna för en vårdnadsöverflyttning i och för sig finns men ännu inte har kommit till stånd eller om hur väl barnets hemflytt till vårdnadshavarna är förberedd. Att barnets hemflytt till vårdnadshavarna inte är till fullo förberedd kan tala för att vården för närvarande ska fortsätta.

10.4 Bestämmelsen ska vara tillämplig även för barn som är placerade med stöd av 3 § LVU

Förslag: Bestämmelsen om upphörande av vård ska innefatta både barn som är placerade med stöd av 2 § LVU och barn som är placerade med stöd av 3 § LVU.

En ung person, det vill säga mellan 18 och 20 år, omfattas däremot inte av bestämmelsen.

Utredningens huvudsakliga uppdrag är begränsat till de barn som är placerade i ett familjehem med stöd av 2 § LVU. För att få en sammanhängande lagstiftning utan alltför många undantag bedömer utredningen att alla barn som placeras med stöd av LVU ska omfattas av förslaget. Detta gäller alltså oavsett om ett barn är placerat med stöd av 2 eller 3 § LVU och oavsett i vilket slags hem eller boende barnet är placerat.

Utredningens bedömning är att bestämmelsen främst kommer att tillämpas när det gäller barn som är placerade i ett familjehem med stöd av 2 § LVU. Det kan dock uppkomma situationer där utredningens förslag kan bli aktuellt att tillämpa även på barn som är placerade med stöd av 3 § LVU. Dessa ska därför inte exkluderas från bestämmelsen.

Det ska särskilt noteras att utredningens förslag om fortsatt vård enligt LVU endast är tillämplig på *barn*. Unga personer, det vill säga mellan 18 och 20 år, kan alltså inte vara kvar i tvångsvård om förutsättningarna för vård enligt 3 § LVU inte längre föreligger.

10.5 Socialnämnden ska revidera vårdplanen

Utredningens förslag: Om vården ska fortsätta med stöd av andra stycket ska socialnämnden revidera vårdplanen i enlighet med 11 kap. 3 § SoL.

Om vården ska fortsätta med stöd av utredningens förslag ska socialnämnden revidera vårdplanen i enlighet med 11 kap. 3 § SoL. Bestämmelsen ger uttryck för att det huvudsakliga syftet med utredningens förslag inte är att fler barn ska vårdas med stöd av LVU eller att ett barn ska vårdas längre än nödvändigt med stöd av lagen. I linje med detta föreslås att en bestämmelse tas in som innebär att socialnämnden ska revidera vårdplanen om vården ska fortsätta med stöd av den föreslagna bestämmelsen i 21 § andra stycket LVU. Det ska således finnas en plan eller en tanke med den fortsatta vården. Vad en sådan plan eller tanke med den fortsatta vården kan vara beror på omständigheterna i det enskilda fallet. Den reviderade vårdplanen bör dock ta sin utgångspunkt i de skäl som en socialnämnd eller en domstol har anfört till stöd för att vården ska fortsätta. Om vården om ett barn exempelvis ska fortsätta med hänsyn till barnets begränsade kontakt med sin vårdnadshavare bör därför i normalfallet vårdplanen innehålla en plan för hur umgänget kan förbättras i syfte att en återförening ska kunna ske.

Socialnämndens skyldighet att anordna en vårdplan samt att revidera den följer redan av 11 kap. 3 § SoL. Utredningen har därför övervägt att endast hänvisa till bestämmelsen. För att särskilt poängtera vikten av att socialnämnden har en plan och en tanke med den fortsatta vården anser utredningen att bestämmelsen bör formuleras som en skyldighet för socialnämnden. Skyldigheten är emellertid till viss del en påminnelse om vad som redan framgår av 11 kap. 3 § SoL.

10.6 Vård som har fortsatt enligt utredningens förslag till 21 § andra stycket LVU upphör när barnet fyller 18 år

Utredningens förslag: Nuvarande bestämmelser om vårdens upphörande kompletteras med en bestämmelse som innebär att vård som har fortsatt enligt utredningens förslag till 21 § andra stycket LVU upphör när barnet fyller 18 år. Detta gäller oavsett vilken bestämmelse som låg till grund för det inledande beslutet om vård.

Enligt den nuvarande lydelsen av 21 § LVU upphör vården om ett barn som vårdas med stöd av 2 § LVU när han eller hon fyller 18 år, och när han eller hon fyller 21 år om vården sker med stöd av 3 § LVU. Detta bör gälla även fortsättningsvis.

Som tidigare anförts innebär utredningens förslag att en ny grund för fortsatt vård enligt lagen införs. Grunden kan dock aldrig bli tillämplig när det handlar om att inleda vård enligt LVU utan bara när frågan är om vården ska fortsätta eller inte. Ett barn som inledningsvis vårdades med stöd av 2 eller 3 § LVU kan alltså komma att fortsätta att vårdas med stöd av utredningens förslag till bestämmelse i 21 § andra stycket LVU under placeringen. Det behövs därför kompletterande bestämmelser om när vård som fortsätter med stöd av denna bestämmelse upphör.

Den föreslagna bestämmelsen i 21 § andra stycket LVU är bara tillämplig på *barn*. Med barn avses varje människa under 18 år, se nedan. Detta innebär att en person mellan 18 och 20 år inte kan vårdas med stöd av utredningens förslag. Utredningens bedömning är att det inte bör komma i fråga att tvångsvårda en ung person utan att förutsättningarna i 3 § LVU är uppfyllda. Som en följd av detta föreslår utredningen att vård som har fortsatt med stöd av den föreslagna bestämmelsen i 21 § andra stycket LVU ska upphöra när barnet fyller 18 år, oavsett om det inledande beslutet om vård fattades med stöd av 2 eller 3 § LVU. Detsamma bör gälla om det inledande beslutet om vård fattades med stöd av både 2 och 3 §§ LVU.

10.7 Ett särskilt beslut ska fattas som ska prövas av domstol

Utredningens förslag: En bestämmelse införs som innebär att en socialnämnd ska fatta ett särskilt beslut om nämnden bedömer att vården ska fortsätta med stöd av den föreslagna bestämmelsen i 21 § andra stycket LVU. Ett sådant beslut ska inom fyra veckor från beslutsdagen underställas förvaltningsrätten.

Om inte socialnämnden underställer förvaltningsrätten beslutet inom fyra veckor upphör vården.

När en socialnämnd kan konstatera att förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 § LVU saknas och de omständigheter som föranledde vården har förändrats på ett genomgripande och varaktigt sätt, ska socialnämnden pröva om vården ska fortsätta med stöd av utredningens förslag till 21 § andra stycket LVU. Som tidigare har framförts är förslaget till 21 § andra stycket LVU en ny grund för fortsatt vård med stöd av lagen. Att ett barn inte längre vårdas med stöd av bestämmelsen som inledde vården är en stor förändring. Detta bör återspeglas i en socialnämnds handläggning av ärendet. Utredningen anser att det av rättssäkerhetsskäl är viktigt att ett sådant skifte när det gäller skälen för vården tydligt förmedlas till parterna. Detta bör ske på ett sätt som delvis liknar förfarandet för inledande av vård. En avgörande skillnad är dock att det redan finns ett underliggande beslut om vård som vid åtminstone ett tillfälle har prövats av en domstol.

Utredningen föreslår att en socialnämnd ska fatta ett särskilt beslut om den finner att ett barn ska fortsätta vårdas med stöd av den föreslagna lydelsen i 21 § andra stycket LVU. Eftersom det i dessa fall handlar om en ny grund som görs gällande som skäl för fortsatt tvångsvård ska ett sådant beslut prövas av en förvaltningsdomstol. Ett beslut om att vården ska fortsätta med stöd av utredningens förslag ska därför underställas förvaltningsrätten inom fyra veckor från det att beslutet fattades.

Som tidigare nämnts är det angeläget att ett förfarande som rör tvångsvård präglas av rättssäkerhet. Genom att en socialnämnd ska fatta ett särskilt beslut som ska underställas förvaltningsrättens prövning förstärks rättssäkerheten ytterligare. Utredningen har därtill övervägt om domstolen ska pröva beslutet inom en viss tid. Med hänsyn till att det redan finns ett underliggande beslut om vård som har prövats av en domstol är det inte lika påkallat med en snabb domstolsprövning. Någon tidsgräns inom vilken domstolen ska pröva beslutet införs därför inte. Det är tillräckligt att det redan framgår av 33 § LVU att mål och ärenden enligt lagen ska handläggas skyndsamt.

Om en socialnämnd inte underställer förvaltningsrätten beslutet om den ändrade grunden för vård inom fyra veckor upphör tvångsvården.

10.8 Möjligheten att begära hemtagning regleras och begränsas

Utredningens förslag: Ett barn som har fyllt 15 år och den eller de som har vårdnaden om ett barn får begära att vård utanför det egna hemmet ska upphöra.

En begäran från en vårdnadshavare om att vård som har beslutats med stöd av 2 § LVU eller vård som därefter fortsatt med stöd av den föreslagna bestämmelsen i 21 § andra stycket LVU ska upphöra behöver inte prövas av socialnämnden om frågan om vård har prövats av nämnden eller rätten de senaste sex månaderna.

Lagstöd behövs

Frågan om vård enligt LVU ska upphöra uppkommer i regel genom att någon part begär att vården ska upphöra. En sådan begäran innebär att ett förvaltningsrättsligt ärende uppkommer som ska utredas och avgöras genom ett formellt beslut. Möjligheten för en part att begära att vård enligt LVU ska upphöra, en s.k. hemtagningsbegäran, finns dock inte särskilt reglerad och berörs knapphändigt i litteraturen.

Rutinerna kring en hemtagningsbegäran är något som har utarbetats i praxis utan något egentligt lagstöd. Med tanke på att det är fråga om tvångsvård av barn och unga är det, enligt utredningens mening, angeläget att det förs in en bestämmelse i LVU om rätt för en part att begära att vården ska upphöra.

Utifrån ett synsätt om barnet som rättighetsbärare kan det ifrågasättas om processbehörigheten för barn ska ändras och tillkomma även yngre barn. Frågan aktualiseras inte bara när det handlar om möjligheten att göra en hemtagningsbegäran utan också när det gäller möjligheten att överklaga ett beslut. Om en vårdnadshavare och en socialnämnd till exempel är överens om att barnet kan vårdas med stöd av SoL i stället för LVU kan ett sådant beslut fattas utan att barnet själv kan överklaga beslutet. Frågan om barns processbehörighet är komplex och behöver utredas ytterligare. Även barnets rätt till offentligt biträde bör ses över. Det finns dock inte utrymme att göra det inom ramen för den här utredningen.

Begränsning av rätten att begära hemtagning

Enligt nuvarande bestämmelser finns det ingenting som hindrar en part från att vid upprepade tillfällen begära att vården ska upphöra. I praktiken kan en part – vilket också sker – göra en ny hemtagningsbegäran direkt efter att en dom där frågan om vårdens upphörande prövats vunnit laga kraft. När en part begär att vården ska upphöra påbörjar socialnämnden en s.k. hemtagningsutredning som sedan leder fram till ett beslut. Vid upprepade sådana utredningar är risken stor att det påverkar ett barn negativt och leder till stor osäkerhet kring barnets situation.

Utredningen har haft kontakt med verksamma aktörer och med barn som har erfarenhet av vård enligt LVU. Företrädare för socialnämnderna har uppgett att upprepade hemtagningsutredningar är ett reellt problem som upptar socialnämndens resurser och kan spä på konflikten mellan socialnämnden och vårdnadshavarna. De barn som utredningen har pratat med har berättat om den frustration som upprepade hemtagningsutredningar skapat och en känsla av att vårdnadshavarna inte kunde låta barnet vara i fred samt en påtaglig försämring av skolresultat och mående.

Utredningens bedömning är att upprepade hemtagningsutredningar riskerar att påverka ett barn negativt liksom hans eller hennes möjlighet att komma till ro och anpassa sig till sin miljö. Upprepade hemtagningsutredningar innebär också att socialtjänsten behöver lägga tid och resurser på att genomföra utredningar i stället för att exempelvis kunna erbjuda vårdnadshavaren mer stöd eller fler insatser. En vårdnadshavare som vid upprepade tillfällen begär hemtagningsutredningar kan också ha svårare att ta till sig erbjudna insatser eller komma till den insikt om förutsättningarna som föranledde vården som krävs för att vården ska kunna upphöra. Det är således ingen som gynnas av upprepade hemtagningsutredningar och begäran om att vården ska upphöra – allra minst barnen.

I den danska och norska lagstiftningen finns begränsningar i rätten att begära omprövning av vården. I Danmark kan möjligheten att begära att vården ska upphöra på grund av föräldrarnas förhållanden begränsas när barnet har varit placerat i tre år. Om det har skett en väsentlig förändring som avser barnet eller placeringsstället kan dock föräldrarna ändå få en prövning. I Norge kan parterna inte kräva att en hemtagningsbegäran ska behandlas av en fylkesnämnd om ärendet har behandlats av nämnden eller domstolen under de senaste tolv månaderna.

Europadomstolen har prövat ett antal mål mot Norge under den senaste tiden. Frågan om begränsningen av möjligheten att begära omprövning av vården har, såvitt utredningen känner till, inte varit föremål för Europadomstolens direkta prövning. Domstolen har dock, i ett mål som rörde tillåtligheten av ett begränsat umgänge, konstaterat att de norska processuella bestämmelserna tillgodosåg klagandenas rättigheter.[169] Av förarbetena till den nya norska barnevernsloven framgår att den norska lagstiftaren bland annat har lagt Europadomstolens konstaterande till grund för förslaget att begränsningsregeln ska föras över till den nya lagen.[170]

Utredningen om tvångsvård för barn och unga (SOU 2015:71) föreslog att en begränsning av möjligheten att begära en hemtagning skulle införas, särskilt med hänsyn till barnets behov av stabilitet. Tvångsvårdsutredningens förslag innebar att socialnämnden inte skulle behöva pröva en begäran från en

[169] K.O. och V.M. mot Norge, punkt 62.
[170] Prop. 133 L s. 215. Av de norska förarbetena framgår även att utredningen föreslog att begränsningstiden skulle förlängas till två år. Förslaget avvisades dock i propositionen som alltför långtgående.

vårdnadshavare om att vård enligt 2 § LVU skulle upphöra om frågan om vård hade prövats av nämnden eller rätten de senaste tolv månaderna.

Utredningen anser att det är påkallat med en bestämmelse som begränsar en vårdnadshavares möjlighet att begära att vård med stöd av 2 § LVU ska upphöra. Det primära skälet är barnets behov av stabilitet. Det går också att, precis som tvångsvårdsutredningen gjorde, ifrågasätta rimligheten i att rättsväsendet ska hantera upprepade hemtagningsbegäran. Det kan i sammanhanget också framhållas att det är mycket få begäran om hemtagning som får bifall, se nedan avsnitt 11.1. De resurser som finns inom den sociala barnavården kan användas på ett betydligt bättre och effektivare sätt. Utredningen föreslår därför att en begränsningsregel ska införas.

Utredningens förslag är huvudsakligen detsamma som tvångsvårdsutredningen föreslog, nämligen att en socialnämnd inte *behöver* pröva en begäran om att vård enligt 2 § LVU ska upphöra. När det gäller tidsgränsen har utredningen övervägt att föreslå tolv månader. I det här avseendet måste dock beaktas att det finns ett förslag om att en socialnämnd redan efter två års placering ska överväga om vårdnadsöverflyttning ska ske.[171] Att i ett sådant fall ha en tidsspärr på tolv månader framstår som alltför långtgående. Utredningen föreslår därför att tidsgränsen bestäms till sex månader.

Bestämmelsen innebär att en socialnämnd inte *behöver* pröva en begäran om att vård enligt 2 § LVU ska upphöra om socialnämnden eller domstolen har prövat frågan de senaste sex månaderna. Detta är inte detsamma som att en socialnämnd är förhindrad att pröva en hemtagningsbegäran inom den angivna tiden. Om det har skett en förändring som är av betydelse för om vården ska upphöra ska en socialnämnd givetvis inleda en hemtagningsutredning.

För vårdnadshavare vars barn vårdas med stöd av 3 § LVU införs ingen begränsning av möjligheten att begära att vården ska upphöra.

10.9 Flyttningsförbudet tas bort i LVU och flyttas till SoL

Utredningens förslag: Möjligheten att besluta om flyttningsförbud i samband med att vård enligt LVU upphör tas bort. Det ska fortfarande vara möjligt att meddela beslut om flyttningsförbud i samband med att en frivillig placering enligt SoL upphör. Bestämmelserna om flyttningsförbud flyttas därför till SoL.

Enligt 24 § LVU får förvaltningsrätten efter ansökan från en socialnämnd för viss tid eller tills vidare förbjuda den som har vårdnaden om ett barn att ta honom eller henne från exempelvis ett familjehem. För att ett sådant förbud ska meddelas krävs att det finns en påtaglig risk för att ett barns hälsa eller utveckling skadas om han eller hon skiljs från hemmet. Ett flyttningsförbud

[171] Lagrådsremiss den 3 februari 2022, Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat.

kan meddelas tills vidare eller för en begränsad tid. En socialnämnd ska minst en gång var tredje månad överväga om flyttningsförbudet fortfarande behövs. Beslut om flyttningsförbud kan, enligt nuvarande lydelse, fattas i situationer där ett barn har varit frivilligt placerat med stöd av SoL men där vårdnadshavaren avser att hämta hem sitt barn och i samband med ett beslut om upphörande av vård enligt LVU.

Syftet med bestämmelserna om flyttningsförbud beskrivs närmare i avsnitt 5.4. Här kan kort konstateras att flyttningsförbudets syfte är att förhindra en hemtagning av barnet vid en olämplig tidpunkt eller alltför snabbt. Genom bestämmelserna om flyttningsförbud ges en socialnämnd möjlighet att förbereda barnets hemtagning så att den kan ske så skonsamt som möjligt. Bestämmelsen syftar också till att bevaka barnets bästa. I bedömningen av om det finns en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas ska hänsyn tas till barnets ålder, utvecklingsgrad, egenskaper och känslobindningar. Den tid som ett barn har vårdats på en annan plats än i det egna hemmet, barnets levnadsförhållanden och de förhållanden som barnet skulle komma till kan också beaktas. Föräldrarnas kontakter med barnet under den tid som de har varit åtskilda bör också kunna vägas in.[172]

Prövningen som ska göras av om ett flyttningsförbud ska meddelas liknar till stor del den prövning som följer av utredningens förslag till 21 § andra och tredje styckena LVU. Båda bestämmelserna innebär att hänsyn ska tas till vad som bedöms vara barnets bästa, och inte primärt till om förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 § LVU är uppfyllda. Vidare innebär båda bestämmelserna – åtminstone i praktiken – att barnet fortsätter att vårdas med stöd av en annan grund än de som framgår av 2 eller 3 § LVU. Bestämmelserna är alltså till viss del överlappande och det kan ifrågasättas om det, inom ramen för LVU, finns behov av båda.

Som utredningen har redogjort för i avsnitt 0 används bestämmelserna om flyttningsförbud i begränsad omfattning. Dessutom prövas frågan om flyttningsförbud många gånger i en separat process, vilket kan leda till dubbla domstolsprocesser. En konstruktion som möjliggör dubbla domstolsprocesser har flera nackdelar. Medan domstolsprocesserna pågår uppstår en stor osäkerhet hos barnet, föräldrarna och familjehemsföräldrarna. För ett barn, som är i behov av stabila och trygga förhållanden, kan detta vara mycket negativt. Dessutom kan motsättningarna mellan föräldrarna och socialnämnden skärpas och försvåra socialnämndens fortsatta arbete med familjen. Processandet är också kostnadskrävande och tar lång tid. Om väl ett flyttningsförbud meddelas ska behovet av det övervägas minst var tredje månad. Vetskapen om att beslutet ska omprövas efter förhållandevis kort tid kan leda till osäkerhet för barnet, föräldrarna och familjehemsföräldrarna. Detta bidrar inte till ett barns behov av stabila och trygga förhållanden. En reglering som möjliggör dubbla domstolsprocesser har således inte ett barnrättsperspektiv.

[172] Lundgren och Svensson, Nya sociallagarna, Juno, kommentaren till 24 § LVU.

Det finns flera fördelar med att samordna förfarandena som syftar till att hänsyn ska kunna tas till barnets bästa. Det främsta är naturligtvis att det kan ske inom ramen för en och samma process. Att ett barn fortsätter att vårdas med stöd av den föreslagna bestämmelsen i 21 § andra stycket LVU innebär också att barnet alltjämt är placerat med stöd av LVU. Detta innebär bland annat att en socialnämnds samtliga skyldigheter när det gäller placerade barn kvarstår, exempelvis att tillgodose ett barns behov av umgänge med sin vårdnadshavare och att göra regelbundna besök hos barnet. Att socialnämnden behåller samtliga sina skyldigheter innebär också att nämnden fortfarande har möjlighet att gripa in och vidta åtgärder. Enligt utredningens mening skulle detta kunna öppna för att fler barn kan vårdas med stöd av LVU i det egna hemmet, framför allt när det närmar sig att besluta om att vården ska upphöra.

Utredningens bedömning är att tillämpningsområdet för flyttningsförbudet täcks in av förslaget till 21 § andra och tredje styckena LVU. Det finns således inget behov av att behålla bestämmelserna om flyttningsförbud i LVU. I de fall där det tidigare kunde ha meddelats ett flyttningsförbud kan barnet i stället fortsätta att vårdas med stöd av förslaget till 21 § andra stycket LVU. Utredningens bedömning är att detta kan skapa en tryggare och stabilare tillvaro för parterna och större möjlighet för socialnämnden att fortsätta att arbeta med barnet, föräldrarna och familjehemsföräldrarna.

För ett barn som är frivilligt placerat med stöd av SoL kan det dock alltjämt finnas ett behov av att kunna använda bestämmelserna om flyttningsförbud i samband med att vården upphör. Det kan till exempel vara fråga om en vårdnadshavare som plötsligt inte längre samtycker till vården. En socialnämnd behöver då kunna vidta åtgärder för att hindra en skadlig hemtagning. Eftersom tillämpningsområdet begränsas till frivilligt placerade barn enligt SoL föreslår utredningen att bestämmelserna om flyttningsförbud flyttas till SoL.

Innan nuvarande LVU trädde i kraft 1990 fanns bestämmelserna om flyttningsförbud i SoL. Som skäl för att bestämmelserna i stället togs in i LVU angavs att flyttningsförbudet är ett tvångsingripande och att det kan ifrågasättas om sådana bestämmelser ska finnas i en lag som bygger på frivillighet.[173] Dessa synpunkter gör sig naturligtvis fortfarande gällande. Utredningens förslag leder till att bestämmelserna om flyttningsförbud bara kan användas när barnet har varit placerat med stöd av SoL. Bestämmelserna bör därför, av pedagogiska och logiska skäl, finnas i samma lag.

[173] Prop. 1989/90:28 s. 81 f.

10.10 Barnrättsperspektivet stärks genom att barn benämns i lagen

Utredningens förslag: För att stärka barnrättsperspektivet kompletteras *den unge* genomgående med *barnet eller* i de bestämmelser som är tillämpliga på barn. Med barn avses varje människa under 18 år. Med den unge avses varje människa mellan 18 och 20 år. En definition av barn respektive den unge eller ung person införs i 1 § LVU.

Som en konsekvens av detta föreslås även att *barn* ska ingå i lagens namn. Lagen föreslås därför ändra namn till lagen med särskilda bestämmelser om vård av *barn* och unga.

Det genomgående syftet med utredningens förslag är att stärka barnrättsperspektivet och tryggheten för placerade barn. Ett sådant syfte talar för att en rad förslag till ändringar läggs fram. Inom ramen för utredningens begränsade uppdrag har vi lagt fram förslag som kan stärka barnrättsperspektivet och tryggheten för placerade barn i samband med vårdens upphörande. Vissa direkta följdändringar är dock påkallade för att förslagen ska vara ändamålsenliga.

För att stärka och synliggöra barnrättsperspektivet föreslår utredningen att barn ska inkluderas i den faktiska lagtexten och i lagens namn. LVU är tillämplig på barn och unga upp till 21 år beroende på vilken av 2 eller 3 § LVU som är tillämplig. Majoriteten av de som vårdas med stöd av lagen är dock under 18 år[174], vilket innebär att den huvudsakliga tillämpningen av lagen alltså rör barn. Trots detta nämns ordet *barn* bara i tre bestämmelser i nuvarande LVU.[175] För att spegla hela tillämpningsområdet, och för att anlägga ett tydligt barnrättsperspektiv, föreslår utredningen att *den unge* byts ut mot *barnet eller den unge* i de bestämmelser som är tillämpliga på en person under 18 år.

Utredningen föreslår också att en definition av *barn* och *den unge* eller *ung person* förs in i 1 § LVU. Definitionen av barn – varje människa under 18 år – härrör från barnkonventionens definition.[176] Det är också samma definition som finns i 1 kap. 2 § SoL. Med *den unge* eller *ung person* avses varje människa mellan 18 och 20 år. En ung person omfattas alltså av lagen tills han eller hon fyller 21 år. Utredningen är medveten om att definitionen av ung person, eller den unge, inte finns i exempelvis SoL. Definitionen är dock tydlig och pedagogiskt nödvändig, särskilt eftersom utredningens förslag till ny grund för fortsatt vård enligt 21 § andra stycket LVU är tillämplig på barn (och inte på en ung person).

Eftersom *barnet* förs in i lagstiftningen bör detta även återspeglas i namnet på lagen. Utredningen föreslår därför att lagen hädanefter ska heta lagen med

[174] Se exempelvis Socialstyrelsens statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020, ”Vård 1 nov 2020 – insats-ålder”.
[175] 1 § LVU, 14 § LVU och 45 § LVU.
[176] Artikel 1 i barnkonventionen.

särskilda bestämmelser om vård av barn och unga. Lagen kan förslagsvis förkortas LBU.

11 Konsekvenser för ärendehanteringen

11.1 Begäran om att vård enligt LVU ska upphöra

Vård enligt LVU ska omprövas om vårdnadshavaren eller barnet, om han eller hon har fyllt 15 år, begär det. Det finns ingen begränsning i rätten att begära att vården ska upphöra, vilket innebär att vårdnadshavarna och barnet eller den unge när som helst kan begära att socialnämnden ska besluta att vården enligt LVU ska upphöra. En socialnämnd ska vidare på eget initiativ pröva om vården kan upphöra när det finns skäl till det.[177]

En begäran om att vården ska upphöra innebär att det uppkommer ett förvaltningsrättsligt ärende som ska utredas och avgöras genom ett formellt beslut. Det gäller även om vårdnadshavaren eller barnet eller den unge med korta tidsintervall aktualiserar frågan på nytt. Detsamma gäller om begäran i stället avser en omplacering till ett annat familjehem, stödboende eller HVB.[178] Beslut som innebär avslag på en begäran om att vården ska upphöra eller genomföras någon annanstans kan överklagas (se 41 § LVU).

Utredning i samband med begäran om upphörande av vård

För att en socialnämnd ska kunna ta ställning till en begäran om att vård enligt LVU ska upphöra inleds en utredning enligt 11 kap. 1 § SoL, som brukar kallas för en hemtagningsutredning. Vid en sådan utredning är bestämmelserna i 11 kap. 2 § SoL tillämpliga. Det innebär bland annat att utredningen ska bedrivas skyndsamt och i normalfallet vara slutförd senast inom fyra månader. Det finns inga bestämmelser i SoL eller LVU som i detalj reglerar vad en utredning i samband med en begäran om upphörande av vård ska innehålla. Av 11 kap. 2 § SoL framgår dock att den inte ska göras mer omfattande än vad som är motiverat av omständigheterna i ärendet.[179]

Högsta förvaltningsdomstolens praxis ger lite mer ledning i frågan. Av den framgår att en socialnämnd har ett långtgående ansvar för den utredning som ska ligga till grund för ett beslut i ett ärende om upphörande av LVU-vård. Frågan som ska prövas är om det fortfarande finns skäl för vården. Tyngdpunkten i utredningen måste ligga på de aktuella förhållandena. Om grunden för den pågående LVU-vården är omsorgsbrister i hemmet måste utredningen klarlägga om och i så fall i vilken utsträckning dessa brister fortfarande kvarstår och hur de förhåller sig till barnets eller den unges eventuella vårdbehov.[180]

Som stöd för socialnämndens arbete med barn och unga har Socialstyrelsen utvecklat handläggnings- och dokumentationssystemet Barns behov i centrum

[177] Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten, s. 292.
[178] Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten, s. 292.
[179] Placerade barn och unga – handbok för socialtjänsten, s. 293.
[180] HFD 2014 ref. 50.

(BBIC). Systemet syftar till att ge stöd genom hela processen, från aktualisering till dess att en eventuell insats är avslutad.[181] Arbetet med hemtagningsutredningar bedrivs i normalfallet i enlighet med BBIC-systemet.

Handläggningen i domstol

Ett beslut som rör inledande av vård eller upphörande av vård enligt LVU kan överklagas till en förvaltningsrätt. Förfarandet i förvaltningsrätten och de övriga förvaltningsdomstolarna regleras i förvaltningsprocesslagen (1971:291). Förvaltningsprocessen är i huvudsak skriftlig, men i LVU-mål är huvudregeln att en muntlig förhandling ska hållas om det inte är uppenbart att det inte behövs (35 § LVU). Den muntliga förhandlingen är dock bara ett komplement till det skriftliga förfarandet.

Förvaltningsrättens dom kan överklagas till kammarrätten av den part som rätten gått emot (41 § LVU). Det krävs inte prövningstillstånd för att kammarrätten ska pröva ett överklagat mål.

Kammarrättens dom kan överklagas till Högsta förvaltningsdomstolen. För att Högsta förvaltningsdomstolen ska pröva ett överklagat mål krävs att prövningstillstånd meddelas.

Under 2020 och 2021 kom det vardera året in cirka 5 400 mål som rörde vård enligt LVU till förvaltningsrätterna.[182] Sett till förvaltningsrätternas samlade måltillströmning är LVU-målen förhållandevis få; av samtliga inkomna mål under 2021 utgjordes drygt 3 procent av LVU-mål.[183]

Av statistiken går det inte att utläsa hur många av de inkomna målen som rörde beredande respektive upphörande av vård. I det pågående forskningsprojektet ”Hotel California – om inlåsningseffekter vid upphörande av vård enligt LVU” har de forskare som ingår i projektet tagit del av samtliga avgöranden från förvaltningsrätterna under 2020 som rörde LVU. De har identifierat 278 avgöranden som rörde begäran om upphörande av vård för ett barn som vårdades med stöd av 2 § LVU. Av dessa återförvisades 5 till socialnämnden, i 11 fall beslutade förvaltningsrätten att vården skulle upphöra och i 262 fall beslutade förvaltningsrätten att vården skulle fortsätta.[184]

11.2 Överväganden

Genom utredningens förslag föreslås att en ny grund för vård med stöd av LVU införs. Den nya grunden kan aktualiseras först när frågan om huruvida vården ska upphöra har väckts. Det krävs alltså att en socialnämnd vid sina regelbundna överväganden respektive omprövningar överväger att besluta att vården ska upphöra eller att en part begär att en hemtagningsutredning ska

[181] Utreda barn och unga – Handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen, s. 37.
[182] Domstolsstatistik 2020, s. 30, och uppgift från Domstolsverkets statistikprogram Qlik.
[183] Uppgift från Domstolsverkets statistikprogram Qlik.
[184] Uppgift från Håkan Gustafsson, Sebastian Wejedal och Allison Östlund i forskningsprojektet Hotel California (https://www.kau.se/nyheter/hotel-california-nytt-forskningsprojekt-om-inlasningseffekter-nar-lvu-vard-upphor).

göras för att grunden ska aktualiseras. Det finns ingen statistik över hur många begäran om hemtagningsutredningar som kommer in till socialnämnderna per år, men utifrån de domstolsavgöranden som forskningsprojektet Hotel California tagit del av från 2020 kan man anta att det rör sig om ett par hundra per år.

Förslagets påverkan på socialnämndernas ärendehantering

En socialnämnd har redan i dag ett långtgående ansvar för den utredning som ligger till grund för ett beslut i ett ärende om upphörande av vård enligt LVU. Den utredning som en socialnämnd ska göra sker inom ramen för det etablerade BBIC-systemet som alla Sveriges kommuner har licens att använda.[185] Den nya grunden skulle innebära att en socialnämnd, om den finner att förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 § LVU inte längre föreligger, också ska bedöma om det finns en risk att barnets hälsa eller utveckling allvarligt skadas om vården upphör. Vid den här bedömningen ska barnets bästa vara avgörande, och till hjälp vid bedömningen av vad som är barnets bästa finns ett antal omständigheter uppräknade. De uppräknade omständigheterna bör – till stora delar – vara sådant som socialnämnden redan behöver ha kännedom om för att kunna bilda sig en uppfattning om ifall vården ska upphöra eller inte. Efter vad utredningen kan bedöma borde själva utredningsarbetet alltså påverkas i liten utsträckning.

Utredningens förslag om att begränsa en vårdnadshavares möjlighet att begära en hemtagningsutredning bedöms ha positiv inverkan på en socialnämnds ärendehantering och arbetsbelastning.

En annan sak är att antalet begäran om hemtagningsutredning kan komma att öka, utifrån den mediala uppmärksamhet som placerade barn i allmänhet har fått under det senaste året och förslaget att en socialnämnd ska överväga vårdnadsöverflyttning redan efter två år. Detta skulle naturligtvis kunna påverka ärendehanteringen hos socialtjänsterna och socialnämnderna i landet i betydande grad.

Utredningen har haft en dialog med en enhetschef för socialförvaltningen i en västsvensk kommun samt en regional utvecklingsledare och projektledare för barn och unga i Göteborgsregionen – båda med lång erfarenhet som socialsekreterare – för att få ett praktiskt perspektiv. De instämde i bedömningen att utredningens förslag skulle påverka såväl socialnämndens som socialtjänstens arbete i liten utsträckning. De framförde att arbetet i samband med en hemtagningsutredning redan i dag bedrivs på ett sätt som sätter barnet i centrum och som innehåller många av de omständigheter som utredningen föreslår. Deras uppfattning var att en sådan lagstiftning som utredningen nu föreslår snarare skulle spegla både det faktiska arbetssättet och socialnämndens bedömning på ett mer adekvat sätt.

[185] Uppgift från Socialstyrelsens webbplats, https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/barn-och-unga/barn-och-unga-i-socialtjansten/barns-behov-i-centrum/krav-for-bbic/.

Utredningen föreslår också att om en socialnämnd finner att ett barn ska fortsätta att vårdas med stöd av den föreslagna bestämmelsen i 21 § andra stycket LVU i stället för med stöd av 2 eller 3 § LVU ska nämnden fatta ett särskilt beslut om fortsatt vård. Beslutet ska underställas förvaltningsrätten inom fyra veckor från dagen för beslutet.

Att en socialnämnd ska fatta ett särskilt beslut utgör framför allt en skillnad när det gäller barn som är placerade med stöd av 2 § LVU. Det kan dock antas att det kommer att vara ett förhållandevis begränsat antal beslut som prövas enligt den föreslagna bestämmelsen i 21 § andra stycket LVU. För barn som är placerade med stöd av 3 § LVU ska nämnden, som framgår ovan, med sex månaders mellanrum pröva om vården ska fortsätta, vilket redan resulterar i ett överklagbart beslut. Om en vårdnadshavare begär att en socialnämnd ska göra en hemtagningsutredning mynnar även det ut i ett överklagbart beslut. Utredningens förslag bedöms därför sammantaget ha en mindre påverkan på socialnämndernas arbete när det gäller att ett särskilt beslut ska fattas.

Desto större påverkan kan utredningens förslag ha i den delen det innebär att beslutet ska underställas förvaltningsrättens prövning inom viss tid. En socialnämnd behöver därmed medverka i en domstolsprocess. Redan nu är en socialnämnd – naturligtvis – part vid en begäran om hemtagning samt vid en ansökan om flyttningsförbud. Genom att utredningens förslag tar bort möjligheten att besluta om flyttningsförbud i samband med att vård enligt LVU upphör behöver nämnden däremot inte driva och medverka i dubbla processer. Det är därför svårt att bedöma hur stor skillnaden blir i förhållande till nuvarande ordning. En viss ökad arbetsbelastning bör dock kunna förväntas av att ett beslut ska underställas rättens prövning.

Påverkan på domstolarna och en möjlig effekt av att flyttningsförbudet tas bort

Det är till viss del svårt att överblicka vilka konsekvenser förslaget får för domstolarnas målhantering. Det processuella förfarandet i förvaltningsdomstolarna ändras inte genom förslaget – huvudregeln är redan att muntliga förhandlingar ska hållas. Vidare är bestämmelserna om när ett offentligt biträde ska förordnas desamma. Det som kan påverka förfarandet i domstol är att omfattningen av prövningen till viss del vidgas. Liksom för socialnämndernas del är dock de omständigheter som utredningen föreslår att domstolen ska beakta sådana som bör ingå i det material som domstolen redan nu ska bedöma. Det är möjligt att det kan uppstå ett behov av annan eller ytterligare utredning – till exempel i form av muntlig bevisning – men i övrigt bör förslaget inte innebära någon större påverkan på förfarandet vid domstolarna.

De domare i förvaltningsrätt som utredningen har varit i kontakt med har gett uttryck för att de i mångt och mycket redan resonerar i termer av vad som är barnets bästa i samband med att en part begär att vården ska upphöra och att utredningens förslag därför inte bör ha någon betydande påverkan på domstolens arbetsbelastning.

Något som faktiskt kan ha en betydande påverkan på domstolarnas arbete och de inblandade aktörerna är utredningens förslag om att flyttningsförbudet inom LVU tas bort och en vårdnadshavares möjlighet att begära en hemtagningsutredning begränsas.

Så som nuvarande lagstiftning ser ut prövas frågan om vården ska upphöra i ett mål och frågan om flyttningsförbud i ett annat. Genom utredningens förslag skulle sådana parallella processer inte längre behövas, utan de aktuella frågorna kan prövas i ett och samma mål. Även om omfattningen av prövningen kan bli något vidare menar utredningen att detta bör ha en positiv effekt på socialnämndernas och domstolarnas arbetsbelastning.

Utredningens förslag innebär att förvaltningsrätten ska pröva en socialnämnds beslut om att vården om ett barn ska fortsätta med hänvisning till den föreslagna bestämmelsen i 21 § andra stycket LVU i stället för 2 eller 3 § LVU. Detta kan leda till en ökad måltillströmning hos förvaltningsrätterna. Hur stor en sådan ökning kan bli är dock svårt att bedöma, särskilt eftersom en del av ökningen till viss del bör motsvara de mål som redan i dag handläggs som mål om upphörande av vård enligt LVU. Ställs förslaget i den här delen mot förslaget att ta bort flyttningsförbudet i LVU och möjligheten att begränsa en vårdnadshavares möjlighet att begära att vård som ges med stöd av 2 § LVU ska upphöra mot varandra bör den sammanlagda påverkan vara förhållandevis liten.

Ekonomiska konsekvenser

Eftersom utredningens förslag innebär att en ny grund för fortsatt vård enligt LVU införs kan det få till följd att ett barn fortsätter att vårdas en längre tid med stöd av lagen än i dag. Om ett barn vårdas med stöd av lagen under en längre tid kan det få en ekonomisk påverkan på kommunernas budget. Hur många dessa barn kan komma att bli är dock svårt att bedöma, särskilt eftersom en del av de barnen bör motsvara de som annars hade blivit kvar i tvångsvården med stöd av ett flyttningsförbud eller blivit föremål för någon annan form av social insats.

Att flyttningsförbudet tas bort i LVU innebär, som redogjorts för ovan, att det inte längre kommer att krävas parallella processer utan att en samlad bedömning kan göras inom ramen för ett och samma mål eller ärende. Detta bör ha en positiv påverkan på socialnämndernas och domstolarnas resurser. En sådan påverkan bör även förslaget om att begränsa vårdnadshavarens möjlighet att begära en hemtagningsutredning ha. Genom att socialnämnden inte behöver pröva en sådan begäran inom ett visst tidsspann kan nämndens – och i slutändan domstolarnas – resurser användas på ett mer ändamålsenligt sätt.

Utredningens förslag innebär att ett beslut om att vård ska ges med stöd av den föreslagna bestämmelsen i 21 § andra stycket LVU i stället för 2 eller 3 § LVU ska underställas förvaltningsrätten inom viss tid. Detta bedöms ha en ekonomisk påverkan genom att en socialnämnd behöver medverka i en domstolsprocess och genom att måltillströmningen kan förväntas öka något. Sett i

sammanhanget med övriga förslag till ändringar – särskilt att flyttningsförbudet i LVU tas bort och begränsningen i möjligheten att begära att vården ska upphöra – bedöms de ekonomiska konsekvenserna rymmas inom en socialnämnds eller en domstols befintliga budget.

Syftet med utredningens förslag är att skapa trygghet, stabilitet och långsiktighet för placerade barn och unga. Om syftet uppnås kan vinsterna för samhället bli stora genom att placerade barn och unga får goda möjligheter att utvecklas väl och bidra till samhällets utveckling och välfärd. Det är väl belagt inom forskningen att barn och unga som har varit placerade i samhällsvård senare i livet löper ökad risk för bland annat fysisk och psykisk ohälsa samt problem med sysselsättning och försörjning.[186] Ett stärkt stöd till barn och unga i tvångsvård borde, enligt utredningens uppfattning, på sikt kunna leda till bättre framtidsförutsättningar för barn och unga. Som en följd av detta skulle även kostnaderna för kommunerna och staten minska.

[186] Se bland annat Socialstyrelsens öppna jämförelser 2020 – placerade barns utbildning och hälsa (https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/-oppna-jamforelser/2021-2-7222.pdf). Notera även regeringens uppdrag till Socialstyrelsen att göra utvecklingsinsatser för att långsiktigt stärka förutsättningarna för att placerade barn och unga ska få tillgång till en god hälso- och sjukvård, tandvård och obruten skolgång (Regeringsbeslut S2020/07505).

12 Författningskommentarer

Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Ett övergripande förslag till ändringar i lagtexten är att den unge genomgående ersätts med barnet eller den unge. De paragrafer som i sina hittillsvarande lydelser innehåller den unge ändras således på detta sätt. Som en följd av den övergripande ändringen läggs barn till i lagens rubrik. När det föreslås ändringar i en paragraf har även skall ändras till ska. Vidare har genomgående uttrycket beredas vård bytts ut mot ges vård. Mot detta skulle kunna invändas att det kan framstå som motsägelsefullt att ge någon tvångsvård. Det kan dock noteras att i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård förkommer redan uttrycket ges tvångsvård. I det följande kommenteras andra ändringar särskilt.

Inledande bestämmelse

1 §

Insatser inom socialtjänsten för barn och ungdom ska göras i samförstånd med barnet eller den unge och hans eller hennes vårdnadshavare enligt bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453). Insatserna ska präglas av respekt för barnets och den unges människovärde och integritet.

Den som är under 18 år ska dock ges vård enligt denna lag, om någon av de förutsättningar som anges i 2 eller 3 § eller i 21 § andra stycket är uppfyllda och det kan antas att behövlig vård inte kan ges barnet med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när barnet har fyllt 15 år, av honom eller henne själv.

Vård med stöd av 3 § får även ges till den som har fyllt 18 men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till barnets eller den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke.

Vissa andra åtgärder får vidtas utan samtycke enligt 22 och 31 a §§.

Vid beslut enligt denna lag ska vad som bedöms vara bäst för barnet och den unge vara avgörande.

Med barn avses varje människa under 18 år.

Med ung person eller den unge avses varje människa mellan 18 och 20 år.

Paragrafen motsvarar, med vissa ändringar, nuvarande 1 § LVU. Övervägandena finns i avsnitt 10.10.

I det *andra stycket* har det förts in en hänvisning till vård som fortsätter med stöd av 21 § andra stycket LVU.

I *fjärde* stycket har hänvisningen till flyttningsförbud i 24 § tagits bort.

Ändringen i *femte stycket* innebär en anpassning till artikel 3 i barnkonventionen. Ändringen är redaktionell.

Sjätte stycket är nytt och innehåller en definition av vad som i lagens mening ska betraktas som ett barn. Med barn avses varje människa under 18 år. Definitionen kommer från artikel 1 i barnkonventionen. Samma definition återfinns bland annat i 1 kap. 2 § SoL.

Sjunde stycket är nytt och innehåller en definition av vad som i lagens mening ska betraktas som en ung person eller den unge. Med den unge eller ung person avses varje människa mellan 18 och 20 år. En ung person omfattas alltså av lagen fram till den dagen han eller hon fyller 21 år.

Vården

13 §

Har barnet getts vård med stöd av 2 § eller har vården därefter fortsatt med stöd av 21 § andra stycket, ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vård enligt lagen fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas.

Har barnet eller den unge getts vård med stöd av 3 § eller har vården därefter fortsatt med stöd av 21 § andra stycket, ska socialnämnden inom sex månader från dagen för verkställighet av vårdbeslutet pröva om vård med stöd av lagen ska upphöra. Denna fråga ska därefter prövas fortlöpande inom sex månader från senaste prövning.

När barnet har varit placerad i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes, ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken. Därefter ska frågan övervägas årligen.

Vid övervägande enligt tredje stycket ska följande särskilt beaktas:

- barnets och familjehemsföräldrarnas inställning till en vårdnadsöverflyttning,
- barnets relation till familjehemsföräldrarna och deras förmåga att tillgodose barnets behov av en trygg och god uppväxt,
- familjehemsföräldrarnas inställning till och förmåga att tillgodose barnets behov av kontakt med sina föräldrar och andra närstående, och
- barnets relation till sina föräldrar.

Paragrafen motsvarar, med vissa ändringar, nuvarande 13 § LVU. Övervägandena finns i avsnitt 10.7.

Ändringen i *första stycket* innebär ett tillägg till socialnämndens skyldighet att minst var sjätte månad överväga om vården fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas. Samma skyldighet ska gälla även om ett barn fortsätter att vårdas med stöd av 21 § andra stycket LVU.

Ändringen i *andra stycket* innebär ett motsvarande tillägg till socialnämndens skyldighet att minst var sjätte månad pröva om vården fortfarande behövs. Har barnet inledningsvis vårdats med stöd av 3 § LVU men därefter fortsätter att vårdas med stöd av 21 § andra stycket LVU ska socialnämnden

även fortsättningsvis pröva om vården fortfarande behövs minst var sjätte månad.

Om ett barn fortsätter att vårdas med stöd av 21 § andra stycket LVU är det således det inledande beslutet om vård som avgör om socialnämnden ska överväga respektive pröva om vården behövs.

Första och andra stycket har även moderniserats genom att beretts har ersatts med getts. Ändringen är redaktionell.

Upphörande av vård

21 §

När det inte längre finns förutsättningar för vård enligt 2 eller 3 § och de omständigheter som ledde till ett beslut om vård har förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt ska socialnämnden besluta att vården ska upphöra. Nämnden ska noga förbereda barnets återförening med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne.

Även om förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 § inte längre finns ska vården ändå fortsätta om barnets hälsa eller utveckling riskerar att allvarligt skadas om vården upphör. Vid bedömningen av denna risk ska vad som bedöms vara bäst för barnet vara avgörande.

Vid bedömningen enligt andra stycket ska bland annat följande beaktas:

- barnets inställning till vården och fortsatt placering samt vad barnet uttryckt i övrigt,
- barnets relation till vårdnadshavare, syskon, familjehemmet eller annan omsorgsgivare,
- barnets förankring i förskola eller skola och i den sociala miljön,
- barnets ålder, placeringstid och behov av kontinuitet, och
- om barnet har särskilda behov, pågående behandling eller annan insats.

Om vården ska fortsätta med stöd av andra stycket ska socialnämnden revidera vårdplanen i enlighet med 11 kap. 3 § socialtjänstlagen (2001:453).

Vård som har beslutats med stöd av 2 § eller som fortsätter med stöd av andra stycket ska upphöra senast när barnet fyller 18 år.

Vård som har beslutats med stöd av 3 § ska upphöra senast när den unge fyller 21 år. Vård som beslutats med stöd av 3 § och som fortsätter med stöd av andra stycket ska upphöra när barnet fyller 18 år.

Första till fjärde styckena i bestämmelsen är nya och handlar om hur prövningen av om vården ska upphöra eller inte ska gå till. Övervägandena finns i avsnitt 10.2–10.6.

Bestämmelsen innebär att prövningen av om vård med stöd av lagen ska upphöra ska göras i två steg: ett första steg relaterat till de ursprungliga skälen för vård och de förändringar som har skett samt ett andra steg relaterat till risken för att barnets hälsa eller utveckling allvarligt skadas vid ett uppbrott och återflytt till föräldrahemmet. Det första steget i bedömningen framgår av

bestämmelsens första stycke och det andra steget av bestämmelsens andra och tredje stycke. Även om bestämmelsens första stycke skiljer sig från den tidigare lydelsen av bestämmelsen är avsikten inte att förändra rättsläget utan snarare att kodifiera den praxis som har utarbetats. Avsikten är inte heller att ändra den övergripande utgångspunkten för vård enligt LVU – att vården inte ska pågå längre än nödvändigt och att barnet som huvudregel ska återförenas med sina föräldrar – utan bestämmelsen ska snarare ge förutsättningar för en objektiv och individuell bedömning i de fall där det finns en risk att barnet allvarligt skadas om vården upphör.

För tydlighetens skull kan det framhållas att fortsatt vård med stöd av 21 § andra stycket LVU inte kan komma i fråga om ett barn som fyllt 15 år eller den eller de som har vårdnaden om barnet samtycker till att vård sker. Om behövlig vård kan ges på frivillig väg med samtycke, finns inte något behov av att ge barnet vård med stöd av LVU. Detta följer av 1 § andra stycket LVU. Något behov av att i 21 § LVU påminna om innehållet i 1 § andra stycket LVU kan inte anses finnas.

Det första steget innebär att en prövning ska göras i förhållande till 2 eller 3 § LVU, det vill säga en bedömning av om vårdbehovet kvarstår eller inte relaterat till de ursprungliga skälen för vården utanför det egna hemmet. Ibland framkommer en viss osäkerhet om hur en socialnämnd eller en domstol ska behandla en tillkommande eller ändrad omständighet. Ett exempel kan illustrera detta. Ett barn vårdas med stöd av 2 § LVU på grund av en förälders missbruk. Efter en tid lyckas föräldern bli fri från sitt missbruk men drabbas i stället av en psykisk ohälsa som påverkar hans eller hennes möjligheter att ta hand om barnet. En sådan ändrad eller tillkommande omständighet hänger nära samman med den ursprungliga grunden för vård och måste enligt utredningen anses rymmas inom ramen för prövningen av om det fortfarande finns förutsättningar för vård enligt 2 eller 3 § LVU.

De omständigheter som föranledde ett beslut om vård enligt lagen ska även ha förändrats på ett varaktigt och genomgripande sätt. Kravet på en varaktig och genomgripande förändring kommer inledningsvis från kammarrätternas praxis och finns även med som förslag i Socialdepartementets lagrådsremiss från den 3 februari 2022, Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat. Att det ska vara fråga om en varaktig förändring innebär en värdering av den tid som ändringen har varat. Ändringen ska inte vara tillfällig och den ska bestå över en längre tidsperiod. Det kan exempelvis handla om längden av tiden för drogfrihet, längden av ett uppbrott från en skadlig relation eller längden av en pågående och fungerande medicinering. Vad som utgör en varaktig förändring får bedömas utifrån omständigheterna i varje enskilt fall.

En genomgripande förändring innebär att det inte är tillräckligt med mindre förbättringar av de omständigheter som föranledde ett beslut om vård. Det är inte möjligt att kvantitativt bestämma när en förändring är genomgripande. Det som kan ha betydelse i bedömningen är insikt i de omständigheter som föranledde beslutet om vård, större förändringar av vardagligt umgänge, tillkommande stöd från nätverk eller andra omständigheter som talar för att

förändringen är stabil och allvarligt menad. Även i det här fallet måste bedömningen göras i det enskilda fallet.

Om det fortfarande finns förutsättningar för vård enligt 2 eller 3 § LVU ska vården alltså fortsätta. Detta innebär att prövningen stannar i det första steget.

Om de förhållanden som ledde till ett beslut om vård däremot har genomgått förändringar och dessa är varaktiga och genomgripande – och det inte har tillkommit nya omständigheter – ska prövningen gå vidare till det andra steget i prövningen. Det andra steget innebär att socialnämnden eller domstolen ska pröva om barnets hälsa eller utveckling riskerar att allvarligt skadas genom ett beslut om att vården upphör. Om det finns en sådan risk ska vården inte upphöra. Vid prövningen ska vad som bedöms vara bäst för barnet vara avgörande.

I bestämmelsens andra stycke införs alltså en grund för fortsatt vård enligt LVU även om förutsättningarna för vård enligt 2 eller 3 § LVU inte längre föreligger. För att bestämmelsens andra stycke ska bli tillämpligt krävs att det finns en risk för att barnets hälsa eller utveckling allvarligt skadas genom att vården upphör. Med *risk för att barnets hälsa eller utveckling allvarligt skadas* menas att det ska vara fråga om en viss kvalifikation av skada. Det är inte tillräckligt med en generell farhåga för att barn i allmänhet påverkas av att flytta från en invand miljö till en annan och därigenom vara med om ännu ett uppbrott för att vården ska fortsätta. Det krävs i stället att det finns konkreta omständigheter som med styrka talar för att vården ska fortsätta.

Det ska också finnas ett samband mellan det faktum att vården upphör och risken för att barnets hälsa eller utveckling allvarligt skadas. Eftersom det handlar om att prognostisera en framtida skada kan kravet på detta samband emellertid inte ställas särskilt högt. Det får vara tillräckligt att det kan antas finnas ett samband mellan den allvarliga skaderisken för barnet och ett beslut om vårdens upphörande.

Vid bedömningen av om barnets hälsa eller utveckling riskerar att allvarligt skadas ska vad som bedöms vara bäst för barnet vara avgörande. Detta innebär att socialnämnden eller domstolen ska bedöma vad som är bäst för det enskilda barnet utifrån omständigheterna i målet. Vad som är ett barns bästa är inte något en gång för alla givet utan är en bedömning som måste göras i varje enskilt fall utifrån de rådande omständigheterna. Eftersom det är fråga om tvångsvård krävs dock att tillvägagångssättet för att göra en sådan bedömning är rättssäkert och strukturerat och kan redovisas på ett tydligt sätt. I det tredje stycket anges därför ett antal omständigheter som socialnämnden eller domstolen bland annat ska beakta vid varje bedömning av om vården ska fortsätta eller inte.

Uppräkningen i det tredje stycket är inte uttömmande men består av omständigheter som typiskt sett ska beaktas. Med tanke på att inget barns behov är det andra likt är det inte heller möjligt att rangordna omständigheterna efter vilken betydelse de ska ges eller vilken tyngd varje omständighet ska ha. I slutändan handlar det om att i det enskilda fallet göra en sammanvägd bedömning av samtliga omständigheter.

I nu aktuellt sammanhang är principen om barnets bästa att se som ett tillvägagångssätt i beslutsprocesser. Detta utvecklas i propositionen till inkorporeringen av FN:s konvention om barnets rättigheter (prop. 2017/18:186) och innebär i korthet att ett beslut som rör ett eller flera barn ska innehålla en motivering där det bland annat bör framgå vilka aspekter beslutsfattaren ansett vara relevanta i bedömningen av barnets bästa. Om beslutet inte överensstämmer med barnets bästa bör skälen till att något annat vägt tyngre klargöras för att visa att barnets bästa noga har analyserats och övervägts (s. 96 i propositionen). Praktiska exempel på hur en sådan beslutsprocess och motivering kan se ut finns i Högsta domstolens avgöranden NJA 2020 s. 761 och i mål nr Ö 4545-21 från den 15 december 2021 samt Migrationsöverdomstolens avgörande 2020:24.

Barnets inställning till vården och fortsatt placering samt vad barnet uttryckt i övrigt

Att barnets egen inställning och övriga åsikter ska hämtas in måste vara en självklar del i bedömningen av om vården ska upphöra eller inte, särskilt med hänsyn till artikel 12 i barnkonventionen. Meningen är dock inte att barnet måste lämna en formell inställning till om han eller hon vill att vården ska fortsätta eller upphöra, eller tvingas ha en åsikt om sin situation. Det kan vara så att barnet inte kan bilda sin egen åsikt eller inte vill framföra sin egen åsikt. Det som är viktigt är att ett barn ges en möjlighet att dela sin berättelse och att denna, om barnet vill berätta, beaktas som en del i bedömningen av om vården ska fortsätta eller inte.

Barnets ålder och mognad är relevanta när det kommer till barns uppgifter men först när det kommer till värderingen av uppgifterna. Begreppen har mindre betydelse när det gäller frågan *om* barnets inställning ska hämtas in. Det är viktigt att ha i åtanke att ett barn aldrig har en skyldighet att framföra sina åsikter eller bilda sig en åsikt. Är situationen sådan att barnet inte vill eller kan framföra sin åsikt eller inställning får man försöka klarlägga den på annat sätt, så långt det är möjligt. Detta kan till exempel ske genom att man hämtar in uppgifter från närstående till barnet, förskole- eller skolpersonal eller andra personer som har kännedom om barnets liv och vardag. I vissa fall kan det vara möjligt att ta del av vad barnet tidigare har framfört, exempelvis till socialtjänsten.

I det här avseendet är det av betydelse att skilja på att vad som bedöms vara bäst för barnet ska vara avgörande och vikten av att ge barnet en möjlighet att berätta om sin situation eller ha en inställning till om vården ska fortsätta eller inte. Omständigheten ska inte förstås som att ett barns vilja ska vara avgörande. Det kan således bli aktuellt att besluta i strid med vad ett barn själv har uttryckt. I de fallen är det av särskild vikt att beslutsfattaren tydligt motiverar varför beslutet inte stämmer överens med vad barnet har uttryckt.[187] Det är av stor betydelse att ett barn får information om varför och i vilka avseenden hans

[187] Prop. 2017/18:186 s. 96.

eller hennes inställning behövs och på ett sätt som barnet förstår. Den som ger informationen bör därför så långt som möjligt säkerställa att barnet har förstått informationen och betydelsen av den innan barnet ges möjlighet att berätta vad han eller hon tycker om vården, fortsatt placering och övriga frågor som kan vara av intresse. Ett barns rätt att få komma till tals i frågor som rör honom eller henne samt rätt att få relevant information följer av 36 § första stycket LVU, som är en anpassning till artikel 12 i barnkonventionen. De överväganden som har gjorts i anslutning till 36 § första stycket LVU gör sig gällande även i det här fallet.

Barnets relation till vårdnadshavare, syskon, familjehemmet eller annan omsorgsgivare

Avsikten är att täcka in barnets relation till de vuxna omsorgsgivare som finns i hans eller hennes närhet. Med syskon avses såväl biologiska syskon som familjehemssyskon. Med annan omsorgsgivare avses framför allt personal på HVB eller stödboende. Det är antagligen inte särskilt vanligt att ett barn har en sådan relation till en annan omsorgsgivare som kan likställas med relationerna till vårdnadshavarna eller familjehemmet, men det kan finnas undantag som bör omfattas.

Relationen till och kontakten med vårdnadshavare kan vara av stor betydelse vid bedömningen av om vården ska fortsätta eller inte. Har barnet haft begränsad kontakt med sina vårdnadshavare eller umgänge som har varit problematiskt kan detta tyda på att det för närvarande inte är till barnets bästa att vården upphör och barnet återförenas med sina vårdnadshavare. Barnets egna uppgifter om kontakten eller umgänget med vårdnadshavarna kan vara av stor betydelse. Placerade barn kan, till exempel av lojalitetsskäl, uppleva att de inte vill, kan eller vågar berätta hur de faktiskt känner inför kontakten eller umgänget med vårdnadshavaren. Den som leder utredningen bör därför så långt det är möjligt säkerställa att det är barnets faktiska berättelse som kommer fram i utredningen.

Även relationen till familjehemmet kan vara av stor betydelse för att avgöra vad som bedöms vara till barnets bästa. Vissa placerade barn behandlas som ett barn i familjen och får en naturlig familjetillhörighet, medan andra familjehem bedrivs mer eller mindre professionellt. Barnets möjlighet att stanna kvar i samma familjehem vid fortsatt vård enligt bestämmelsen kan därför vara en sådan faktor som spelar in i bedömningen av om vården ska fortsätta. Om barnet inte kan stanna kvar i samma familjehem kan det vara en omständighet som talar för att vården ska upphöra.

För att kunna göra en rättvis bedömning av ett barns relation, kontakt och umgänge med vårdnadshavaren är det av vikt att en socialnämnd fullgör sin skyldighet att verka för ett barns kontakt och umgänge med vårdnadshavaren. När det kommer till att bedöma ett barns relation med vårdnadshavaren kan det därför finnas anledning att beakta vilka insatser socialnämnden har

erbjudit. Om inte annat kan det ha betydelse för socialnämndens fortsatta planering av vården, se nedan om socialnämndens skyldighet att revidera vårdplanen.

Barnets förankring i förskola eller skola och i den sociala miljön

För de allra flesta barn innebär ett upphörande av vården också en flytt, byte av skola eller förskola och att han eller hon rycks upp från sin vardagliga miljö och sociala sammanhang. Avsikten är att täcka in sådana omständigheter som kan ha påverkan på barnets vardagliga liv i allmänhet.

Barnets förankring i förskola eller skola kan ha betydelse på olika sätt. För vissa barn kan omständigheterna vara sådana att han eller hon för första gången har kommit till rätta i skolan, fått ett fungerande elevstöd eller någon annan positiv faktor som gör att ett byte av skola skulle få negativa konsekvenser för honom eller henne. För andra barn är inte förankringen i skolan så stark att det bör ha någon större påverkan.

Barnets förankring i den sociala miljön kan till exempel vara kamrater och umgänge, fritidsintressen eller en annan nära relation i den nära sociala miljön. Det kan innefatta barnets relation till mor- och farföräldrar, andra släktingar och närstående, familjehemsmor- och farföräldrar eller andra släktingar och närstående till familjehemmet. Även en särskild förankring på ett HVB kan omfattas av begreppet.

Barnets ålder, placeringstid och behov av kontinuitet

Barnets ålder är medvetet generellt angiven eftersom den kan ha betydelse på flera olika sätt. Att barnet är så pass gammalt att han eller hon närmar sig myndighetsåldern kan tala för att vården ska fortsätta, särskilt om vården har pågått under en stor del av barnets liv. Samtidigt kan det förhållandet att ett yngre barn knappt har vistats i ett familjehem eller liknande tala mot att vården ska fortsätta. Barnets ålder har dock sällan en självständig betydelse utan måste som utgångspunkt sättas i relation till någon annan av de uppräknade omständigheterna.

Barnets placeringstid kan avse tiden som placeringen har pågått eller, om barnet har haft flera olika placeringar, den tid som barnet har varit placerat. Ett barn som har varit placerat under en längre tid i ett och samma hem kan lida större skada av ett uppbrott än ett barn som har varit placerat i flera olika hem, och tvärtom.

Barns behov av kontinuitet är en individuell bedömning och kan påverkas av olika faktorer som ålder, funktionsnedsättning, problem att knyta an till nya personer eller miljöer med mera. Ett barn som bedöms ha ett större behov av kontinuitet kan exempelvis påverkas negativt av att ha varit – eller riskera att vara – med om flera uppbrott.

Om barnet har särskilda behov, pågående behandling eller annan insats

Med särskilda behov avses bland annat olika typer av funktionsnedsättningar och psykiska eller fysiska besvär som kan spela roll för barnets mående om vården upphör. Med pågående behandling eller annan insats avses till exempel en adhd-utredning, en traumabehandling, en stadigvarande kontakt på BUP eller ett särskilt elevstöd i skolan som på ett betydande sätt kan påverkas av att vården upphör. Det skulle till exempel kunna handla om att utredningen eller behandlingen behöver avslutas. Om en sådan behandling eller insats väl har inletts kan det tala för att vården ska fortsätta.

Andra omständigheter som socialnämnden kan beakta

Uppräkningen är som tidigare angetts inte uttömmande. Beroende på omständigheterna i det enskilda fallet kan andra omständigheter vara av betydelse. Sådana omständigheter skulle kunna vara barnets möjligheter att få sina kulturella, språkliga eller religiösa behov och rättigheter tillgodosedda, om förutsättningarna för en vårdnadsöverflyttning i och för sig finns men ännu inte har kommit till stånd eller hur väl barnets hemflytt till vårdnadshavarna är förberedd. Att barnets hemflytt till vårdnadshavarna inte är till fullo förberedd kan tala för att vården inte ska upphöra.

I *fjärde stycket* föreslås en ny bestämmelse som rör socialnämndens skyldighet att revidera vårdplanen vid ett beslut om att vården ska fortsätta enligt andra stycket. Bestämmelsen ger uttryck för att förslaget inte innebär att det ska vara möjligt att behålla barn i tvångsvård under en längre tid än nödvändigt utan att det ska finnas en plan eller en tanke med den fortsatta vården. Det ska finnas konkreta omständigheter som talar för att vården ska fortsätta, och en reviderad vårdplan bör spegla dessa. Den reviderade vårdplanen bör därför i normalfallet ta sin utgångspunkt i de skäl som socialnämnden eller domstolen har anfört till stöd för att vården ska fortsätta. Om vården om barnet exempelvis ska fortsätta med hänsyn till begränsad kontakt med barnets vårdnadshavare bör vårdplanen innehålla en plan för hur umgänget kan förbättras.

Femte och sjätte styckena motsvarar i huvudsak bestämmelsens andra och tredje stycke i den tidigare lydelsen. Även fortsättningsvis bör gälla att vård med stöd av 2 § LVU ska upphöra när barnet fyller 18 år och att vård med stöd av 3 § LVU upphör när den unge fyller 21 år. Vård som har inletts med stöd av 3 § LVU och sedan övergått till vård med stöd av 21 § andra stycket LVU kan inte heller fortsätta efter det att barnet har fyllt 18 år. I de fallen ska också vården upphöra senast när barnet fyller 18 år.

21 a §

Ett barn som har fyllt 15 år och den eller de som har vårdnaden om ett barn får begära att vård utanför det egna hemmet ska upphöra.

En begäran från en vårdnadshavare om att vård som ges med stöd av 2 § eller vård som därefter fortsatt med stöd av 21 § andra stycket ska upphöra behöver inte

prövas av socialnämnden om frågan om vård har prövats av nämnden eller rätten de senaste sex månaderna.

Bestämmelsen är ny. Övervägandena finns i avsnitt 10.8.

Första stycket reglerar parternas rätt att begära att vård enligt LVU ska upphöra.

Andra stycket innebär en begränsning av vårdnadshavarens möjlighet att begära att vård med stöd av 2 § LVU eller vård som därefter har fortsatt med stöd av 21 § andra stycket LVU ska upphöra. En sådan begäran behöver inte prövas av socialnämnden om nämnden eller en domstol de senaste sex månaderna redan har prövat om vård som ges med stöd av 2 § eller 21 § andra stycket LVU ska upphöra. Bestämmelsen innebär dock inte att socialnämnden är förhindrad att pröva begäran om vårdens upphörande inom den angivna tiden.

21 b §

Om en socialnämnd finner att ett barn ska fortsätta att vårdas med stöd av 21 § andra stycket i stället för med stöd av 2 eller 3 § ska nämnden fatta ett särskilt beslut om fortsatt vård.

Beslutet ska underställas förvaltningsrätten senast inom fyra veckor från dagen för beslutet.

Om beslutet inte har underställts förvaltningsrätten inom föreskriven tid, upphör beslutet om vård.

Bestämmelsen är ny. Övervägandena finns i avsnitt 10.7.

Genom bestämmelsens *första stycke* införs en skyldighet för socialnämnden att fatta ett beslut om grunden för vården ändras till 21 § andra stycket LVU. I praktiken borde det oftast komma i fråga vid nämndens skyldighet att överväga respektive pröva om vården behövs eller vid en hemtagningsbegäran. I socialnämndens skyldighet att noga följa vården får dock anses ligga att fatta ett beslut om skälen för vården ändras så snart det finns anledning till det. Eftersom det redan finns ett underliggande beslut om vård införs dock ingen tidsgräns för när socialnämnden ska fatta ett sådant beslut.

I *andra stycket* införs en skyldighet för socialnämnden att underställa en förvaltningsrätt beslutet. Detta ska ske senast inom fyra veckor från dagen för beslutet. Skyldigheten att fatta ett beslut som ska underställas förvaltningsrätten gäller endast när en socialnämnd anser att grunden för vården ändras från 2 eller 3 § LVU till 21 § andra stycket LVU. Om en förvaltningsrätt väl en gång har prövat om det finns grund för att ge vård enligt 21 § andra stycket LVU ska socialnämnden därefter göra överväganden eller fatta beslut vilka inte behöver underställas förvaltningsrätten.

Bestämmelser om handläggningen

39 §

I mål och ärenden om vård enligt 2 eller 3 §, omedelbart omhändertagande enligt 6 eller 6 a §, fortsatt omhändertagande enligt 9 a §, upphörande av fortsatt omhändertagande enligt 9 b §, upphörande av vård eller fortsatt vård enligt 21 §, utreseförbud enligt 31 a §, upphörande av utreseförbud enligt 31 c § eller tillfälligt utreseförbud enligt 31 d § eller vid överklagande enligt 41 § första stycket 1 ska offentligt biträde förordnas för den som åtgärden avser samt för dennes vårdnadshavare, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Till offentligt biträde för barnet eller den unge får endast den förordnas som på grund av sina kunskaper och erfarenheter och även i övrigt är särskilt lämplig för uppdraget.

Behövs offentligt biträde både för barnet eller den unge och för barnets vårdnadshavare, förordnas gemensamt biträde, om det inte finns motstridiga intressen mellan dem.

Vid överklagande enligt 42 § ska offentligt biträde förordnas för den som är under 15 år och som åtgärden avser, om det inte måste antas att behov av biträde saknas.

Offentligt biträde förordnas av den domstol som handlägger målet. I ärenden hos socialnämnd förordnas offentligt biträde av förvaltningsrätten.

Ändringen i *första stycket* innebär att bestämmelsen är tillämplig när frågan är om vården ska fortsätta med stöd av 21 § andra stycket LVU. Ändringen är en följd av att socialnämnden ska fatta ett beslut om den förändrade grunden för vård som därefter ska underställas förvaltningsrätten.

Förslaget till lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

6 kap. Vård utanför det egna hemmet

Flyttningsförbud

17 §

Förvaltningsrätten får efter ansökan av socialnämnden för viss tid eller tills vidare förbjuda den som har vårdnaden om ett barn att ta barnet från ett hem som avses i 6 kap. 6 § första stycket om det finns en påtaglig risk för att barnets hälsa eller utveckling skadas om han eller hon skiljs från hemmet (flyttningsförbud).

Bestämmelsen är ny och handlar om flyttningsförbud. Övervägandena finns i avsnitt 10.9.

Bestämmelsen ersätter 24 § LVU och omfattar endast situationer när barnet har varit placerat med stöd av SoL. Förutom att tillämpningsområdet begränsas är avsikten inte att göra någon saklig ändring av förutsättningarna för ett flyttningsförbud.

Den ursprungliga hänvisningen till SoL har tagits bort.

18 §

Ansökan om flyttningsförbud görs av den socialnämnd som har lämnat medgivande enligt 6 kap. 6 § att ta emot barnet i ett enskilt hem. Samma nämnd beslutar om tillfälligt flyttningsförbud enligt 20 §.

Bestämmelsen är ny och anger vilken socialnämnd som formellt är behörig att ansöka om flyttningsförbud och besluta om ett tillfälligt flyttningsförbud enligt 20 §. Övervägandena finns i avsnitt 10.9.

Bestämmelsen ersätter 25 § LVU och gäller endast barn som är placerade med stöd av SoL. Förutom det begränsade tillämpningsområdet är avsikten inte att göra någon ändring i sak.

Den uttryckliga hänvisningen till SoL har tagits bort.

19 §

Socialnämnden ska minst en gång var tredje månad överväga om ett flyttningsförbud fortfarande behövs.

När ett flyttningsförbud inte längre behövs, ska socialnämnden besluta att förbudet ska upphöra.

Bestämmelsen är ny och ersätter 26 § LVU. Övervägandena finns i avsnitt 10.9.

Avsikten är inte att göra någon ändring i sak. Bestämmelsen påminner om att flyttningsförbud är en temporär åtgärd. Det är socialnämndens uppgift att se till att förbudet inte gäller längre än vad som är nödvändigt med hänsyn till omständigheterna. Så snart det inte finns något behov av åtgärden ska socialnämnden besluta att flyttningsförbudet ska upphöra.

Socialnämnden ska med längst tre månaders mellanrum överväga om ett flyttningsförbud fortfarande behövs. Övervägandet kan ske på samma sätt som för överväganden av om vård enligt 2 § LVU fortfarande behövs.

20 §

Socialnämnden får besluta om tillfälligt flyttningsförbud, om

1. det är sannolikt att ett flyttningsförbud behövs, och
2. rättens beslut om flyttningsförbud inte kan avvaktas med hänsyn till risken för barnets hälsa eller utveckling.

Om socialnämndens beslut om tillfälligt flyttningsförbud inte kan avvaktas, får nämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta om ett sådant förbud. Beslutet ska anmälas vid nämndens nästa sammanträde.

När socialnämnden har ansökt om flyttningsförbud, får även rätten besluta om ett tillfälligt flyttningsförbud.

Bestämmelsen är ny och ersätter 27 § LVU. Övervägandena finns i avsnitt 10.9.

Bestämmelsen reglerar socialnämndens möjligheter att besluta om ett tillfälligt flyttningsförbud i de fall ett slutligt beslut om flyttningsförbud inte kan avvaktas. Bestämmelsen är bara tillämplig i situationer när ett barn är placerat med stöd av SoL. I övrigt är inte avsikten att ändra något i sak.

21 §

Har socialnämnden beslutat om tillfälligt flyttningsförbud, ska beslutet underställas förvaltningsrätten. Då gäller bestämmelserna i 7 § första–tredje styckena lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av barn och unga.

Bestämmelsen är ny och ersätter 28 § LVU. Övervägandena finns i avsnitt 10.9.

Bestämmelsen är bara tillämplig i situationer när ett barn är placerat med stöd av SoL. I övrigt är avsikten inte att göra någon ändring i sak.

22 §

Om förvaltningsrätten fastställer ett beslut om tillfälligt flyttningsförbud, ska socialnämnden inom två veckor från dagen för förvaltningsrättens beslut ansöka om flyttningsförbud.

Bestämmelsen är ny och ersätter 29 § LVU. Övervägandena finns i avsnitt 10.9.

Bestämmelsen är bara tillämplig i situationer när ett barn är placerat med stöd av SoL. I övrigt är inte avsikten att göra någon ändring i sak.

23 §

Ett tillfälligt flyttningsförbud upphör

1. om ansökan om flyttningsförbud inte har gjorts inom den tid som anges i 22 §, eller
2. när rätten avgör frågan om flyttningsförbud.

Om det inte längre finns skäl för ett tillfälligt flyttningsförbud, ska socialnämnden besluta att detta genast ska upphöra. Ett sådant beslut får meddelas också av den rätt som prövar en fråga om flyttningsförbud.

Bestämmelsen är ny och ersätter 30 § LVU. Övervägandena finns i avsnitt 10.9.

Bestämmelsen är bara tillämplig i situationer när ett barn är placerat med stöd av SoL. I övrigt är inte avsikten att göra någon ändring i sak.

24 §

Om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med ett flyttningsförbud eller ett tillfälligt flyttningsförbud får socialnämnden besluta hur barnets umgänge ska utövas med vårdnadshavare och med föräldrar som har umgängesrätt reglerad genom dom eller beslut av domstol eller genom avtal.

Bestämmelsen är ny och ersätter 31 § LVU. Övervägandena finns i avsnitt 10.9.

Bestämmelsen är bara tillämplig i situationer när ett barn är placerat med stöd av SoL. I övrigt är inte avsikten att göra någon ändring i sak.

25 §

I mål och ärenden om flyttningsförbud, fortsatt flyttningsförbud, tillfälligt flyttningsförbud och upphörande av flyttningsförbud gäller bestämmelserna i 34, 35, 37, 39 och 40 §§ lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av barn och unga.

Bestämmelsen är ny och handlar om handläggningen av mål och ärenden som rör flyttningsförbud, fortsatt flyttningsförbud, tillfälligt flyttningsförbud och upphörande av flyttningsförbud. Övervägandena finns i avsnitt 10.9.

Genom bestämmelsen hänvisas till ett antal paragrafer i LVU. Dessa ska äga motsvarande tillämpning för flyttningsförbud, fortsatt flyttningsförbud, tillfälligt flyttningsförbud och upphörande av flyttningsförbud. Det innebär till exempel att reglerna om rätt till offentligt biträde är oförändrade.

16 kap. Övriga bestämmelser

Överklagande och verkställighet av beslut

3 §

Socialnämndens beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol, om nämnden har meddelat beslut i fråga om

- ansökan enligt 2 a kap. 8 §,
- bistånd enligt 4 kap. 1 §,
- vägran eller nedsättning av fortsatt försörjningsstöd enligt 4 kap. 5 §,
- förbud eller begränsning enligt 5 kap. 2 §,
- medgivande enligt 6 kap. 6 §,
- medgivande enligt 6 kap. 12 §,
- återkallelse av medgivande enligt 6 kap. 13 §,
- samtycke enligt 6 kap. 14 §,
- fortsatt flyttningsförbud enligt 6 kap. 19 §, eller
- avgifter eller förbehållsbelopp enligt 8 kap. 4–9 §§.

Beslut i frågor som avses i första stycket gäller omedelbart. En förvaltningsrätt eller kammarrätt får dock förordna att dess beslut ska verkställas först sedan det har vunnit laga kraft.

På begäran av sökanden får verkställandet av beslut om bistånd enligt 4 kap. 1 § senareläggas om verkställandet sker inom ett valfrihetssystem enligt lagen (2008:962) om valfrihetssystem.

I *nionde strecksatsen* införs en möjlighet att överklaga socialnämndens beslut om fortsatt flyttningsförbud enligt 6 kap. 19 § till allmän förvaltningsdomstol. Ändringen är en följd av de ändringar som görs i 6 kap. SoL.

6 §

Till böter döms den som

1. överträder ett förbud eller en begränsning som har meddelats med stöd av 5 kap. 2 §,
2. åsidosätter någon av bestämmelserna i 6 kap. 6 § första stycket eller 12 § första stycket, eller, om inte gärningen är belagd med straff i lagen (1997:192) om internationell adoptionsförmedling, 10 §,
3. överträder ett flyttningsförbud enligt 6 kap. 17 § eller ett tillfälligt flyttningsförbud enligt 6 kap. 20 §,
4. utan tillstånd driver verksamhet som avses i 7 kap. 1 §,
5. i strid mot ett förbud som har meddelats enligt 13 kap. 9 eller 10 § fortsätter verksamheten.

Allmänt åtal för brott som avses i första stycket 1 eller 2 får väckas endast efter medgivande av Socialstyrelsen.

Allmänt åtal för brott som avses i första stycket 3 får väckas endast efter medgivande av socialnämnden eller Socialstyrelsen.

Allmänt åtal för brott som avses i första stycket 4 eller 5 får väckas endast efter medgivande av Inspektionen för vård och omsorg.

I *tredje punkten* finns en ny bestämmelse. Bestämmelsen ersätter 44 § LVU. Bestämmelsen är endast tillämplig i en situation när ett barn är placerat med stöd av SoL och ett flyttningsförbud har meddelats. I övrigt är avsikten inte att göra någon ändring i sak.

Tredje stycket är nytt och motsvarar 44 § andra stycket LVU. Någon ändring i sak är inte avsedd.

13 Källförteckning

Offentligt tryck

Riksdagsskrivelser och betänkanden från riksdagens utskott

Betänkande 2020/21:SoU19 *Frågor om placerade barn och unga*.

Riksdagsskrivelse 2020/21:187.

Propositioner och lagrådsremisser

Lagrådsremiss den 3 februari 2022 *Barnets bästa när vård enligt LVU upphör – lex lilla hjärtat.*

Proposition 1979/80:1 *Om socialtjänsten.*

Proposition 1981/82:168 *Om vårdnad och umgänge m.m.*

Proposition 1989/90:28 *Om vård i vissa fall av barn och ungdomar.*

Proposition 2002/03:53 *Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.*

Proposition 2009/10:232 *Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige.*

Proposition 2012/13:10 *Stärkt stöd och skydd för barn och unga*.

Proposition 2015/16:43 *Stödboende – en ny placeringsform för barn och unga.*

Proposition 2017/18:169 *Stärkt rättssäkerhet vid genomförande av särskilda befogenheter på särskilda ungdomshem och LVM-hem.*

Proposition 2017/18:186 *Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter.*

Regeringens kommittédirektiv

Direktiv 2021:70 *Vikten av trygghet och kontinuitet för barn i utsatta situationer – en översyn av reglerna i föräldrabalken.*

Direktiv 2021:84 *Barn och unga i samhällets vård*.

Statens offentliga utredningar

Ds 2021:7 *Barnets bästa när vård enligt LVU upphör*.

SOU 1997:116 *Barnets bästa i främsta rummet – FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige.*

SOU 1998:31 *Insatser mot psykiska problem hos barn och ungdomar.*

SOU 2015:71 *Barns och ungas rätt till tvångsvård – Förslag till ny LVU.*

SOU 2020:47 *Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag.*

SOU 2020:63 *Barnkonventionen och svensk rätt.*

Regeringsbeslut m.m.

Regeringsbeslut dnr S2020/07505.

Myndighetspublikationer m.m.

Domstolsverket (2020). *Domstolsstatistik 2020*.

Socialstyrelsen (2021). *Öppna insatser utan samtycke – Rapport till regeringen uppdrag S2019/0472/FST*, artikelnummer 2021-5-7428.

Socialstyrelsen, *LVU Handbok för socialtjänsten*, 2020, artikelnummer: 2020-3-6642.

Socialstyrelsen (2020). *Placerade barn och unga – Handbok för socialtjänsten*, artikelnummer 2020-3-6640.

Socialstyrelsen (2020). Statistik om socialtjänstinsatser till barn och unga 2020, tillgänglig via https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/statistik/statistikamnen/barn-och-ungdom/.

Socialstyrelsen (2016). *Utreda barn och unga – handbok för socialtjänstens arbete enligt socialtjänstlagen*, artikelnummer 2015-1-9.

Socialstyrelsen (2006). *Vårdnadsöverflyttningar för barn placerade i familjehem – uppföljning av lagändring enligt proposition 2002/03:53 Stärkt skydd till barn i utsatta situationer*, artikelnummer 2006-109-27.

Rättsfall och myndighetspraxis

Högsta domstolen

NJA 1993 s. 666.

NJA 2014 s. 307.

NJA 2020 s. 761.

Högsta domstolens beslut i mål Ö 4545-21 från den 15 december 2021.

Högsta förvaltningsdomstolen

HFD 2011 ref. 6.

HFD 2011 ref. 13.

HFD 2012 not. 31.

HFD 2012 ref. 35.

HFD 2014 ref. 23.

HFD 2014 ref. 50.

HFD 2015 ref. 7.

RÅ 1985 2:46 I och II.
RÅ 1987 ref. 123.
RÅ 1990 ref. 37.
RÅ 1990 ref. 97.
RÅ 1995 ref. 46.
RÅ 2001 not. 107.
RÅ 2003 not. 102.
RÅ 2008 ref. 55.
RÅ 2009 ref. 64.

Kammarrätterna

Kammarrätten i Göteborgs dom i mål nr 3581-18, dom den 4 oktober 2018.
Kammarrätten i Jönköpings dom i mål nr 984-19, dom den 4 juni 2019.
Kammarrätten i Stockholms dom i mål nr 3267-19, dom den 26 juni 2019.
Kammarrätten i Sundsvalls dom i mål nr 709-19, dom den 4 december 2019.

Migrationsöverdomstolen

MIG 2020:24.

Europadomstolen

Moretti och Benedetti mot Italien, mål 16318/07, dom den 27 april 2010.
Kopf och Liberda mot Österrike, mål 1598/06, dom den 17 januari 2012.
Strand Lobben m.fl. mot Norge, mål 37283/13, dom den 10 september 2019.
K.O. och V.M. mot Norge, mål 64808/16, dom den 19 november 2019.

Justitieombudsmannen

Beslut dnr 2099-2011 den 5 maj 2011.

Internationella dokument

Dokument för FN:s kommitté för barnets rättigheter

CRC/GC/2003/5, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 5 (2003), Allmänna åtgärder för genomförandet av konventionen om barnets rättigheter (artikel 4, 42 och 44.6).* FN:s kommitté för barnets rättigheter. Den 27 november 2003.

CRC/C/GC/7, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 7 (2005), Genomförandet av barnets rättigheter under tidig barndom.* FN:s kommitté för barnets rättigheter. Den 20 september 2006.

CRC/C/GC/12, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12 (2009), Barnets rätt att bli hörd.* FN:s kommitté för barnets rättigheter. Den 20 juli 2009.

CRC/C/GC/13, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 13 (2011), Barnets rätt till frihet från alla former av våld*. FN:s kommitté för barnets rättigheter. Den 18 april 2011.

CRC/C/GC/14, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 14 (2013), Barnets rätt att i första hand få beaktat vad som bedöms vara barnets bästa.* FN:s kommitté för barnets rättigheter. 29 maj 2013.

CRC/C/GC/22, *Gemensam allmän kommentar nr 3 (2017) av FN:s kommitté för skydd av migrantarbetares och deras familjers rättigheter och nr 22 (2017) av FN:s kommitté för barnets rättigheter om de allmänna principerna rörande barns mänskliga rättigheter inom ramen för internationell migration.* FN:s kommitté för skydd av migrantarbetares och deras familjers rättigheter och FN:s kommitté för barnets rättigheter. Den 16 april 2017.

Europarådet

Europadomstolen (2019). *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights, Right to respect for private and family life, home and correspondence.* Europarådet.

Övriga dokument

CCPR, *General comment No. 16: Article 17 (Right to privacy).* FN:s kommitté för mänskliga rättigheter. 1989.

HR/PUB/07/1, *Legislative History of the Convention on the Rights of the Child: Vol. 1 and 2.* Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. United Nations. New York and Geneva, 2007.

Prop. 133 L (2020-2021) *Lov om barnevern (barnevernsloven) og om endringer i barneloven*.

Publikationer från svenska organisationer

Unicef (2021). *Barnkonventionen som lag i praktiken – en granskning av domar från 2020*.

Litteratur

Danelius, Hans (2015). *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*. Norstedts Juridik.

Sandberg, Kirsten m.fl. (2016). *Barnekonvensjonen; Barns rettigheter i Norge*. Universitetsforlaget.

Tobin, John (2019). *The UN Convention on the Rights of the Child – a Commentary*. OUP Oxford.

Övriga källor

Lundgren, Lars och Svensson, Per-Anders, Nya sociallagarna, Juno, version 35, kommentaren till 24 § LVU.

Lönnheim, Charlotte, Lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, 1 §, Lexino den 12 april 2021 (Juno).

Socialstyrelsens webbplats, https://www.socialstyrelsen.se/stod-i-arbetet/barn-och-unga/barn-och-unga-i-socialtjansten/barns-behov-i-centrum/krav-for-bbic/. Hämtad i december 2021.

Socialstyrelsens öppna jämförelser 2020 – Placerade barns utbildning och hälsa, tillgänglig via https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/oppna-jamforelser/2021-2-7222.pdf. Hämtad 2021.

Uppgift från Marie Berlins föreläsning ”Familjehemsvården i siffror” under Socialstyrelsens webbinarium ”Stärkt trygghet för barn som är långsiktigt placerade i familjehem”. 21-10-21.

Uppgift från forskningsdeltagarna i forskningsprojektet Hotel California vid Karlstads universitet, https://www.kau.se/nyheter/hotel-california-nytt-forskningsprojekt-om-inlasningseffekter-nar-lvu-vard-upphor.

Uppgift från Helene Kjellmans föreläsning ”Synen på långsiktigt placerade barn” under Socialstyrelsens webbinarium ”Stärkt trygghet för barn som är långsiktigt placerade i familjehem”. 21-10-21.

Wissö m.fl. *Slutrapportering för projektet Vårdnadsöverflyttning för barn och unga i familjehem*, 2017-03-15.

BILAGA 1

Utredningens direktiv

Uppdrag om att utreda förutsättningarna för att införa barnets bästa som ett självständigt rekvisit vid prövning av upphörande av vård i familjehem enligt LVU

Sammanfattning

En utredare får i uppdrag att

- göra en fördjupad analys av det förslag som Utredningen om tvångsvård för barn och unga lämnade i sitt slutbetänkande (SOU 2015:71) om att barnets bästa ska vara ett självständigt rekvisit vid prövningen av om vård enligt 2 § LVU i familjehem ska upphöra
- analysera konsekvenserna för ärendehanteringen i socialnämnden och förfarandet vid domstol
- analysera remisskritiken
- överväga och lämna förslag på hur en reglering bör utformas som innehåller barnets bästa som ett självständigt rekvisit vid prövningen av om vård enligt 2 § LVU i familjehem ska upphöra
- lämna övriga nödvändiga författningsförslag.

Utredaren ska inom ramen för sitt arbete ta del av den norska, danska och finska lagstiftningens bestämmelser på området.

Utredaren ska vidare inom ramen för sitt arbete ta del av och analysera det förslag som lämnats av Socialdepartementets särskilda utredare (Ds 2021:7).

Utredaren bedriver utredningsarbetet självständigt och lägger sedan fram sitt förslag. Vid genomförandet av uppdraget ska utredaren hålla socialutskottet informerat.

Uppdraget ska redovisas senast den 1 mars 2022.

Regleringen på området

Socialnämnden har ett ansvar för att verka för att barn och unga växer upp under trygga och goda förhållanden. Socialnämnden ska också i nära samarbete med hemmen sörja för att barn och unga som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver och, om barnets eller den unges bästa motiverar det, vård och fostran utanför det egna hemmet (5 kap. 1 § 1 och 8 socialtjänstlagen, förkortad SoL). Insatser med stöd av socialtjänstlagen ska bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet (1 kap. 1 § tredje stycket SoL). Socialtjänstens insatser för ett barn kräver därför samtycke från barnets vårdnadshavare och i vissa fall barnet. Om

vårdnadshavarna och i vissa fall barnet inte samtycker till behövliga insatser ska socialnämnden överväga om barnet har behov av vård enligt tvångslagstiftningen i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, förkortad LVU (jämför 1 kap. 3 § SoL).

Av 1 kap. 2 § andra stycket SoL följer att vid beslut eller andra åtgärder som rör vård- eller behandlingsinsatser för barn ska vad som är bäst för barnet vara avgörande. Vidare följer av 1 § femte stycket LVU att vad som är bäst för den unge ska vara avgörande vid beslut.

Av 1 § LVU framgår att den som är under 18 år ska beredas vård om någon av de situationer som anges i 2 eller 3 § föreligger och det kan antas att behövlig vård inte kan ges den unge med samtycke av den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne och, när den unge fyllt 15 år, av honom eller henne själv. Vård med stöd av 3 § får även beredas den som har fyllt 18 år men inte 20 år, om sådan vård med hänsyn till den unges behov och personliga förhållanden i övrigt är lämpligare än någon annan vård och det kan antas att behövlig vård inte kan ges med den unges samtycke. Av 2 § LVU följer att vård ska beslutas om det på grund av fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i hemmet finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas. Av 3 § första stycket följer att vård också ska beslutas om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom missbruk av beroendeframkallande medel, brottslig verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende. Vidare ska vård, enligt 3 § andra stycket, beslutas om den som dömts till sluten ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § brottsbalken vid verkställighetens slut bedöms vara i uppenbart behov av fortsatt vård för att inte löpa sådan risk som avses i 3 § första stycket LVU.

Socialnämnden ska noga följa vården av den unge (13 a § LVU). Har den unge beretts vård med stöd av 2 § ska socialnämnden minst en gång var sjätte månad överväga om vård enligt lagen fortfarande behövs och hur vården bör inriktas och utformas (13 § första stycket LVU). Har den unge beretts vård med stöd av 3 § ska socialnämnden inom sex månader från dagen för verkställighet av vårdbeslutet pröva om vård med stöd av lagen ska upphöra. Denna fråga ska därefter prövas fortlöpande inom sex månader från den senaste prövningen (13 § andra stycket LVU). När den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år från det att placeringen verkställdes ska socialnämnden särskilt överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § föräldrabalken (13 § tredje stycket LVU).

När vård med stöd av LVU inte längre behövs ska socialnämnden, enligt 21 § LVU, besluta att vården ska upphöra. Nämnden ska noga förbereda den unges återförening med den eller dem som har vårdnaden om honom eller henne. Vården ska förklaras avslutad så snart det inte längre finns behov av att utöva de särskilda befogenheter som lagen ger socialnämnden (prop. 1979/80:1 s. 587 f.). Vård som har beslutats med stöd av 2 § ska dock upphöra senast när den unge fyller 18 år, och vård som har beslutats med stöd av 3 § ska upphöra senast när den unge fyller 21 år.

Socialnämnden har också möjlighet att ansöka hos förvaltningsrätten om att den som har vårdnaden om en underårig förbjuds att ta denne från ett familjehem om det finns en påtaglig risk för att den unges hälsa eller utveckling skadas om han eller hon skiljs från hemmet (s.k. flyttningsförbud, 24–31 §§ LVU). Ett flyttningsförbud kan omfatta placeringar beslutade med stöd av såväl LVU som SoL och är avsett att kunna tillämpas i fall där själva separationen eller flyttningen är skadlig för barnet.[188] Ett flyttningsförbud ska övervägas minst var tredje månad (26 § LVU).

Frågan om vårdnadsöverflyttning till familjehemsföräldrar regleras i föräldrabalken. I 6 kap. § FB anges följande: Har ett barn stadigvarande vårdats och fostrats i ett annat enskilt hem än föräldrahemmet och det är uppenbart att det är bäst för barnet att det rådande förhållandet får bestå och att vårdnaden flyttas över till den eller dem som har tagit emot barnet eller någon av dem, ska rätten utse denne eller dessa att såsom särskilt förordnade vårdnadshavare utöva vårdnaden om barnet. Frågor om överflyttning av vårdnaden i dessa fall prövas på talan av socialnämnden.

Det finns ett starkt samband mellan bestämmelserna om flyttningsförbud och vårdnadsöverflyttning (HFD 2011 ref.13). Bestämmelserna syftar båda till att säkerställa att barnets bästa ska tas till vara i situationer då barnet vistats lång tid i ett familjehem och hunnit få så starka band till detta att det måste sättas i fråga om inte barnet bör bli kvar där. Detta gäller oavsett orsaken till att barnets vistelse i familjehemmet kommit att bli så långvarig. Bedömningen ska göras utifrån barnets perspektiv.

Av 1 § femte stycket LVU framgår att det vid beslut enligt LVU ska vara avgörande vad som är bäst för den unge. Högsta förvaltningsdomstolen har konstaterat att bestämmelsen i 1 § femte stycket LVU inte innebär att överväganden som enbart är relaterade till risken för skada vid en separation från ett familjehem ska vägas in i bedömningen av om vården ska upphöra (se HFD 2012 ref. 35). Även i RÅ 1987 ref. 123 har Högsta förvaltningsdomstolen konstaterat att vården ska upphöra när något behandlingsbehov inte längre finns. Det förhållandet att ett barn som omhändertagits känner oro inför att lämna familjehemmet och eventuellt kan ta skada av en förflyttning får beaktas vid en prövning av frågan om flyttningsförbud.

Riksdagen beslutade i december 2020 om vissa lagändringar i SoL och LVU som syftar till att öka tryggheten för placerade barn och unga (bet. 2020/21:SoU5, rskr. 2020/21:128).

Ändringarna innebär i huvudsak följande. Det tydliggörs vad socialnämnden särskilt ska beakta när nämnden, efter det att barnet eller den unge varit placerad i samma familjehem under tre år, överväger om det finns skäl att ansöka om vårdnadsöverflyttning (6 kap. 8 § tredje stycket SoL och 13 § fjärde stycket LVU). Nämnden har en skyldighet att, efter det att nämnden övervägt den ovan nämnda frågan, årligen överväga om det finns skäl att ansöka om överflyttning av vårdnaden (6 kap. 8 § andra stycket SoL och 13 § tredje

[188] Socialstyrelsen, LVU – En handbok för socialtjänsten, avsnitt 15.3.1, mars 2020.

stycket LVU). En vårdplan som gäller ett barn ska revideras senast när barnet varit placerat i två år. Vårdplanen ska vid denna tidpunkt, om det inte möter särskilda hinder, särskilt avse barnets långsiktiga boende (11 kap. 3 § andra stycket SoL). Särskilda lämplighetskrav ska ställas på det offentliga biträdet för den unge i mål och ärenden enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (39 § andra stycket LVU). Lagändringarna trädde i kraft den 1 mars 2021.

Riksdagen beslutade samtidigt om tre tillkännagivanden till regeringen: om tidpunkten för övervägande av ansökan om vårdnadsöverflyttning, om övervägande av vården och om utvärdering av de särskilda lämplighetskraven för offentliga biträden.

Utredningen om tvångsvård för barn och unga

En särskild utredare tillkallades av regeringen i juli 2012 med uppdraget att göra en översyn av LVU (dir. 2012:79). Huvudsyftet med utredningen var att ytterligare stärka barnrättsperspektivet och rättssäkerheten för barn och unga. Utredningen fick genom tilläggsdirektiv i uppdrag att göra en översyn av hur långsiktigheten och stabiliteten i större utsträckning kan säkerställas för barn som är eller bedöms bli långvarigt placerade (dir. 2014:87).

Utredningen överlämnade sitt slutbetänkande 2015: Barns och ungas rätt vid tvångsvård – Förslag till ny LVU (SOU 2015:71). Utredningen ansåg att barnrättsperspektivet behöver stärkas i tvångsvården av barn och unga och föreslog därför att nuvarande LVU ska ersättas med en ny lag med barnet som rättighetsbärare.

Enligt tilläggsdirektiven skulle utredningen göra en översyn av hur långsiktighet och stabilitet i större utsträckning kan säkerställas för barn som är eller bedöms bli långvarigt placerade. Utredningen ansåg sammantaget att lagstiftningen i högre grad måste ta hänsyn till vissa barns behov av stabilitet i sin uppväxt. Förslagen i denna del ska, enligt utredningen, samtidigt ses mot bakgrund av de förslag som utredningen lämnar om föräldrarnas rättsliga ställning och behov av stöd. Barnets behov av långsiktighet kan i många fall tillgodoses genom att föräldrarna, med adekvat stöd, kan förändra sin situation så att barnet inom rimlig tid kan återförenas med ursprungsfamiljen.

Utredningen anförde att nuvarande regler om vårdens upphörande innebär att två rättsprocesser kan uppstå, en som prövar föräldrarnas lämplighet och en annan som prövar om barnet tar skada av en hemflyttning (flyttningsförbud). Utredningen ansåg inte att denna ordning är förenlig med ett barnrättsperspektiv. Utredningen föreslog därför att en bestämmelse ska föras in i den nya LVU om att barnets bästa ska vara avgörande vid prövningen av om vård enligt nuvarande 2 § LVU ska upphöra. Vid bedömningen ska det fästas särskilt avseende vid barnets inställning, om barnet sedan låg ålder eller under lång tid vårdats i familjehemmet, barnets umgänge med och relation till vårdnadshavarna samt om barnet har en nära relation till familjehemsföräldrarna och en god förankring i den sociala miljön (11 kap. 2 § i författningsförslaget).

Med ovanstående förslag bedömde utredningen att det inte kommer att finnas behov av flyttningsförbud i samband med att vård enligt LVU upphör. Utredningen ansåg dock att bestämmelserna om flyttningsförbud behöver finnas kvar för att förhindra skadliga hemtagningar av barn som är frivilligt placerade. I det sammanhanget nämnde utredningen att flyttningsförbudet syftar till att vara en temporär åtgärd för att förhindra en alltför hastig hemtagning från föräldrarnas sida och att det bara kan tillämpas för att förhindra en förestående flyttning av barnet och inte då barnet redan tagits hem av föräldrarna.

Utredningens slutbetänkande har remissbehandlats. Vad gäller utredningens förslag till 11 kap. 2 § är en majoritet av de remissinstanser som yttrat sig positiva till utredningens förslag om barnets bästa som ett självständigt rekvisit vid prövning av tvångsvårdens upphörande. Ett antal remissinstanser ser dock behov av förtydliganden och anser att förslaget kräver ytterligare analys och utredning av förutsättningarna för tillämpningen i praktiken. Remissinstanserna efterlyser också ett närmare resonemang kring hur förslaget förhåller sig till den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Förslaget att barnets bästa ska vara ett självständigt rekvisit vid prövningen av tvångsvårdens upphörande avstyrks av Riksdagens ombudsmän (JO), Kammarrätten i Sundsvall och Förvaltningsrätten i Linköping. JO anför bl.a. att det är svårt att tro att det finns behov av den reglering som utredaren strävar efter eftersom samma effekt skulle kunna uppnås genom att socialnämnden ansöker om flyttningsförbud. JO anför att det självfallet är viktigt att barn inte utan vidare rycks upp från en trygg miljö i ett familjehem där barnet vistats lång tid men att lagstiftningen redan i dag ger socialnämnden förhållandevis stora möjligheter att tillgodose barnets behov i en sådan situation. Därutöver anser JO att det måste beaktas att det är fråga om tvångsvård och att en bestämmelse som rör sådan vård måste utformas på ett tydligt sätt. Kammarrätten i Sundsvall och Förvaltningsrätten i Linköping är tveksamma till att göra ett så oprecist rekvisit som barnets bästa helt avgörande för om något så ingripande som vård enligt LVU ska upphöra.

Pågående åtgärder

Enligt ett beslut den 29 april 2020 gav Socialdepartementet en särskild utredare i uppdrag att biträda departementet med att utreda hur principen om barnets bästa kan stärkas i samband med bedömningen av om vård enligt LVU ska upphöra. Uppdraget omfattade även att utreda om det finns behov av att tidigarelägga socialnämndens skyldighet att överväga om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 8 § FB, om det bör införas en skyldighet för socialnämnden att följa upp barns situation efter det att en placering har upphört och om det bör införas en möjlighet för socialnämnden att besluta att en vårdnadshavare eller förälder ska uppvisa resultat av prov för kontroll av påverkan av narkotika, alkoholhaltiga drycker m.m. i samband med umgänge, men även i samband med vårdens upphörande. Utredaren redovisade sitt uppdrag den 10

mars 2021 (Ds 2021:7 Barnets bästa när vård enligt LVU upphör). Utredaren gör bl.a. bedömningen att barnets bästa inte bör utgöra ett självständigt rekvisit vid bedömning av om vård enligt 2 § LVU ska upphöra. Utredningen är remitterad och remissvaren ska ha kommit in till Socialdepartementet senast den 11 juni 2021.

Vidare gav regeringen den 11 juni 2020 Socialstyrelsen i uppdrag att under perioden 2020–2022 genomföra kunskapshöjande insatser om nationella adoptioner m.m. inom familjehemsvården (S2020/05272).

Den 6 maj 2020 beslutade riksdagen om ett tillkännagivande till regeringen om att ta initiativ till en översyn av reglerna om vårdnadsöverflyttning och adoption vid familjehemsplaceringar (bet. 2019/20:CU17, rskr. 2019/20:235).

I januari 2021 beslutade riksdagen (bet. 2020/21:SoU19, rskr. 2020/21:187) om nio tillkännagivanden till regeringen om

- en ny LVU
- stöd efter vårdnadsöverflyttning
- riktlinjer för övervägande av adoption
- omplacering av barn
- drogtester
- uppföljning och stöd efter en placering utanför hemmet
- skriftliga uppföljningar
- förlängd familjehemsplacering
- ett nationellt register över familjehemmen.

Uppdraget

Samhället har ett stort ansvar för utsatta barn och unga. Detta ansvar är särskilt tydligt i fråga om barn och unga som befinner sig i samhällets vård. Enligt barnkonventionen, som sedan den 1 januari 2020 har ställning som lag, har Sverige en plikt att tillgodose barns rättigheter, t.ex. när det gäller skyldigheten att vidta åtgärder för att skydda barn och barns rätt att uttrycka sina åsikter. Vidare måste andra konventioner om mänskliga rättigheter beaktas, bl.a. Europakonventionen som också gäller som lag. Enligt utskottet är det ytterst angeläget att ytterligare stärka barnrättsperspektivet och rättssäkerheten för barn och unga som tvångsvårdas enligt LVU genom att införa barnets bästa som självständigt rekvisit i samband med prövningen av upphörande av vård enligt LVU. Tryggheten och stabiliteten för långsiktigt placerade barn måste öka. Eftersom det rör sig om tvångsvård är det av stor vikt att regleringen på området är tydlig och svarar mot högt ställda krav på rättssäkerhet.

Flera utredningar har övervägt frågan om hur principen om barnets bästa kan stärkas i samband med bedömningen av om vård enligt LVU ska upphöra. Även om en majoritet av remissinstanserna var positiva till det förslag som Utredningen om tvångsvård för barn och unga lade fram möttes det även av invändningar på väsentliga punkter. Utskottet anser därför att utredningens förslag behöver analyseras vidare.

Som redovisats ovan har promemorian Barnets bästa när vård enligt LVU upphör (Ds 2021:7) nyligen remitterats. Med hänsyn till vikten av att en ny reglering på detta område verkligen måste stärka barnrättsperspektivet och rättssäkerheten för barn och unga anser dock utskottet att ytterligare ett uppdrag bör ges i syfte att analysera frågorna och ta fram lagförslag om barnets bästa som självständigt rekvisit när fråga är om vård enligt LVU ska upphöra. Utgångspunkten bör tas i det förslag som lämnades av Utredningen om tvångsvård för barn och unga, och remisskritiken bör analyseras. Barnkonventionen förtydligar ytterligare synen på barn som rättighetsbärare och behovet av att ta hänsyn till barnrättsperspektivet. Utredarens förslag ska därför genomsyras av ett barnrättsperspektiv och en syn på barnet som rättighetsbärare. Mot denna bakgrund får en utredare i uppdrag att

- göra en fördjupad analys av det förslag som Utredningen om tvångsvård för barn och unga lämnade i sitt slutbetänkande (SOU 2015:71) om att barnets bästa ska vara ett självständigt rekvisit vid prövningen av om vård enligt 2 § LVU i familjehem ska upphöra
- analysera konsekvenserna för ärendehanteringen i socialnämnden och förfarandet vid domstol
- analysera remisskritiken
- överväga och lämna förslag på hur en reglering bör utformas som innehåller barnets bästa som ett självständigt rekvisit vid prövningen av om vård enligt 2 § LVU i familjehem ska upphöra
- lämna övriga nödvändiga författningsförslag.

Utredaren ska inom ramen för sitt arbete ta del av den norska, danska och finska lagstiftningens bestämmelser på området.

Utredaren ska vidare inom ramen för sitt arbete ta del av och analysera det förslag som lämnats av Socialdepartementets särskilda utredare (Ds 2021:7).

Utredaren bedriver utredningsarbetet självständigt och lägger sedan fram sitt förslag. Vid genomförandet av uppdraget ska utredaren hålla socialutskottet informerat.

Redovisning av uppdraget

Uppdraget ska redovisas senast den 1 mars 2022.

BILAGA 2

Särskilt yttrande

Vi ställer oss bakom utredningens förslag som, i syfte att skydda barn från risk att skadas av att flytta hem efter att ha varit placerade, ger möjlighet att fatta beslut om fortsatt vård även om rekvisiten för vård i 2 och 3 §§ LVU inte längre är uppfyllda. Att skapa större trygghet för placerade barn genom betonande av stabilitet och kontinuitet är viktigt som en del i att respektera barns självständiga rätt till privat- och familjeliv som kan skilja sig från föräldrars rätt i samma avseende. Det är rimligt att en lagstiftning som ytterst har som syfte att skydda barn från att fara illa inte medger åtgärder som i sig allvarligt riskerar att skada barn. Det är därför positivt att rekvisiten för upphörande av vård förtydligas och att det uttryckligen framgår att en bedömning ska göras i fråga om barnets hälsa eller utveckling riskerar att allvarligt skadas om vården upphör.

Trots det lovvärda syftet med förslaget ser vi dock ett behov av att lyfta några principiella frågor som är av betydelse för en ändamålsenlig och rättssäker social barnavård.

Vi vill betona att utredningens förslag, trots att det på ytan kan tyckas handla om en mindre ändring av lagstiftningen, utgör en del av en förändring av grundtanken i tvångsvårdslagstiftningen, nämligen att vården ska upphöra när de förhållanden som ursprungligen föranledde tvångsomhändertagandet inte längre föreligger. Förslaget hänger också tätt samman med frågan om vårdnadsöverflyttning till familjehem för barn som varit placerade under en längre tid. Sådan överflyttning är en mer ingripande åtgärd än beslut om fortsatt vård med stöd av LVU. Dessa två frågor bör ses i relation till varandra men utreds för närvarande separat i två olika utredningar, vilket är olyckligt. En förändring som innebär att vård med stöd av LVU kan fortgå under längre tid, i kombination med det nu framlagda förslaget (Ds 2021:7) om att vårdnadsöverflyttning ska övervägas tidigare, innebär ett betydande skifte. Det kan få svåröverblickbara konsekvenser för placerade barn och skulle därför behöva övervägas samlat. I sin förlängning aktualiserar det här framlagda förslaget också frågor om grundförutsättningar för placering utanför hemmet såväl med stöd av tvång som på frivillig väg. Vi ser i dag en generell förskjutning från frivillighet till utökat tvång och kontroll i såväl den politiska diskussionen som i faktiska förändringar i regleringen av den sociala barnavården.

De senaste åren har vi sett ett lappande och lagande i barnavårdslagstiftningen, dels i form av utredningar som inte lett till lagstiftning eller bara smärre förändringar, och dels i form av pågående utredningar som på olika sätt berör utsatta barns trygghet och välbefinnande. Både det faktum att vi tycks stå mitt i ett skifte inom den sociala barnavården och att andra förslag till ändringar i samma eller närliggande reglering är att vänta, gör att konsekvenserna av de förslag som läggs fram här är svåröverblickbara.

Vi saknar ett övergripande perspektiv och därmed en större utredning som inkluderar såväl den frivillighet som ryms i socialtjänstlagen som tvånget i LVU och som behandlar både barn och ungdomar. Vi noterar exempelvis att frågan om hur kontinuitet och stabilitet ska tryggas för barn som placeras på frivillig väg (dvs. med vårdnadshavares samtycke) – vilket är den absoluta majoriteten av barn som placeras utanför hemmet – inte behandlas i detta sammanhang. Barn som är placerade på frivillig väg kan fara lika illa av en hemflytt som barn som varit placerade med stöd av LVU. Det vore önskvärt med mer principiella diskussioner och ställningstaganden om den sociala barnavårdens grundfundament och riktning, bland annat i ljuset av barnkonventionen.

En mer övergripande utredning av regleringen av den sociala barnavården och den praktik som det till syvende och sist handlar om måste också inkludera och beakta behovet av satsningar på familjehems- och institutionsvårdens kvalitet och på det förebyggande arbetet. Om längre placeringar i familjehem och på institution görs möjliga eller rentav eftersträvas krävs, för att detta ska vara legitimt, att placeringarna är av mycket hög kvalitet. Det kräver resurser. På samma sätt kan man konstatera att om placeringar kommer att bli längre ställer det i sig krav på att resurser sätts in för att undvika att barn separeras från sina föräldrar och grundfamilj. Det krävs då satsningar på förebyggande och stödjande åtgärder inom den sociala barnavården. I linje med dessa övergripande proportionalitetsresonemang krävs också förstärkningar av arbetet med de föräldrar vars barn blir omhändertagna. Det är av största vikt att de får det stöd de behöver för att en hemflytt ska vara möjlig.

Flera av de frågor som aktualiseras kräver dessutom principiella överväganden om rättssäkerhet för föräldrar och barn, inte minst förutsättningar för barn att komma till tals och företrädas av offentliga biträden i beslut som berör dem oavsett om placering sker med vårdnadshavares samtycke eller ej. En viktig aspekt att beakta är också att förändringar som den beskrivna förskjutningen från stöd och frivillighet till mer kontroll och tvång inom den sociala barnavården kan få negativa konsekvenser för människors tillit till och förtroende för socialtjänsten. Det riskerar att drabba många barn och unga vars föräldrar i en sådan kontext kan bli mindre benägna att söka hjälp och samarbeta med socialtjänsten när det annars hade kunnat vara en möjlig väg för att realisera barns behov och rättigheter.

Sammanfattningsvis vill vi, trots att vi ställer oss bakom utredningens förslag och dess förstärkning av barns rätt till trygghet och kontinuitet, understryka behovet av en grundläggande helhetsöversyn av barnavårdslagstiftningen innefattande regleringen i socialtjänstlagen, LVU och föräldrabalken.